

његов циљ и принципи, његова прошлост и садашњост

Београд 1926. (додатак до 2006.)

Место предговора

Име аутора ове драгоцене књиге познато је не само у масонској породици у нашој држави, већ и преко граница њених. А сваки Масон, који тога аутора зна, помиње га с дужним поштовањем.

Брат Сретен Ј. Стојковић познат је такође и широј јавности као плодни писац ван области масонске литературе. А особено је

познат као дугогодишњи одлични Наставник и Директор средњих школа у Београду.

Читаве генерације опомињу се његових ретких подобности и родитељске нежности. О том би се могле написати читаве књиге. И оне ће се свакако и написати од оних који те његове одлике знају ближе и боље од мене.

Међутим, а поводом пуштања у јавност трећега издања ове књиге, мени је пала у део часна улога да проговорим неку реч о Брату Сретену као Масону, мада је то, по мојим појмовима, најтежа дужност за мене.

Брат Сретен Стојковић мој је Велики Учитељ у Масонерији од пре 35 година. Од њега сам слушао и на његовом се примерном животу учио: какав треба бити и шта треба радити па да се постане што бољи човек, заслужан избора у чланство слободнозидарског Савеза.

И кад ми је у своје време било допуштено да угледам Велику Светлост која открива Истину, видео сам се том приликом обгрљен од људи далеко бољих од мене међу којима је Брат Сретен Стојковић заузимао веома виђено место.

Истом приликом сам саслушао прве златне речи његове упућене ми као поздрав и добродошлицу. Мада узбуђен до кулминације, ипак сам угувио извесне његове напомене, којих се опомињем и данас:

«Ми живимо у најдубљем уверењу да прилазиш нашем Савезу из чистог убеђења ; јер ко покуша да уђе међу нас из рачуна или радозналости, тај је у обмани. Потруди се да на послу, који те очекује, чуваш ово наше уверење.»

У Ложи «Побратим», којој је Брат Сретен био Оснивач и вишегодишњи Часник, а поред тога и веома чест беседник и предавач, гутали бисмо, ми млађи, његове мудре изреке и поуке. Никада ни једна његова реч није била сувишна ; свакада је она бивала на свом месту. Своја мишљења, о ком било предмету или лицу, није се устручавао рећи свакад и пред сваким.

Нас млађе држао би стално на догледу предочавајући нам кобне последице од недопуштенога рада у Савезу. И то је, вероватно, највише и допринело *да смо постали бољи доцније него што смо били раније.*

Опомињем се такође живо како ми је, приликом једнога мога премештаја са службом из Београда, на моју жалбу да ми је овим учињена неправда, рекао: *«Сваки Масон треба с резигнацијом да схвати своје тешке дужности у друштву. По томе на теби је сада дужност да идеш на ново опредељење без роптања. А доћи ће време кад ће се то не само запазити, већ и исправити. То је једна врста искушења у савлађивању самога себе».*

И збиља, ове пророчанске речи мога Великога Учитеља брзо су се обистиниле : враћен сам опет на положај са кога сам био уклоњен ...

Ово су, наравно, само кратке и врло површне напомене о правилима и дубоко схваћеним погледима Брата Сретена Стојковића на живот и рад једнога исправнога Масона. А ако би се о њему, као таквом, хтело исцрпније да пише, онда би наша литература била обogaћена још једном, од ове много опсежнијом масонском књигом. И она ће најзад доћи; то је извесно. А мени нека је за сада допуштено рећи још само ово, да сам поносан што у част свога цењенога Мајстора приносим овим једну скромну опеку у темеље идеалне Грађевине Човечанства.

На Срећење 1926.

Јова Алексијевић

ПРВО ПИСМО ПРИЈАТЕЉУ

Приступ:

Дописивање с пријатељем из профаног живота о културном развоју, човечности и слободи; измењивање мисли о карактерима.

Драги пријатељу !

Како су ми драга твоја писма !

Лепота стила, заносљивост твоје песничке душе, обилатост и једрина мисли које се нижу једна за другом јатомице, одмерено, као птице селице у своме лету, - све ме је то јако придобило за те. Читајући твоје редове осећам се необично задовољан; осећам се као кад читам кога песника чија нас поезије осваја и уздиже у недостижне регионе, приступне само машти песничкој.

Твоја је душа живахна, али нежна и племенита.

Не замери, драги пријатељу, што ти се дивим и што сам слободан да ти то отворено кажем, не бојећи се да ћеш моје речи примити као ласкање. Мислим да сам те добро познао. У томе си ми сам и нехотице помагао, јер си отворена књига која се лако и у сласт чита. Откуцаји твога срца чисти су и јасни – њих лако подстиче све што је честито и племенито; а нежност живахне ти душе мила је и примањива – ја се наслађавам њеном свежином, њеним благим пролетњим дахом. Примерност твога карактера –

Но не, не смем даље. Збиља, бојим се да ми не замериш. До сада ти не говорих тако отворено, срдечно. Из досадашњег дружења са мном могао си познати да сам доста уздржљиве, ћутљиве нарави. Али, као што се угарак што се, тињајући под пепелом, распламти у жар, кад га ослободиш пепела па га распири лаки ветрић. Тако су се моја осећања према теби зажарила, и ја им пуштам на вољу да ти кажу, колико си ме задобио, колико си ми се допао.

Но да прећем на оне мисли, које су те нарочито занимале кад си ми писао.

Тебе интересује **културни развитак** у нашој земљи, и налазиш да је „одвећ спор“. Хтео би да видиш како он с године у годину, с дана у дан, корача, напредује; да гледаш како својм моћним дахом продире у породице, у друштвене слојеве, у народ; да гледаш како

се остварују напредне идеје, начела и проналасци културног свете у свим правцима.

Доиста, прави културни напредак у нас врло је лаган, спорм неприметан. Рекох „прави“ јер, ваљда, нећемо у њ рачунати идеје и принципе које нам западни ветрови доносе последњих година, а које омладина оба пола прихвата без довољног процењивања. Да поменем само: одвећ материјалистичко и епикурско схватање живота, буђење против „застарелих“ начела карактерности и моралности, оправдавање пуког егоизма, тежња за индивидуалном слободом и нерадом, нагињање слободној љубави и т.д.

Твоја је жеља разумљива и оправдана. Али се, драги мој, само жељама твојим, па и свих нас, не може ниуколико постићи да се тај напредак убрза. За њ је потребно много и много времена и рада, много ума и руку, много стрпљења и истрајности, па да га ипак не видиш у оној брзини корачања, у којој би ти желео. Не само у нас, културни се напредак кретао и креће врло споро и у других народа, културнијих од нас. Нове идеје, истине и проналасци тешко продиру у шире слојеве, однеговане старим идејама, навикама и предрасудама. Један од наших старих, минулих ветерана књижевничких, када би се повела реч о неуређености и спором напредовању наше престонице, имао је обичај да каже: *„Цивилизација не ускаче кроз прозор; она мили врло лагано: њој се морају широм отворити врата, па молити је да уђе“* (Ј.Ђ.)

Јеси ли кадгод размишљао, колико је времена и жртава требало Човечанству, докле је доспело до данашњег културног развитка ?

Врло је дуготрајан и спор био процес развитка и напредовања телесних, умних и душевних подобности човекових. Минуло је много хиљада година откако су људи, пролазећи кроз дивљачку непросвећеност и варварство, кроз крваве борбе заопстанак, кроз робовања и утњетавања, дошли до сазнавања и стваривања оних истина, које су одређивале шта је *добро* и *зло*, шта је *право* и *неправо*, шта је *хумано* и *нечовечно*. Тама незнања разведравала се сувише лагано. Пролазили су многобројни векови докле се човек нијепочео дизати из оног ступња развитка, у коме су пресудну улогу играла варварска насиља и животињски егоизам; требало је да падају милиони

жртва, да буду подјармљивани и уништавани читави народи, докле кроз таму незнања и варварства није стало просијавати сунце *Човечности, Правде и Слободе*.

Културни је напредак милео врло споро. Ни старе историске државе, ни културе Грка и Римљана, ни човечност божанске науке Христове, не беху моћни да ослободе свет робовања и насиља. Па и многобројна столећа Средњег и Новијег Века беху још представници *права јачега*, беху препуни страдања са деспотске владавине и религиозног фанатизма, са којих се народи истребљаваху у крвавим борбама и грцаху у ропској потчињености.

«Не може се заборавити да у васиони коси закон јачега. У животињском царству влада онај страшни закон: јачи прождири слабијег. Борба за живот, победа лукавства и силе, то је правило у борби фела. Али и тај крвави закон држи се у равнотежи узајамном помоћи у свакој фели» ... И човечанство је потчињено истим законима, али се њима може и ушправљати удруивањем и заједничком помоћи. «*Оно што је у роду људском било најбоље, то је одлучно устало да животињску борбу за живот замени законима правде*» (Ж. Пајо). [11]

Још су у старија времена поједини културнији људи и мислиоци налазили да је све достојанство човеково у *мислима* и у *души* његовој. «У свакоме тренутку и у најбољима међу нама раде тежње које су у мозгу учвршћене милионима година дивље борбе ... Кроз још крту кору разума и духовнога живота проваљује непрестано гладијаторска природа, крв. Против такве тираније паклених сила дигло се Хришћанство ... Оно је одрицало сваку вредност светској *влади силе*. Хришћани је презиру и осуђују. Они јој проричу пропаст и објављују да је једина стварност *духовни живот* и *закон правде* који га омогућава» (Ж. Пајо).

Тек је нешто више од једног стојећа како су, најпре Енглеска, а затим и Америка и Европа, подстицане напретцима науке и енергичним пожртвовањем појединих мислилаца, културних и карактерних људи, почеле пролазити кроз велике и кржаве револуције, које су помагале народима да збаце деспотски јарам, да се ослободе ропства и потчињености, да извојују признање

Човечанских Права, Једнакости и Слободе, и да их својом моћи бране и законима обезбеђују.

Од тог доба човечанство брже напредује, мада је оно још на почетку свог пунога развоја. Његов културни напредак упућује људе и народе на заштиту својих човечанских и грађанских права и слободе, на безбрижнији рад и просвећивање, на коришћење савременим наплетцима културним, на олакшавање економског и политичког стања, на заснивање свога благостања и среће.

Таласи тога напретка запљускују и нашу земљу. И она се почиње лагано и поступно преображавати.

Ти налазиш, драги мој, да бржи и напреднији културни преовражај у нашој земљи «стоји до оних што руководе судбином њеном». Допусти да твој израз допуним: стоји и до довољног броја спремних и културних људи – до људи од *знања* и **карактера**.

Бојиш се да нас «политика која се све наше интеллигентније људе апсорбовала, не заведе стампутицама које би државу и народ водиле назатку». Узбуђује те поцепаност и тесногрудост наших политичких странака које, занесене својим страначким интересима у руковођењу земљом, не поклањају довољно пажње културном напретку, сређивању економских прилика, просвећивању и моралу, неговању националних врлина, - па брижно изводиш закључак «да врлине у нашем друштву и народу опадају, да је све мањи број карактерних људи који би требали да воде коло културнога напретка».

Твојој бојазни и бризи има смисла. Наш је положај врло тежак у сваком погледу. После седмогодишњег ратовања и многих жртава и невоља, поднесених за одбрану земље и за ослобођење и уједињење наших народних племена, потребно је, доиста, много напорнога рада и времена да се ратни недужи преболе и да се поново уђе у колосек мирнога развоја културног. Лечењу унутрашњих зала економских и политичких, сузбијању пуког егоизма и материјализма који све више узимају маха, а при том, народном просвећивању и духовном зблжавању свих наших племена, обезбеђујући земљу од шовинистичких прохтева непријатељских суседа наших, - мора се поклонити што већа пажња.

За тако важне и огромне задатке ваља нам имати много *спремних* и *карактерних* људи који би се савесно и енергично одали остваривању њихову.

Подстакнут читањем *Смајлсове* књиге о «*Карактеру*» [2]) коју с праом називаш «златном» књигом, ти јадикуюеш што је у нас «све мање *врлина* и *карактера*,» без којих се не може рачунати на културни напредак; па наводиш *Лутерове* речи:

«Благостање једне земље не стоји до обилности њених прихода, ни до врдоће њених градова, ни до лепоте јавних јој грађевина; већ се састоји у броју образованих синова, у људима од дара и карактера. Ту лежи њен прави интерес и права јој снага и моћ.»

Поред многобројних примера *Смајлсових* о значају карактера у једном народу, опоменућу те и на овај:

Кад је *Лудвик XIV* питао свог министра *Коблера*: Како то да велика и моћна држава, као што је *Француска*, не беше у стању да покори тако малу земљу, каква је *Холандија*? – добио је овакав одговор: «*То је зато, Господару, што величина једне земље не зависи од њене големости, већ од карактера народа њеног; зато, што су Холанђани радљиви, штедљиви и у борби истрајни.*»

Доиста, карактерни су људи снага једног народа. Они га спасавају од опасности које би му грозиле од непријатеља; они га упућују ка добру и напретку, упућују на одржавање грађанских и националних врлина; они су камен темељац и његове државне зграде која без таквих људи не би могла бити издржљива и трајна, Њихов је утицај врло велик. «*Све што је добро и велико, вуче остало за собом. Велико карактери дижу мање и утичу на све: они су жива средишта благотворенога рада. Постави човека савесна и енергична у положај власти и поверења, па ћеш видети да се сви који с њиме служе, осећају и јачи и бољи*» (*Смајлс*).

Најсјајнији листови у историји појединих народа јесу они, на којима су исписана дела и жртве што их карактери поднеше за свој народ и отаџбину. Између многих примера којима изобилује драги ти *Смајлс*, подсетићу те само на оснивача Републике *Сједињених Држава* и њеног првог председника *Вашиingtonа*. Он је, поред рада и борбе за ослобођење и уједињење свога народа, оставио за собом «једно од највећих блага сваке земље, а то је: *пример узвишенога живота, слику једног великог, поштеног, чистог карактера, узора и људима и народима.*» Но

величина његова «није се састојала толико у знању и ђенијалности, колико у образу, поштењу, високом и дубоком осећању дужности – једном речи: *у племенитости његова карактера.*»

Срећни смо што можемо рећи да и ми, у старијој и новијој историји нашега народа, имамо много примера, у којима блистају имена оних узорних карактера и јунака (српских Вашингтона) који се умедоше жртвовати за слободу и човечанска права свога народа. А последња ратна искушења показаше нам да их у нашем народу још има, што храбри наду да ће се данашње политичке страсти које нас разривају, наскоро преболети, и да ће бити људи који ће са врхова државних провести народни брод у тихо пристаниште мирнога рада и напредка, и спасти га од поратних бура и зала.

Тебе највише плаше «*корупција у држави и деморализација у народу које неминовно воде пропасти.*» Видиш с једне стране «отимање о власт, злоупотребе положаја, проневеривање државних интереса, мржњу и гоњење;» а с друге стране «нерад и беспосличење, раскош и разврат, нагло богаћење појединих пљачкаша, беду и невољу у нижим слојевима, злочинства која узимају све више маха ...»

Тих зала бивало је и раније, мада у много мањој мери. Дуготрајно ратованје знатно их је повећело. На људима је, који управљају земљом, да им енергично стану на пут и да лече државу и народ од тих недуга. А дужност би била и свих честитих, карактерних и патриотских грађана да у томе помогну.

Но није само у нас настао тако тежак и мучан положај; сличне су невоље и у другим државама европским. Зло које се зацарило за време ратовања, шири се и грана у свима правцима. Ево како *Ж. Пајо* јадикује о стању у Француској: «*Тешко је нама данас да се издвојимо из средине неправде у коју смо утонули и да замислимо, како би било пријатно живети у свету праведних људи. Број оних што зла чине велики је. Беспосличара, штеточина, лењиваца, решених да живе на рачун радених, врло је много. Свуда подмукла борба, неправедна страдања, утакмица, мржња. У тој атмосфери мрачне беде **духовни живот** не може бити потпуно снажан...*»

Свуда се јадикује, свуда се жудно очекује спас од тих разноврсних зала. При том се управљају погледи на родољубе, на људе од образовања и науке, на карактерне и ђенијалне – који би

били моћни да задрже захуктали точак што неминовно срља у пропаст, и да лече зла.

Од каквих се људи, управо, може очекивати спас ? Треба ли се надати да ће ове тешке прилике избацити каквога ђенија који би поуздано руководио преображајем и бољом судбином земље своје ?

Бити *ђенијалан* и бити *карактеран* није једно исто. Ђенијалност (духовитост) је плод мозга, а карактерност плод срца. Ђенијалне људе ценимо и дивимо им се, али карактерни овлађују нашом душом – они побеђују и владају у животу. Ђенијалност удружена с карактерношћу даје велике људе. Срећни су народи који такве људе имају у врху своје. Велики и ђенијални људи ретки су – свако не може бити ђеније; та необична особина људска не ствара се одгаивањем и васпитавањем, већ се доноси собом, рођењем. Али зато сваки може бити *честит* и *праведан*, свако може *поштено* и *савесно* вршити своје дужности, - у томе се оличава највиши идеал живота и карактерности. Ђеније, велики богаташи и власници могу бити од огромне користи својој земљи, али му тако исто могу бити и од огромне штете; несрећа је, кад поред тих особина нема карактерности. А поштен човек, племенитих врлина, карактеран, ма и не био ђеније или богати Набоб, вазда ће бити користан друштву и земљи својој. Код ђенијалности, научности и богатства налазе се и људи с ниским побудама, страстима и рђавим смеровима. «Свет се поверава поштењу, а не даровитости.»

Један народ може имати ђенијалних и богатих људи, али ће он, без врлина и карактера, ипак срљати пропасти. За то нам најбољи пример у историји дају Римљани за време опадања и пропадања њихове царевине. Народ, у коме је овладала пуке себичност и грамзивост, у коме се вије коло разуданости и обести, у коме су правда и поштење бачени под ноге, у коме су врлине и карактери само слике прошлости, - такав народ не вреди да постоји: за њим се неће зажалити ако и пропадне.

Завршићу ово писмо још једним наводом:

«Постоји један већи и виши задатак – важнији од човекових задовољства и уживања, лепши од уметности, претежнији од

богатства, јачи од сваке силе, већи од сваког дара и виши од сваког ђенија, - а то је: честитост и племенитост карактера.» (Смајлс).

Ту честитост и племенитост карактера треба у нас одгајивати, стварати, па ће наш културни напредак бити бржи и поузданији. Зар не ?

Буди ми здрав, задовољан и вазда расположен за све што је добро и племенито.

[1] Жил Пајо: Вештина бити човек, с француског превео Јов. М. Јовановић, издање Српске Књижевне Задруге, Београд 1922.

[2] Самуил Смајлс: Карактер, с енглеског превео Ник. С. Јовановић – «Американац», Београд 18-9

ДРУГО ПИСМО ПРИЈАТЕЉУ

Приступ:

О неговању врлина и стварању карактера; дужности породичне, грађанске, патриотске и човечанске; владање собом; школа за подржавање врлина и карактера.

Драги пријатељу !

Пријатно ми што те је моје писмо јаче подстакло на размишљање о племенитим врлинама и карактерима, па велиш да си у сласт прочитао Жил Пајо-а, чију књигу «Вештина бити човек» сматраш као изврсну допуну Смајлсовог «Карактера».

Доиста, то су дивне књиге, без којих не би требало да буде ни један разборитији човек. Њих ваља чешће читавати и памтити као Јеванђеље. Оне нас уче : како ћемо владати собом, угушивати мане и усавршавати врлине; како ћемо остати честити и бити

корисни и себи и друштву у коме живимо; како ћемо бити карактерни људи.

Као последица оних мисли што смо их у пређашњим писмима изменили о културном развиту и његовој зависности од већег броја карактерних људи, намеће се само собом питање: *шта би требало предузимати ради неговања врлина и стварања карактера, тих неминовних чинилаца за напредак људи, народа и човечанства ?*

Сложићеш се са мном да се одгонетка тога налази у спремању људи за *савесно вршење својих породичних, грађанских, патриотских и човечанских дужности.*

Човек је саставни део *породице* у којој је поникао и одгајен; *друштва* у коме живи и ради; *Отаџбине* чији је син и држављанин; *Човечанства* коме као човек припада. У њима је постао оно што представља; у њима има и своју одређену улогу; у њима се животом и васпитањем формирају не само ум и способности човекове, већ и врлине и карактер – формира се душа која оставља траг на свему оном што човек мисли и ради. Човекова су дела последица тога формирања. Може ли се културни човек оглушити о *обавезе и дужности* да са своје стране доприноси напредовању и благостању породице, друштва, Отаџбине и Човечанства.

Изгледа да је савесно вршење својих дужности лака ствар; па ипак, колико је људи који то доиста и чине ?

Тешкоће су у главном двојачке природе: *у утицају споља и у себи самоме.* Друге су важније и теже од првих. Утицај споља може бити добар или рђав – према околина у којој човек живи. Али вазда стоји до карактерне спремности и воље човекове да прими добро или зло.

Знатан утицај на стварање човекова карактера находи се, без сумње, у добрим примерима. Дружење с бољима од себе вазда је за човека од велике користи. *«Додир с добрим људима увек доноси, јер је добар карактер прилепчив као год и рђав ... Живи с људима висока карактера, па ћеш и сам осетити како растеш и како се узвишаваш. А живи међу курјацима – вели једна шпанска пословица – па ћеш научити и да урлаш».* (Смајлс).

Али је рђав утицај споља често врло јак. Данашњи је живот многих људи себичан, пуст, раскопан, некорисан и штетан. Људи су често саможиви, грабљиви, неискрени, груби, ниски и подли. Сваки човек носи у себи клице оних мана и зала које је наследио још од својих непросвећених предака.

«Људске су слабости велике а друштвена средина несавршена. Али многи људи, не видећи јасно колика су им средства на расположењу, живе бедно, у немиру, у лакости, зле воље, огорчени, завидљиви. Много је оних неспособних који из лењости и распусности промаше живот, али је више оних који промаше *морални* живот... Данас је доба сумње, утакмице, раскошности, узнемирености, надраживања. *Ако не успемо да сами себе солидно припремимо за живот и заменимо ово црвоточно стање добрим, здравим, није сасвим сигурно да се и наша цивилизација не здроби у јаду и злочину.*» (Ж.Пајо).

Долазећи у додир с људима, била би прва дужност човекова да упозна њихове карактерне особине, а то није увек лака ствар. Карактер једнога човека може се понајпре оценити по вршењу свакодневних, породичних и друштвених послова, по марљивости и савесности коју и у најобичнијим ситницама показује; а често се греша кад се људи процењују по њиховим речима, по јавним и политичким беседама, по књижевним и научним радовима њиховим. У првом случају лакше познамо њихово срце и душу, њихову готовост у вршењу својих дужности, њихов карактер; док се у другом случају јаче истиче рад њихова разума, знања и образованости, а те су особине независне од осећања душе, од карактера.

Често нам важне и озбиљне прилике изненадно изнесу на висину карактерне људе, на супрот слабостијама које неподобност или страх ометају у свесности њиховој. Но то не значи да се карактери и стварају тако брзо. У нама струје разноврсна осећања, жеље, нагони и страсти. Дуго је времена потребно док се у човеку развију оне особине и врлине, које га чине карактерним у сваком послу и које бацају у принесак себичне и материјалне користи пред општим користима државним, патриотским, човечанским.

Карактер се у човека ствара понајпре *васпитањем* и школом, а затим сопственом *вољом* и утицајем *добрих примера*; но често је потребно и *натеривање* на вршење својих дужности, *осуђивање* и *гоњење* свега што је несавесно и некарактерно.

Има срећних људи који су на дужности и врлине упућени још у детињству, добрим домаћим васпитањем у породици. Али је много више оних код којих је такво васпитање било недовољно, непоуздано или погрешно, па им је потребна накнада у подржању и помоћи у школи, у добрим примерима, у честитој околини. *Лесинг* је рекао: «Ко отвореним очима посматра живот и рад људски, запазиће у сваком човеку прикривено *једно парченце морског гусафа* чија га моћ потчињава и живот му заражава егоизмом. Човештво је позвано да тај делић гусарства ампутира са свога тела и, у крајњем случају, сведе на најмању, безопасну меру за човештво».

Хоће ли разуман човек бити карактеран у вршењу својих дужности, стоји у првоне реду до њега самога. Карактер се најпоузданије ствара *сопственом вољом*, својим трудом и напорима. «На дну нашег срца дремају код сваког од нас егоистичкаа и варварска осећања која се чешће буде. Срећа је што нису свагда довољно јака да нас подстичу на деловање. Треба да се побринемо, како би таква осећања све више слабила и како би коначно посве обамрла.» [1] Тога ради неминовно је потребно да човек *позна себе самога*. За тај тежак али постижан задатак ваља се вежбати у *самопоуздању* и *самосталности*, у разумном *владању собом*, у одржавању *умерености*, *стрпљивости* и *сталности*. Тада ће се моћи с успехом сузбијати мане и појачати врлине; моћи ће се лечити све што је рђаво и животињско заостало или наслеђем, или рђавим васпитавањем, или утицајем споља.

Ж. Пајо вели о томе овако: «Почни свој посао. Кад почнеш, пола је готово, остаје још друга половина; почни опет, и дело је готово ... И зато, што пре и што ослучније на посао. Свакога дана, свакога тренутка биће прилике за душевне борбе. Непријатељ се развио пред нама, ту је: *лењост, таштина, завист, облапорност, лакомотство, гњев, охолост, грамзивост, похотљивост* ... Нема дана, нема часа, а да се нема прилике за борбу и победу. На теби је да се користиш неприликама да би *себе надвладао*».

У том смислу и *Смајл* вели: «*Моћ владања собом* права је есенција карактера. Она чини главну разлику између човека и животиње и лежи у корену *свију* врлина. Чим човек пусти узде својим *нагонима* и *страстима*, одмах губи своју *моралну слободу*; њега тада носи бујица живота и он тада постаје *роб жудње*. А да будемо морално слободни, да будемо нешто више од животиње, морамо бити моћни да се одупремо полетима нагона...

Свак треба да осети, да су *духовна добра* далеко изнад материјалних. Народи су се одрицали земљског царства претпостављајући небеско – као и Кнез Лазар на Косову. Материјална се добра мере само по ономе, колико суделују у духовном животу. Према томе се и оцењују људске вредности.

Друштвени и политички односи у животу често изискују од човека једну врлину, без које је у многим приликама немогућно остати карактеран. То је врлина *смелости* – остати на правом путу у вршењу својих дужности, не водећи рачуна ни о чијем хатару и не презајући ни од каквог страха. У моралној одважности находи се права карактеристика узвишених карактера. Она се огледа у тражењу и изношењу праве *истине*; у заступању *правде* и *невиности*; у *савесном* вршењу својих послова; у *сузбијању* лажи, себичности, суровости и неморала; у *борењу* против подлости и нискости; у човечном *помагању* ближњима и невољнима; у *штићењу* свих угрожених врлина. Таква морална смелост очекује се од свакога човека; без ње су људи штетни и по друштво и по човечанство.

Где је васпитање у кући и школи било недовољно, где ни сопствена воља ни утицај околине нису могли постићи угушивање некарактерних особина појединих људи, остала су још једина оправдана средства: натеривање на вршење дужности, осуђивање и гоњење од стране и друштва и државе. Енергичним сузбијањем некарактерности у сваком погледу, као и старањем око увећавања културног напретка, број таквих штетних људи биваће, без сумње, све мањи.

Досадашње мисли о неговању и усавршавању човекових духовних особина доводе и на мисао о *удруживању* људи у том смеру, на потребу заснивања и подесног организовања таквих друштава,

којима би био циљ: *рад на културном, моралном и хуманом просвећивању*. Њихов би задатак морао бити да, поред спреме, усавршавања и подржавања својих чланова у раду на том циљу, утичу својим примером и на профану околину у савесном вршењу својих породичних, грађанских, патриотских и човечанских дужности.

Таква би друштва, управо, била **школа за неговање врлина и усавршавање карактера**.

Појединци, ма колико били вољни на рад у том правцу, почињући од себе и утичући и на друге, нису у стању да, према свакојаким приликама у незгодама у животу, остану вазда доследни томе задатку, нити су у могућности да постигну оно, што могу заједнице људи које везује и одушевљавају иста морална и човечанска начела. У бризи око животних потреба у својој породици и око вршења личних и јавних послова у профаном животу, човек често занемари или заборави на своје човечанске дужности, на које би га, као члана таквог удружења, чести састанак с друговима вазда опомињао. Да ничега другог није, сама таква опомена, поред датог заветовања на рад у постављеном правцу, довољно би оправдала опстанак таквих удружења.

Имати око себе *добре другове и пријатеље* животна је потреба човека. Колику је важност за живот човеков давао Цицерон пријатељству, види се из речи његових: *«Уклонити пријатељство из живота, исто је што и одузети земљи сунце»*. И Сократ је добре пријатеље претпостављао сваком другом благу ... Колика ли је тек добит, кад су они задахнути још и истим идејама и кад раде на истом циљу! Дружење и разговори с таквим људима *«потребни су човеку за његове мисли и осећања као ваздух за плућа»*. У њима човек добија *помоћнике и сараднике* за рад на корисним и племенитим делима. Сем тога, у друштву се човек учи трпељивости и учтивости, при чему развија своју моћ савлађивања. *«Лепо понашање – вели Смајлс – јесте огледало човекове душе. Грубост и суровост затвориће и најнежније срце, а лепо понашање отвориће и гвоздена врата»*.

О избору другова и пријатеља *Дон Лобок* вели овако: *«Кад бирамо пса или коња, чинимо то највржљивије: улазимо му у порекло, у издржљивост и нарав; а избор наших пријатеља куд и камо већег*

замашаја – од кога цео наш живот више мање зависи на добро или зло – остављамо врло често пуком слућају... Срећа и чистота нашег живота на сваки начин зависи врло много од паметног избора наших другара и пријатеља. Ако су нам они рђаво пробрани, они ће нас неминовно одвући наниже: а ако су добро, подићи ће нас». [2]

За циљ који постависмо претпоставља се удруживање честитих и карактерних људи, оданих том племенитом задатку.

У таквим друштвима обраћена би била нарочита пажња на опште законе морала и карактерности. А ти закони нису ниуколико загонетни. Они су сталне и непроменљиве истине које су навек призиване и које ће као такве остати докле је год човечанства у свету. Њих су исповедали сви карактерни мислиоци и старих и нових времена; њих исповеда Хришћанство, као што их исповедају и друге културне религије; њих исповеда и данашње културно човечанство. Таква би удружења ускорила општи културни напредак; она би могла помоћи и у данашњем злу и невољи која нас нагони да јадикујемо са некарактерности људи, каквих је број после ратовања јако умножен.

Уверен сам да у мислима твојим лебде питања: Како би изгледало такво друштво или школа ? Каква би им била организација да би могли са успехом остварити тако племените и велике задатке ? На какав би се начин могло утицати на велике народне масе и поуздано лечити и поправљати човечанство ?

Таква питања била би у вези с оним питањем, које си на ме управио на завршетку свог писма.

То питање, чини ми се, лебдело ти је непрестано на уснама и онда, кад оно, пре краткога времена, бејасмо заједно. Али оно тада не пређе преко твојих усана. Ти се све до данас не усуди да га изустиш, мада смо и досад били пријатељски поверљиви један према другоме, казујући искрено своја мишљења и о најделикатнијим стварима.

Јесте, драги пријатељу, ти си погодио да сам ја **Слободни Зидар**.

Што ти то ја сам не рекох и без твога питања, што ти одмах после нашег ближег познанства не исповедих ту „тајну“ и не похитах с обавештавањем о Слободном Зидарству, узрок је пре свега у томе, што се бојаж да такву исповест моју не схватиш као агитовање, као врбовање за друштво; а затим стајало је и до моје уздржљиве нарави. Немој то тумачити неискреношћу, не: човек је склон дане исказује лако речима оне своје мисли и осећања, с којима је задовољна душа његова, а које би други могли погрешно схватити и тумачити. Но сада, пошто сам познао твоје мисли и душу, и пошто си ти сам додирнуо то питање, сад ти отворено исповедам: да сам члан слободно-зидарског савеза, да сам то свом душом и потпуним убеђењем, да *ширење Слободног Зидарства код нас може служити нашој отаџбини само на добро и срећу, и да је Слоб. Зидарство оно удружење или школа, која има да негује врлине и спрема карактере за бољитак и напредак народа и човечанства.*

Готов сам да ти дадем обавештења о *суштини* Слоб. Зидарства и о *начелима* која руководе слободне зидаре у раду. Само ми је немогуће да то све учиним у овом писму. Мораш се задовољити тиме, што ти обећавам да ћу те доцније, мало подуже, забавити својим извештајима о томе.

Само те једно још сад молим. Ако моји извештаји не би задовољили твоја очекивања, ако би ти се учинили неинтересантни, досадни, довољно ће бити ако у свом првом писму прећеш ћутке преко ове ствари. Тада ћу ти без оклевања и замерке писати о други мстварима, које су у нас на дневном реду.

Најпосле још једну молбу, једну жељу: да се угледаш на мене, да ти писма буду што дужа и – чешћа.

Не ускрати ми тога задовољства.

[1] Šestar I, Zagreb 1921.

[2] Цон Лобок: «Задовољства у животу», прев. Граг. Јанковић, издање Срп. Књиж. Задруге.

ТРЕЋЕ ПИСМО ПРИЈАТЕЉУ

Приступ:

Циљ Слободног Зидарства и његови принципи. Унутрашњи и спољашњи рад Слободних Зидара. Ко може постати чланом Слободног Зидарства.

Драги пријатељу !

Чим си прочитао моје писмо, велиш, сео си да ми одговориш. Ниси имао времена да задовољиш ни моју молбу: да ти писмо буде што дуже. Хитао си, само да не одоцниш за прву пошту !

Колика радозналост !

Ти би хтео што пре да сазнаш: *шта је и у чему се састоји Слободно Зидарство?*

Да ли је то само проста радозналост за сазнавањем тајни, или је оправдана жудња да упознаш, као што велиш, «начела и задатке поштених људи, удружених за добро свога народа и човечанства ?»

Но, како било. Ја сам ти исповедао да сам слободни зидар и обећао да ћу ти о Слоб. Зидарству дати обавештења, па ево ме да испуним своју реч.

Шта је Слоб. Зидарство ?

Лако ми је било обећати, али, веруј ми, драги пријатељу, тешко ми је испунити обећање.

Слоб. Зидарство се не може објаснити неколиким речима. Могло би се рећи да је оно за себе једна тајна, или боље рећи, загонетка која се не да тако лако одгонетнути. Његова се суштина може пре саживети, разумети и осећати, него што би се могла тачно речима исказати. И, као год што се суштина ма ког човека не може речима јасно и схватљиво представити у толикој мери, да оне потпуно објасне дела, мисли и осећања његова, јер и најотворенији и најпростији човек у многим стварима остаје често загонетан за

друге; тако је исто тешко објаснити суштину Слоб. Зидарства – ове уметности над уметностима или како је многи називају *«Краљевске Уметности»*.

Као год што се осећања и мишљења неког човека могу само тада потпуно схватити и оценити кад се с њиме живи у личном додиру, кад се дели и радост и жалост, кад се заједнички преживљују тешкоће дневног живота, борбе и успеха, - тако се и Слоб. Зидарство може само тада потпуно познати и оценити, кад се уђе у његово братско коло, па се на самоме себи осете утицаји које Слоб. Зидарство чини на поједине људе.

Но да бих ти ипак дао неки појам о њему, казаћу ти: *чему Слоб. Зидарство тежи и на чему ради.*

Циљ Слоб. Зидарства чисто је *етичке* природе. Оно хоће да свако, у потпуном смислу речи, буде оно за што је створен, да буде пре свега – човек, т.ј. биће, које телом припада земљи, али се духом високо уздиже над осталим створовима земаљским и далеко излази из ограда времена и простора, а својим срцем, својим човечанском љубави, обухвата не само своју породицу и свој народ, већ све човечанство, целу васиону. Слоб. Зидарство хоће, дакле, да идеал човека оствари у самоме човеку.

Према том циљу Слоб. Зидарство је *удружење људи разумних и мислених, људи од воље и рада, управљеног ка појединачном и општем напретку на путу културном и научном, на путу моралности, дружељубља и човекољубља, на путу правде, једнакости и слободе*. А његови чланови – *слободни зидари*, - ради јачег манифестовања блиске заједнице, једнакости и дружељубља и називају се међу собом *браћа*.

Стога Слоб. Зидарство изискује од сваког члана на првоме месту: *уознавање себе самога* и непрестано старање о културном и хармоничном образовању свију својих моћи и подобности. А затим, упућује их на заједнички рад *на унапређењу братске заједнице* и на узајамно помагање у *извршавању задатака* што проистичу из постављеног циља. Место или локал у коме слоб. зидари држе своје састанке, назива се *слоб.-зидарске радионица* или *ложа*.

Практична примена тога рада намењена је *благостању и срећи човечанства*, полазећи при том од своје најближе околине – породице, друштва, народа.

Бити срећан – то је општи циљ за којим су управљене тежње свих људи. Само су врло различна средства која појединци примењују за постизање тога циља – према разноликом схватању праве среће. И научник који проводи дане и ноћи на књигама, и трговац који прибира светска блага, и модеран човек коме је стало до задовољства и уживања, и калуђер који у мрачној ћелији брине о спасу душе своје, - сви они теже истом циљу – срећи својој.

Како је велика разлика између правца ка срећи тих разних представника друштвених слојева и оног правца којим Слоб. Зидарство греде у тој тежњи ! С једне су стране егоистички подстицаји, тежња за славом, за богатством, за земаљским задовољствима, за рајским блаженством; а с друге стране несебични подстицај, руковођен једино љубављу према човеку и човечанству. Може се с правом рећи да је једино Слоб. Зидарство погодило прави пут. Треба појмити да срећа није ни у слави, ни у згртању блага, ни у задовољавању људских таштина; она је у вредности *духовнога* живота, у *душевној* срећености и задовољству – у *карактерности*.

До таквог појимања среће људске дошли су сви мислиоци, и стари и нови. Но ја ћу навести само речи познатог нам *Жил Пајо*-а:

«Срећа је постојано одржавање *чистог* пламена нашег живота, насупротив бујице спољних утицаја... *Срећан може бити онај који живи племенито, великодушно, пристојно, са праведним, разумним и узвишеним срцем*. Несрећан је који је ситничар, низак, мрачан, гадан ... Ко хоће срећу да добије, треба најпре да стече *слободу разума и јасног виђења*, како би у законима људске мисли, вештим руковођењем себе, увек владао и савлађивао нагоне. Или, што је боље: *рђаве нагоне упрегнути у кола разума*. Ко се потчини среброљубљу, пустој таштини, амбицији, тај неће знати шта је срећа; она је у мислима и енергији, у ослобођењу од онога што унижава. Да будеш срећан *треба да будеш човек у пуном и дојалном смислу те речи*»...

Слоб. Зидарство нема никаквих прикривених циљева ни тенденција; оно ради и тежи само једном циљу: *да оплемени појединце, а по њима и друштво*. «Као што камен у гори, где лежи неупотребљив, без вредности, добива своју вредност за грађевине тек кад се отеше, кад му се даде правилни кубни облик, тако је и *душа* човекова необрађена, сурови камен, док се не оплемени, не ослободи ниских нагона и страсти». Само тако етички обрађен и слободан човек може бити користан са сарадњу на узвишеним задацима Слоб. Зидарства.

У том смислу и Слоб. Зидарство тежи да уздигне *морални* ниво човеков, да га ослободи од рђавих нагона и упути на владу разума, доприносећи тиме његовој идеалној и материјалној срећи. С једне стране тим моралним усавршавањем својих чланова, а с друге распростирањем културне светлости и човечности, Слоб. Зидарство тежи своме циљу. Оно се бори за *човечанска права* која су жива у срцима племенитих људи и онде, где нису зајемчена писаним законима; бори се *против непријатеља човечанства*, извршавајући тиме дело праве човечанске љубави. Оно је *збратававање људи свакога положаја и стања*, да би тиме што верније испуњавало узвишене дужности човечанске.

За *морално узвишење и напредовање људско* усред данашњег опаког ширења егоистичких и материјалистичких погледа на живот и свет, признаћеш да је Слоб. Зидарство, с таквим тежњама и задацима, најпогоднија и најпозванија чуварка тог најдрагоценијег украса човечанског.

Рђави и опаки људи, непријатељи Слоб. Зидарства, причају како су све ове узвишене тежње само маска која прикрива мистериозна зла и задатке недостојне човека. О њима ћу ти доцније дати ближа обавештења. Но колико је њихово подметање неистинито, безочно и подло, срачунато на обмањивање необавештених, види се најбоље из *основних начела*, обавезних за све слободне зидаре на свету.

Знам да их прижељкујеш. И ја ћу ти их овде изнети онако, како су она обележена у *Конституцији* наших слободних зидара [1].

Основна начела

I

Слободно Зидарство је удружење *слободних људи* на основи чистог етичког закона, који налази свој израз у слоб-зидарским прописима а по угледу на *Старе Дужности слободних зидара* којима порекло потиче из средњовековних грађевинских братства.

II

Сви су људи рођени под једним законима природним и имају *једнака права и дужности* у друштву. Стога се слободни зидари предусрећу као *Браћа* и сматрају савез свих слоб. Зидара као *Братски Савез*. У истом смислу они негују и шире *љубав и наспрам* ближњих у профаним круговима.

III

Сав рад и цео живот у Савезу заснован је на *љубави, истини, правићности и човечности*, а те врлине Савез пресађује и у профано друштво средством: симболичких обреда и обичаја својих, неговањем милосрђа, уредним животом породичним и личним, и примерним радом на свему што је добро, лепо и корисно по целину и по појединце.

IV

Слоб. Зидади поштују великог *Творца Свих Светова и толеришу свачију веру*. Међутим, Савез не припада никаквој секти или догми и не врши у својој средини ни верски ни црквени култ. У њему је *сваки брат мио које вере био*.

V

Савез је отворени противник спутавања *слободе савести, вероисповести и мишљења*, и те индивидуалне неприкосновености брани свима легалним средствима. А као поборник *личнога права и убеђења*, осуђује сваки притисак и спречавање верских и политичких убеђења.

VI

Слоб. зидари *воле своју Отаџбину*, они су јој одани и верни, и сматрају својом заповедном дужношћу да бране њену *слободу, самосталност и неповредивост*, сарађујући и на подржавању *унутрашњег реда и мира*, руковођени вазда слоб. зидарским принципима. Овако радећи у својој отаџбини, они доприносе и благостању свега Човечанства.

VII

Ложе су мирне и затворене „радионице“ слоб. зидара, у којима је рад упућен на *усавршавање браће у човечанским дужностима*. У њима је *искључена верска и политичка дискусија*, али је допуштено узајамно *обавештавање* о верским, политичким и уопште социјалним питањима. Међутим, *лично самоодређивање изван ложе слободно је*.

VIII

Савез *прима* у своју средину *слободне људе доброг гласа* и одушевљене жељом за неговање *врина* и *морала* у друштву. Он не разбира за њихову народност, политичко убеђење и грађански положај. Али не допушта пропагирање за чланство, а даје тражена обавештења заинтересованима.

IX

Историја Слоб. Зидарства, *принципи* и *циљеви* његови нису никаква тајна. Али се браћа обавезују да унутрашње *обрете* и *знаке за распознавање* неће одавати.

X

Слоб. Зидари су обавезни да буду *верни и одани својој ложи и њеним правилима*, да *бране слоб.-зидарске истине и интересе*, и да у профаним круговима избегавају расправљања слоб.-зидарских питања.

XI

Слободном зидару стоји на вољу да, у складу с постојећим прописима, може *иступити из Савеза* кад год нађе за добро.

XII

Породични живот међу браћом, као и однос према слоб.-зидарским и профаним породицама, негује се на *највишој моралној основи* и сматра се *светињом*.

Ето, драги пријатељу, то су основна начела на којима је засновано Слоб. Зидарство и којима се у раду и животу руководе сви слободни зидари на земљи.

Реци, да ли у њима има таквих тачака и погодба, с којима се честит и савестан човек не би могао сложити ??

Из прве три тачке тих принципа биће ти јасан *морални* циљ и *човекољубива* основа на којој су удружени *слободни* и *самостални* људи у Слоб. Зидарству. За њих, мислим, није потребно нарочито објашњење. Можда ћеш се задржати с питањем код прве тачке у којој се помињу *«Старе Дужности слоб. Зидара»*. Тај је израз историјског значаја и биће ти јасан када ти, доцније, будем изнео историју развика Слоб. Зидарства. А сад ћу ти скренути пажњу на друге ствари.

Као средство за остваривање свога циља Слоб. Зидарство сматра *рад*, и пре свега рад на усавршавању сопствених чланова, дакле, *унутрашњи* рад у Братству. Ко год хоће да утиче на духовни и морални напредак других људи, мора почети од себе. Стога је главна радња братскога савеза у њему самоме. Он помаже своје чланове у тежњи за сопственим оплемењивањем; упознаје их с истинским хуманизмом; захтева поштовање слободе савести и мишљења других људи; подстиче их на одржавање и неговање врлина у породици и друштву; и, упућује на покоривање грађанским законима и на вршење отаџбинских и човечанских дужности.

У *спољашњем* раду своје, ван ложа, Савез се стара да потпомаже право мишљење и правичност, да распростире истину, да истребљује предрасуде, да побуђује у људима осећање за све што је добро, лепо и племенито, да унапређује морал и врлине, да подстиче људе на вршење дужности, да ублажава страсне партиске и религиске борбе, да се стара о обезбеђењу човечанских права и о уклањању неправде, беде и невоље... «Једном речи Слоб. Зидарство

обухвата све што доприноси усавршавању друштва и човечанств, што потпомаже културни и морални напредак, и стара се да уклони све што би том усавршавању и напретку стајало на путу.

Према томе, драги пријатељу, такво удружење, с таквим циљем и принципима, с братском љубављу и поверењем међу својим члановима, с довољним подстицајем на вршење хуманих, патриотских и човечанских дужности, - зар такво удружење честитих људи, разгранато по отаџбини нашој, не би било она **школа за неговање врлина и карактера**, о којој је било речи у пређашњем писму ?

Остављам ти да о томе размислиш. А ја ћу ти овде додати још неке напомене.

За циљ што га је поставило Слоб. Зидарство у раду на показаним принципима, његови чланови, где год их има, представљају једно братско удружење, једну целину, један **Савез Слоб. Зидара**.

Слоб. Зидарство је од самог постанка свог привлачило на себе погледе свега културног света и подстицало живо интересовање знатнијих и најпросвећенијих умова човечанских. Уместо помоћи од стране Државе и Цркве, какву би његов културни циљ и морални принципи заслуживали, оно је, напротив, баш с те стране излагано често свирепим нападима и гоњењу у многим европским државама. Па ипак је Слоб. Зидарство не само преживело све те сметње и непријатељства, већ је брзо и стално напредовало, стичући огроман број једномишљеника у свим цивилизованим крајевима на земљи.

Мада су слоб. зидари распрострајени по целој земљи, међу разним народима, разнога ступња културе и разних религија и политичких погледа, ипак сви они чине једну заједницу, јер имају једно порекло и један циљ, јер их руководе исте идеје које их воде једним путем и задахњују једним дахом. **Ко постане чланом једне слоб.-зидарске ложе, постао је тиме и чланом целога Савеза**, и свуда је примљен и потпомогнут као равноправни члан и брат; њему се пружа братска рука љубави, искрености и помоћи.

Као што видиш. Слоб. Зидарство образује *непрекидни ланац* који обавија целу земљину куглу. То је моћан савез који у редовима својим броји велики број честитих синова и знатних људи свију народа и свију земаља.

Што се човек боље упознаје с принципима Слоб. Зидарства, тим више долази до уверења да су то они исти принципи, који су још од пре тисућа година износили поједини знаменити мислиоци, и које сваки човек, коме је на срцу морални напредак човечанства, мора усвојити као истините и необориве. *Идеје* Слоб. Зидарства заједничке су за све људе и све народе ма колико се разликовали по раси, језику, вери, и другим особинама. То су оне исте идеје које је проповедао *Давид* у својим божанственим псалмама; идеје за које је *Сократ* морао испити чашу отрова; идеје за која се жртвова *Јован Крститељ*; идеје за које је *Христос* на крст разапет; идеје за које су и *многи* доцнији мислиоци подносили жртве.

Није лако бити *прави* слоб. зидар.

То се не постиже само жељом или стеченим именом. Човек треба да је то по *своме срцу*, по *својој души*. Он мора и сам тежити и радити на усавршавању своје, како би с успехом могао радити и на остваривању узвишених начела слоб.-зидарских. Затим, честит човек, окружен животом себичних интереса, грамзивисти и покварености, тешко се наводи на путу истине и човечности, тешко му је усамљеном у вихору људских страсти. Потребни су му подстицаји, потребна му је снажнија рука која ће га подржати да морално не поклизне, да се одржи на путу честитости и врлина. Али ни ти подстицаји, ни братска помоћ неће имати успеха, ако у њему самом нема довољно *моралне основе* која би била моћна да савлађује његове рђаве навике и штетне спољне утицаје.

Стога је Савез врло обазрив при *пријему нових чланова* у своје братско коло. Њему није стало до наглог увећавања њиховог броја, већ до њихове честитости, карактерности и доброга гласа у грађанству; до људи који су за Савез прилагодни по својим начелима, по начину мишљења, по осећању и вољи за моралним усавршавањем; до људи, дакле, којима се без устезања може пружити рука братске помоћи и љубави. Као достојни чланови Савеза могу

се, према томе, оквалификовати они, који су и пре пријема у њ, по својој души и срцу, ма и незнано, били слободни зидари. За Слоб. Зидарство биће користи од пријема у Савез само таквих чланова.

Сем тога, Савез тражи од сваког свога члана: да је **слободан човек**, самосталан, који у свакој својој речи и делу има своје сопствено убеђење и могућности за рад на узвишеним принципима слоб.-зидарским независно од икаквих спољних утицаја; да је **чврстога карактера**, који добро чини ради добра, без задњих смерова, без изгледања на захвалност и награде; шта више, да је за то готов подносити и жртве у времену, раду, па и новцу, управљајући се по оном хришћанском начелу: **нек незна левица што даје десница**.

Из тога видиш, драги пријатељу, да не може свако бити слободни зидар. Дешава се да когод од примљених чланова увиди, да је у њега била јача **жеља** за улаз у Слоб. Зидарство него ли **моћ** владања собом, својим навикама и манама; или и осети да Слоб. Зидарство не одговара његовим тежњама личним; - таквоме стоји на вољу да **иступи** из чланства (в. тач. XI принц.). А тако исто и ложа може наћи (пored све своје обазривости у пријему) да се у кога преварила оценом његових склоности и његове карактерности; она ће се тада постарати на пристојан начин да му покаже, како његово спекулисање са Слоб. Зидарством није имало смисла и да њему нема места међу браћом.

Не могу ти рећи да је у слоб.-зидарским радионицама све савршено. У њима се тек спрема и ради за живот достојан човека. У њима ћеш, без сумње, наћи и чланове с обичним манама и слобостима људским. Errare humanum est. Али ћеш у свима, свакако, наћи вазда и тежњу и организовани рад којим је задатак да се, поред неговања добрих и племенитих врлина, те мане и слабости сузбију, униште.

Ово, ма и површно излагање циља и принципа слободних зидара, биће довољно да ти створи истинит појам о удружењу које те је толико заинтересовало.

Ја одужих свој дуг. А ти – не заборави да твоја писма врло радо очекујем.

ЧЕТВРТО ПИСМО ПРИЈАТЕЉУ

Приступ:

Објашњење принципа: 1. Основне идеје: Братство, Једнакост и Слобода; 2. Космополитизам и Патриотизам; 3. Тајне слобод. Зидара.

Драги пријатељу!

Пишем ти и не сачекавши твога одговора.

Принципи Слоб. Зидарства, знам, изазвали су у теби мноштво мисли и питања. Њима треба наћи одгонетке. Но те одгонетке баш су у њима самима – у принципима, који су јасни, разумљиви, неприкривени. Треба их само пажљиво проучити.

За људе који су их разумели, ти су принципи светли као сунце. Нису замагљени, нису прикривени никаквим мистериозним застором. То су правила кроз која, од почетка до краја, провејава само дах *братске љубави*, дах *одане службе дужностима*, дах *истине и човекољубља*.

Па ипак, ипак има људи који би хтели да нађу у њима оно, чега нема; да их често тумаче по својој вољи; шта више, да каткад и намерно превиђају поједине одредбе њихове, па да на Слоб. Зидарство товаре сопствене измишљотине, да га предусрећу сумњичењем у чистоту циља и рада и, да слоб. зидаре беде нелојалношћу, отпадништвом од отаџбине, вере и цркве, космополитизмом и непатриотизмом!

Не бојим се да ћеш и ти залутати тим страпутицама. Али хотећи да ти у размишљањима помогнем, ево хитам с неколиким новим објашњењима.

1. Из самих принципа могао си лако увидети да су им камен темељац идеје, које су крајем осамнаестог века онако силно заталасале духове у Француској, па набрзо одјекнуле по целој Европи и извршиле преврат у друштвеним, државним и културним односима; - то су човечанске идеје, формуловане девизом: Слобода, Једнакост и Братство.

Те идеје чине основу Слоб. Зидарства.

Осамнаести век може се с правом окарактерисати као век буђења и просвећивања. Све се науке почеше кретати унапред, нарочито филозофија и природне науке, покренуте великим мислиоцима као што беху: Спиноза, Лајбниц, Њутон, Монтескије, Волтер, Русо, Лаплас, Кант и други. Њихов полет беше моћан, а њихове идеје беху силни оркан против средњевековне зачмалости и културног мрака. У времену, када су средњевековни привилеговани сталежи у државама господарили и тиранисали огромне масе незаштићених народа; када је у држави Луја XIV тирански апсолутизам дошао био до крајњих граница; када се владало над народима девизом: “*L'état c'est moi*”; и, када је власнички притисак угушивао сваку слободнију мисао, сваки покрет, - тада идеје слободоумља, човечанских права и човекољубља беху силе које су требале да слома стару зграду обесне тираније, неједнакости, неправде и нечовечности. Но мало их беше који разумедоше те идеје и који пођоше путем тих великих пионера.

На то огромно поље рада прилеже *Слободно Зидарство*.

Оно беше организовано *у првој половини осамнаестог века* са задатком: да у човечанству подиже духовни храм *Истине* и *Човечности*, ширећи идеју о слободи, једнакости и човекољубљу. Тихо и нечујно, Слоб. Зидарство је лагано остваривало свој велики задатак: ослобођавало је дух од средњевековних окова, подстицало је слободу савести и мишљења, распростирало оне велике идеје које препородише свет.

Насилно угушивање тих идеја није их могло сузбити; напротив, учинило је да се оне, у огромним политичким потресима, избиле најпре у Велику Револуцију, а доцније у неколико мањих, које се из Француске проширише скоро и на све државе европске; учинило је, да те идеје заљуљају и оборе многе тиранске престоле, да униште средњовековни феудализам и сталеже, да оживе демократске државне установе, да саломене човечни и бездушни језуитизам и да у крви окупају оне који покушаваху да их насилно угуше.

Распростирући човечанске идеје Слоб. Зидарство није ишло на то да их силом и крвљу остварује; није нигда одобравало нагле преврате и буне против постојећег реда и законитости, против државе и престола, каквима прилажаху радикалнији, револуционарни елементи. Оно је убеђено да се велике идеје могу остваривати без политичких трзавица и без проливања крви, и да такви преврати доносе више штете него ли користи. Слоб. Зидарство је припремило земљиште за онај мирни преврат еволуцијом који потиче од обавештености у народним масама и које се развија поступно, без страховитих бура и насилног рушења постојећег стања. И, кад остваривање идеје пође таквим путем, не може бити опасности да ће се убрзо отићи у реакцију, као што то обично бива после насилних преврата. Али Слоб. Зидарства не беше у могућности да спречи захуктало коло крвавих револуција, изазваних власничким притиском.

Поред свих бура и трзавица, поред колебања и лутања што изазивају с једне стране тиранија, а с друге нестрпљивост и непромишљеност револуционарних елемената, велике су идеје поступно освојиле свет. Оне су постале својина свију напреднијих народа, свега културног човечанства; оне упућују људе и народе да својом моћи бране слободу и правду, да законима обезбеђују своја човечанска права, и, да живе и раде мирно и безбрижно, користећи се културним напретцима.

Но Слоб. Зидарство није тиме довршило свој велики задатак. Не, оно га не може ни довршити докле год на земљи постоје тако велике разлике у ступњу развитка појединих народа, докле царује превласт једних над другима по сили и моћи, по имућности и

сиромаштву, по образованости и религиозности, по моралним врлинама и по климатским и другим природним утицајима, - а то ће рећи: докле је света.

2. Прећи ћу сад на питање, о коме сам уверен да ти се више пута наметало у мислима откад си почео разбирати за Слоб. Зидарство. То је питање о **космополитизму** и **патриотизму** слободних зидара.

За нас слоб. зидаре у нашој отаџбини, то је питање велике важности. Стога и заслужује да о њему добијеш одређеније схватање. Уверен сам да ти то и сам желиш, па ћу ти овде и изнети гледиште нашег Слоб. Зидарства о њему, тим пре, што су нас необавештени кривили таквим космополитизмом, који потискује и занемарује прави патриотизам.

Доиста, у начелима слободних зидара има космополитскога у том смислу, што се човек упућује да, поред својих националних дужности, не заборави и на човечанске. Слоб. Зидарство не иде за тим да поништава оне оправдане ограде, које је између људи поставила природа, друштво, уговори и разноликост мишљења и интереса; али налази да те ограде треба да престану бити сметња, која би спречавала да људи пруже један другоме братску руку, загревајући са човечанским врлинама и човечном сношљивошћу.

Баш стога, што Слоб. Зидарство није никаква верска секта нити политичка партија, што није везано ни за какву земљу, језик, народност, расу, - оно поштује човека у човеку сваке вере која је поникла у срцу, поштује свако политичко и истинско убеђење, сваки језик, народ, расу. Прави слоб. зидар неће никада питати за твоју веру, већ за твоја дела; неће се никада плашити твога политичког мишљења, већ ће испитивати да ли је основано или не; неће пазити којим језиком говориш, већ да ли истину говориш; неће разабирати за твоју народност и расу, већ за твоју душу, за твоје човечанске врлине (в. тач. VII и VIII принц.).

Ето, у томе смислу може бити говора о космополитизму слоб. зидара. Но то још не даје никоме права да тврди, да они тиме негирају патриотизам и да морају хладнети у љубави према своме народу и својој отаџбини. Напротив, савесно вршење дужности

према њима зајамчено је у свима конституцијама слоб. зидарским, па и у нашој. Као што си се могао уверити и из VI тачке принципа, слоб. зидари *воле* своју отаџбину, верни су јој и одани, и *«сматрају својом заповедном дужношћу да бране њену слободу, самосталност и неповредност.»*

Истина је да слоб. зидаре, где год их има, задахњује исти дух човечански; и, кад би њихови принципи овладели светом, не би се више могло дешавати да једни народи притискају или подјармљују друге, већ би сви заједнички радили у племенитој утакмици на путу мирнога развитака и духовног напретка. Али, докле год не наступи та срећна ера, слоб. зидар је дужан да свој народ брани од насртања непријатељских, онако исто, као што би бранио и своју породицу и своје огњиште.

Ко не воли људе што су му најближи или непосредно поверени, како ће тај моћи љубављу обухватити цело човечанство? Ко није готов на жртве за земљу која га је родила и одгајила, чему се од њега може надати остали пространи свет? Ко је у маломе неверан, како ће му се поверити оно што је много веће? ...

Космополитизам који вели: «Шта ме се тиче једна земља, ја се бринем за цео свет; шта ме се тиче један народ, ја припадам целом човечанству» - такав је космополитизам само пуки егоизам. Такви људи знају добро, да цео свет и цело човечанство не могу непосредно од њих тражити никакве услуге. Од таквих људи нема користи ни човечанство. С таквим космополитизмом хоће да изједначе Слоб. Зидарство само они, који намерно неће да га познају.

У напретку и срећи своје породице и отаџбине слоб. зидар гледа и напредак човечанства. Појамно је да се погодбе за срећу породице не састоје у томе, да се поједини чланови њени одричу своје индивидуалности; као што ни држава не може имати користи у апсорбовању породице. Тако ни срећа човечанства не изискује да народи жртвују своју националност, ни државе своју самосталност и слободу.

Погодбе за срећу човечанства тражи слоб. зидар у духовном и материјалном полету своје сопствене отаџбине. Радећи на

културном развиту и напретку своје отаџбине, ради се и на напретку човечанства. Зар би слоб. зидар у остваривању својих човечанских принципа могао имати бољу средину од свога народа у коме је поникао, чије је врлине и мане упознао ?

Није то само субјективно мишљење моје или нас српско-хрватских и словеначких слоб. зидара; тако мисле и рада сви прави слоб. зидари ма кога народа. Велики слоб. зидар, Немац **Блунчли** који је тако исто био и велики патриота и научник, рекао је да Германство и Слоб. Зидарство треба да су неразлучни појмови: ***“Das Germanentum liegt im Freimaurertume, und Freimaurertum im Germanentume.”***

Ко прелистава историју Слоб. Зидарства, наћи ће обилно доказа да су велики слоб. зидари били у исто доба и велики родољуби. Зар **Вашингтон** и **Франклин** не беху најплеменитији узор патриотизма, мада свом душом беху слоб. зидари ? Зар **Волтер**, **Мирабо**, **Лафајет**, као слоб. зидари, не беху одани својој француској отаџбини ? Нису ли **Лесинг** и **Гете** за немачки народ урадили више него тисуће других, па ипак припадаху слоб. зидарском савезу ? И зар немачки слоб. зидари, са својим **владаоцима** на челу, не ослободише земљу од туђина и не ујединише све немачке државе ? А коме Италија има да захвали за своје ослобођење и уједињење, ако не слободним зидарима **Мацинију** и **Гарибалдију** ? Може ли се посумњати у патриотизам слободних зидара **Кошута** и **Клапке** који се жртвоваху за слободу и самосталност своје угарске отаџбине ? ...

Па зар се наши слоб. зидари неће угледати на њих ?

Српски слоб. зидари вазда су имали за углед велике слоб. зидаре и родољубе осталих народа. О томе ти сведоче не само одредбе тачке VI наших принципа, већ и сав живот и рад наших слободних зидара, о којима ћу ти доцније дати обавештења.

3. Прекори, које нам противници чине, јесу: да је Слоб. Зидарство **тајно друштво**, да држи тајне ноћно састанке, да таји своје одлуке и радове, да таји и имена својих чланова, и, да су му и смерови тајне и «сумњиве» природе.

Такви прекори и напади само су својеволјни закључци који немају ниуколико места, јер *Слоб. Зидарство није никакво тајно удружење*. Циљ и начела његова нису ни пређе били, још мање данас, ни за кога тајни; а они су толико чисти и јасни, да не допуштају никакво сумњичење. Видео си да се и у тачки IX самих принципа изреком каже: *«Историја Слоб. Зидарства, принципи и циљеви његови нису никаква тајна»*. То нису само празне речи: историја развитка Слоб. Зидарства, његова начела и задаци на којима ради као и расправе о њима, штампани су у многобројним издањима на свим европским језицима и растурени у великом броју примерака у целом образованом свету, као што су и у нас штампани јавно принципи и састави о Слоб. Зидарству ради обавештења свакога који се о томе интересује.

Ако је негде и у некојим државама било узрока и неприлика, са којима се Слоб. Зидарство морало тајно одржавати да би својим члановима уштедело гоњење, данас за то, хвала Богу, нема потребе. Наместо необавештености, тероризма, предрасуда и лаковерја, настало је доба трезвености истине, слободнога мишљења и рада. Где год има слоб.-зидарских ложа, њихова је егзистенција позната, јавна. Њихове се управе с ложинским правилима пријављују политичким властима, а ове не налазе никаква разлога да сметају опстанку једног хуманог и културног удружења.

Слободни зидари, доиста, свршавају своје послове у *затвореном* локалу – ложи, не допуштајући приступ нечлановима. Али, зар то не чине и многа друга јавна друштва у питањима којасе искључиво тичу самих чланова? А радови у ложама намењени су унутрашњим пословима саме браће – о чему је већ било помена. Има прилика, у којима и слоб.-зидарске ложе отварају своја врата и нечлановима, позваним гостима. А има данас и таквих ложа (у Америци, Енглеској и Француској) које своје састанке држе јавно и под ведрим небом.

Чудно је питање неких: зашто слоб. зидари не објављују своје *одлуке* и *радове*, као и зашто се *лист слоб. зидара* не износи у јавност? Уверен сам да се на то питање нећеш обазрети, кад знаш да то не чине ни друга друштва. И каква би смисла имало да ложе објављују своје одлуке и спискове чланова добошем јавности, кад се то ни од

других друштава не тражи ? Слоб. Зидарству није стало до одобравања и похвала, па ни до критика његова рада; нити су му потребне таште манифестације и параде. А појединим слоб. зидарима стоји до воље, хоће ли се у профаном друштву као такви истицати или не. Уосталом, има места, где су непријатељи Слоб. Зидарства успели да га начине бауком, да створе о њему врло неповољне предрасуде, омразе, па и гођења. У таквим местима обазривост би налагала ложама да, необјављивањем имена, штеде своје чланове. Но такви су случајеви данас врло ретки; и где их има, то је обично тамо, где би власничла или верска нетрпељивост хтела да створи средњевековни мрак.

Могао си чути и за прекоре, што слоб. зидари одржавају у тајности своје *обрете* и *знаке за распознавање*. Па пошто се о томе помиње и у IX тачки наших принципа, дужан сам ти дати објашњење и о томе. Што се обреда тиче, примићеш ми на веру, да они немају ни политичког ни верског смисла, и да се сав њихов значај састоји у *историјској* успомени на оно средњевековно грађевинарско зидарство, од којег данашње Слоб. Зидарство води своје порекло. Па и знаци за распознавање заостали су из тог доба, када је зидарским еснафима било потребно да се у њихову средину не увуку нечланови. Па и данас још тај разлог има своје оправдање, да се поједини шпекуланти под именом слоб. зидара не би могли у туђим местима користити поверењем и добротом правих слоб. зидара. Уосталом, природно је и оправдано кад људи, који треба да стоје у братским односима и који су везани једном тежњом, једнаким мислима и осећањима, хоће и у спољним знацима да се међу собом распознају. Шта ко може имати против тога ? И, зар и друга друштва немају својих спољних знакова ?

Но нису још исцрпени разлози којима се хоће да потврди тајност Слоб. Зидарства. Поменућу још и тај, што његови чланови држе своје састанке *ноћу*. Ма колико тај разлог био неправедан и смешан, ипак ћу и на њ одговорити. Пре свега не стоји да се састанци држе само ноћу. Истина је, да се редовни састанци у нас држе најрадије увече; али не зато, што би смо ми, тобож «волели таму и мрак», већ из појмљивог разлога, што свакодневни послови профаног живота не допуштају запосленим члановима састанке дању. Не, ми се не плашимо светлости; напротив, светлост је наш

принцип – *светлост је истина*. И, наша је лока вазда јако осветљена – радимо при пуној светлости.

Али, чега се културни човек има плашити ноћи ? И ноћ има своју поезију и свој утицај на наша осећања и размишљања. Ноћ оличава тишину а срећа је најсавршенија у тишини срца. Да познаш и схватиш моћ светлости, треба да прођеш кроз тмину. Из уличне помрчине ући у ложинску светлост, то је већ по себи лепа порука. Ко је у непрестаној светлости, тај не уме довољно да је цени. Право мерило даје тек супротност. Из мрака у светлост – то је из заблуде у истину. А светлост и истина – то је оно за чим ми жудимо. Божанствене су оне познате ти речи: *«Благо оном ко гредe отвореним очима на путу истине и правде, јер је светао тај пут којим треба ићи!»* ... Тмина, кроз коју треба до светлости, опомиње нас да у животу треба вазда жудети за светлошћу, истином. А у човекову животу има много мрачних кутова које треба осветлити.

Као што видиш, драги пријатељу, ко гледа на Слоб. Зидарство отвореним очима, без предрасуда, неће наћи никаква узрока да му чини прекоре о тајанствености.

Слоб. Зидари данас, где год их има, раде јавно на заснивању добротворних, хуманих и патриотских установа. Они то чине по осећању потребе за њих и по обавези својих начела, а не популарности ради. При том не траже признање, првенство и титуле, већ се задовољавају ако виде да је дело које су започели пошло добрим путем. Слоб. зидари не очекују са свој рад пљескање са улице; они су толико еманциповани од сујете и амбиција, да у томе не траже подстицаја за свој рад, не очекују споља ни савете ни критике, јер сами у својој средини имају и за то довољно елемената.

Тебе ради нису ми биле потребне никакве нарочите одбране од изнесених прекора. Уверен сам да си се ти већ уздигао изнад предрасуда обичне масе. За тебе ми је била довољна само једна реч: да Слоб. Зидарство није «тајно» друштво и да се у њему не скрива ништа што би по моралним и друштвеним законима било за осуду. Једино је истина да је нечлановима из оправданих разлога спречен долазак на ложинске састанке, и, да слоб. зидари имају своје знаке за распознавање. За обоје главни је разлог: да би се сачували од

користољубљивих обмањивача, досадних насртљиваца и радозналих беспосличара.

Слоб. Зидарство нема, дакле, ничега у себи чега би се честит и савестан човек могао клонити.

NB. Јако ме је изненадио завршетак твога ранијег писма, у коме ми јављаш о твојем разговору с познаником Н. о Слоб. Зидарству, о коме он «нема добро мишљење».

Г. Н., у колико сам га познао, није рђав човек; интелигентан је и у својим дужностима исправан; а мени је био вазда симпатичан. Али је критичарског духа, а уз то сујетан, пргав и – доста брз. Но то су ситније мане које остају у засенку према врлинама његовим и које се могу још поправљати. Њему су познати принципи слоб. зидара, а што им је постао противник, биће, можда, разлог у овоме:

Пре три-четири месеца он се пријавио за пријем. Информацију о њему повољне су; само је у једној изражена бојазан, да ли га за улазак у наше братско коло подстиче истинско убеђење о корисности рада на слоб.-зидарским начелима, или, можда, какав лични разлог – жеља за ближим познанством с људима од којих се нада користима за себе. Одлука о његовом пријему још није донесена; о томе ће се говорити на наредном састанку, и, по моме мишљењу, не би стајало ништа озбиљно за повољну одлуку.

Њему је, ваљда, дуго време, нестрпљив је, мисли да неће бити примљен, па га је честољубивост већ начинила и противником Слоб. Зидарства! Томе се не бих надао.

Овај случај подстиче ме да те у наредном писму упознам ближе с противницима Слоб. Зидарства и њиховим разлозима за то.

А дотле, буди ми здрав!

[1] Остављам ти да о томе размислиш. А ја ћу ти овде додати још неке напомене.

ПЕТО ПИСМО ПРИЈАТЕЉУ

Приступ:

Противници и непријатељи Слоб. Зидарства: 1. необавештеност и тесногрудост; 2. власничка тиранија; 3. нетолеранција црквених служитеља.

Драги пријатељу!

Био сам јако радознао и нестрпљив да сазнам какав су утисак на тебе учинили принципи слоб. зидара, мада сам, познавајући те добро, унапред погађао њихов утицај. Могу рећи да се у очекивању нисам преварио: твоју нежну и племениту душу потпуно су запленила човекољубива начела Слоб. Зидарства.

Али из тог сам се писма уверио да су те наши принципи изненадили! И, мада ти то сам не кажеш, читам између твојих редова да си о слоб. зидарима имао погрешано мишљење.

Ти си, можда, уображавао да ћеш у Слоб. Зидарству наћи какву тајну секту или тајно политичко друштво, и докучити тајне недокључиве природе; да ћеш сазнати нешто што се профаним људима лако не поверава; да ћеш назрети какво тајанствено коло људи с мистериозним и чудноватим циљевима; да ћеш ући у траг какве завереничке дружине која не верма грађанске законе и уредбе, не поштује државу ни отаџбину, не воли породицу, и која има задатке бунтовне, нечовечне?!...

Извини ме за ову претпоставку. Могао сам бити уверен да ти, познавајући мене, моје склоности и тежње, моју тиху и мирољубиву природу, јамачно ниси могао имати тако накарадно мишљење ни о друштву, у коме сам усрдни члан. Али, ако су ти и падале на ум сличне мисли, ти не би био једини; број непосвећених који су на таквој стрампутици знатан је. То долази или са необавештености и ограничености њихова сопственог посматрања и погрешног резонувања, или да нетачног и тенденциозног обавештавања оних, који из својих рачуна нападају на Слоб. Зидарство.

Ти ме и сам питаш: Откуда то да, поред тако узвишеног циља и племенитих принципа, може Слоб. Зидарство имати непријатеља? Откуда то да се о њему проносе неистине, потпуно супротне његовим начелима и задацима?

На то питање ево ти одговора:

Непријатељи Слоб. Зидарства могу се поделити у три категорије. Њих стварају: необавештеност и тесногрудост, власнички апсолутизам и верска нетолерантност.

Од њихових прекора и напада на Слоб. Зидарство, који нису обухваћени у пређашњим писмима мојим, поменућу овде: «несавременост и застарелост» слоб.-зидарских идеја и начела, затим «безбожништво» и непријатељство према хришћанским црквама, и, «отпадништво» од престола и отаџбине.

Против тврђења о несавременим и застарелим идејама и начелима слоб.-зидарским не бих требало ништа да кажем. Ти и сам увиђаш да је такво тврђење бесмислица. Као да здраве човечанске идеје, вековима освештане, могу застарети! Зар могу бити несавремена начела која су заснована на моралности и која имају задатак да поправљају мане и слабости људске, да штише истину, правду и слободу, да унапређују културни развитак свега човечанства? ... Из твога одговора на друго моје писмо уверио сам се о твојем несумњивом мишљењу: да је друштво с таквим идејама и начелима неминовно потребно и данас, као што је досад било, и као што ће и одсад бити докле је год људи на земљи.

Што се тиче оних других подметања и напада, о безбоштву и отпадништву од цркве, престола и отаџбине, било би довољно да те само подсетим на тач. IV, V и VI наших принципа које их утерују у лаж; или, да ти наведем само један члан ложинског ритуал који гласи: ***«Ако би какав частан човек претпостављао да се на састанцима слободних зидара ради против Бога и Вере, против Краља и Отаџбине, против начела честитих људи или против добрих обичаја, - налази се у заблуди».***

Али, ја ћу ипак прећи посебице те непријатеље Слоб. Зидарства, испитујући по реду оправданост њихових тврђења.

1. Необавештеност и тесногрудост начиниле су многе штете нашем Слоб. Зидарству.

Необавештеност је мати погрешака. Она оличава незнање и одводи на страпутицу. Она је често моћна да потисне истину и правду, да почини многа зла, да створи пометњу у животу, та да јој последице буду врло штетне и несрећне.

Код нас је то врло често слушај да поједини људи, не из зле воље или тенденције, већ из простог незнања упропасте многу добру ствар. Зар си мало прилика имао да видиш, како необавештени о некој ствари хоће ипак да казују своје мишљење о њој и да дају пресудну реч ? Могло би се рећи да се та мана у нас врло често сусрета. Такви смо у друштвеним односима, у партији и политици, у јавним и новинарским дискусијама. Стога не треба да ти је чудно, ако чујеш и неповољна мишљења о Слоб. Зидарству. Она су појачана познатом уздржљивошћу слободних зидара који, свесни својих племенитих начела и задатака, нерадо улазе у јавну, новинарску дискусију, нити хоће да имају посла са спекулантима разних врста.

Могу задовољно рећи да је у нас последњих година та необавештеност много мања, па и напади на Слоб. Зидарство слабији. Још пре тридесет година штампани су први пут наши принципи у једном овдашњем листу, а поред тога једна је од наших ложа штампала као своје издање и књижицу **«Слободно Зидарство, његов циљ и принципи, његова садашњост и прошлост»** коју је свако могао добити у једној овдашњој књижарници. Сем тога, часопис наших слоб. зидара **«Неимар»**, у коме се саопштавају важнији радови наших и страних ложа, и третирају питања из садашњости и прошлости слоб.-зидарске, разашиле се свим редакцијама наших и страних листова, а на њ се може претплатити и ко год хоће.

После тих објава необавештеност не може имати оправдање за погрешно мишљење о Слоб. Зидарству. Ово тим мање, што су слоб. зидари били и пређе, као што су и данас, вољни да у том погледу изиђу на сусрет заинтересованим.

Тесногрудост је била још штетнија од необавештености. Она је, поред недовољног схватања Слоб. Зидарства, долазила понајвише од себичности и ситне, несношљиве душе.

Има људи који не схватају, како се може улазити у неко удружење само ради личног оплемењивања, ради неговања врлина и хуманих осећања, ради добра и напретка друштвеног и човечанског без других, егоистичких побуда. Многи не верују да се људи разних убрђења политичких и верских, разног положаја и материјалног стања могу сложити и један другоме пружити братску руку, па се у свакој прилици братски и помагати на путу честитости и карактерности; не верују да има људи који чине добра; а не траже за то јавне захвалности; који штите врлине и права грађанска, народна и човечанска, а не чине тиме параде и не ударају у таламбасе уличних спекуланата !... Такво схватање и неверовање могло би се протумачити само кратковидошћу и ограниченошћу у погледима и појмовима. За њих се може рећи: *«Имају очи, а не виде; имају уши, а не чују» ... «Виде светлост, а опет су слепи»...*

Али су за Слоб. Зидарство опаснији који, и поред довољне обавештености о њему, нападају на њ из себичних рачуна. Многи не могу да поднесу то, што има удружења која пред њима затварају своја врата. Шта се ту може ? Братство слободних зидара није прибежиште за свакога. У њ се не добива приступ ни положајем, ни богатством, ни силом. Његова се врата отварају само пред моралним квалификацијама, а на пресуђивање о томе допустиће се право самоме Братству... Има пак људи којима не годи или и смета удружење савесних и карактерних, смета са њихова политичког или каквог другог гледишта, са њихове партиске тесногрудости. Али, да ли се треба обазирати на њих, кад Слоб. Зидарство непосредно не смета њима ?...

2. Власнички апсолутизам и тиранија наносили су у пређашња времена огромне штете развоју и напредовању Слоб. Зидарства. Државне су власти имале довољно моћи на расположењу да ометају његово организовање, да га прогоне, да му недају живети. И тамо, где је власнички апсолутизам налазио себи спаса у нечовечној владавини, Слоб. Зидарство је проживело врло тешке дане. Оно се морало крити, одржавати тајне састанке, док није добило

могућности да ступи у отворену борбу с тиранијом. Такав му је положај био у претпрошлом веку, па чести и у прошлом, а нарочито у Француској, Шпанији и Италији.

Слоб. Зидарство је још од почетка своје организације на духовној основи истакло своја човечанска начела о *братској љубави* међу људима, о *истини, правди* и *човечности*, и зајамчивало испуњавање *грађанских дужности*. Па ипак су га тадање апсолутистичке власти неповерљиво и непријатељски предусретале и гониле. Њих је пре свега бунила *«слобода савести, мишљења и вероисповести»* које је Слоб. Зидарство узимало у одбрану и осуђивало сваки притисак и спречавање слободног верског убеђења; а затим беху неповерљиви према затвореном друштву којјега састанке и рад нису могли довољно контролисати. Апсолутизму није стало до човечности и културног напретка; њему смета слобода савести и мешљења, смета му удруживање честитих и карактерних људи готових да бране своја грађанска и човечанска права; њему је потребно одржавање своје насилне суверене моћи, не бирајући средства за то. Стога су слоб. зидари издржавали у ранија времена многа гоњења, тамновања, мучења, па и осуде на смрт.

Данас је то друкчије. Грађанска и човечанска праве зајамчена су у свима напредним државама уставом и законима. Ради њих је проливено много крви; ради њих су народи данас готови да их својом крвљу штите. Апсолутизам је изгубио своју моћ; демократизам је осигурао слободу живота, рада и културног напретка. Слоб. Зидарство данас слободно дише у свим демократским државама. Па и наши се слоб. зидари не могу у том погледу ниуколико потужити. Непознат ми је икакав случај да су им са власничке стране чињене какве сметње.

Користи, што их је Слоб. Зидарство допринело својим радом појединим државама, могу се најбоље оценити, кад се упореде само државна срећеност и културни развитак земаља у којима се оно слободно кретало – као у Енглеској, у Сјед. Амер. Државама, у Немачкој, Холандији, Данској, Шведској – с оним државама из којих се Слоб. Зидарство прогањано – као у Аустрији, Шпанији, Русији... Не би било тешко повући разлику између њих у културним, економским и политичким напретцима. Данашњој

уставној и демократски сређеној држави Слоб. Зидарство доноси само моралне и стварне користи. Оно јој даје савесне, карактерне и радне грађане, готове у подношењу жртава за отаџбину и опште добро; даје грађане који смаи утичу на друге у поштовању закона, у одржавању и неговању карактерности, морала и хуманости, и у савесном вршењу породичних, грађанских и човечанских дужности.

Рад слободно-зидарског Савеза је, свакојако, управљен на реформе у тешким слоцијалним и застарелим, неоправсаним политичким односима у појединим државама. Али је сваки слоб. зидар уверен да се те реформе могу постићи мирним и законитим путем, легалним средствима. Одржавања државног поретка, заснованог на принципима демократске уставности, једнакости и слободе, у интересу је самог Слоб. Зидарства; јер, што је државни ред постављен на поузданијој основи, тиме и Савез може лакше остваривати свој задатак.

Пошто се Слоб. Зидарство не упушта у расправљање питања о облицима државним, оно не може бити опасно ни за престоле ни за владалачке династије, јер је уверено да се и у уставној монархији, као и у републици, може постићи све оно што ујемчава ред и рад у земљи, и што обезбеђује слободу савести и мишљења, миран и правилан развој у свима правцима. Шта више, они престоли, који су показали да им је на срцу интерес земље и народа, да потпомажу њихов културни напредак, вазда су уза се имали Слоб. Зидарство.

Да Слоб. Зидарство нема у себи ничега, што би могло удити народу, држави и престолу, најбољи је доказ у томе, што је слоб.-зидарском Савезу, још од постанка па до данас, припадао већи број владалаца, председника републике и високих личности појединих владалачких домова, као и многих великих државника и политичара, научника, књижевника, одличних грађана и патриота, па шта више, и многих личности официрског и свештеничког реда. О знатнијим личностима из свих тих редова писаћу ти доцније, кад те будем обавештавао о развоју Слоб. Зидарства у појединим државама.

3. Нетолерантност црквених служитеља у западним државама задавала је Слоб. Зидарству понајтеже ударце. У томе су

предњачили нарочито *језуити* и *клерикалци* који беху најжешћи противници слободних зидара, потпомагани власничком тиранијом. С њима је Слоб. Зидарство од самога почетка свога имало да води мучну и дуготрајну борбу која је прогутала многе жртве.

Зашто је *католичка црква* противник Слоб. Зидарства?

Познато ти је из принципа да слоб. зидари поштују *Бога*, да нису никаква верска *секта*, да је у њиховим ложама искључена *дискусија* о вери. У циљу и принципима њиховим заступљен је чист *хришћански морал*, као и морал сваке добре религије; у њима нема ничега што би бунило религијска осећања; напротив, има од њих помоћи у ширењу човечанског морала који им је заједнички. Чувени и прослављени протестантски проповедник *Dräseke* тврдио је да «*Слоб. Зидарство и Хришћанство обухватају једно друго и раде једно за друго*».

Хуманизам и демократија служе као основа и Хришћанству и Слоб. Зидарству. Обојима је предмет *човек*, и то човек по срцу, по истини и правди, по милосрђу и љубави. Христос је ценио унутрашњу *чистоту душе* као право спасење; она је и у Слоб. Зидарству догма. Хришћанску дужност: «*Љуби ближњег као себе самога*», сматрају и слоб. зидари као једну од првих дужности својих. Човечанске *врлине*, по којима хришћанска црква цени људе, јесу мерило и у Слоб. Зидарству. *Давид* у 14. псалми вели:

Господе! Ко је достојан сједети у сјенци твојој ?

Ко може наставити на светој гори твојој ?

Онај, ко ходи без мане, твори правду и говори

истину из срца својега;

Ко не опада језиком својим, не чини зла другима

и не ружи ближњег својега;

Ко поштује оне, који се боје Господа; ко се куне

ближњему па не пориче;

Ко не даје сребра на камату и не прима мита на

правога;

Ко овако ради, неће посрнути до вијека.

Такве врлине истражује и Слоб. Зидарство. А сваком слоб. зидару служе на углед хришћанске речи нашега учитеља *Доситеја*: «Благо оном који може као праведни Јов. рећи: *«Био сам слепцу око, ромоме нога, а удовици и сиротињи био сам отац»*.

Зато, што Слоб. Зидарство не устаје ни против које цркве, већ толерише сваки облик верски, остављајући њима самима борбу око првенства и надмоћности, њему противници пребацују *атеизам*. Не, слободни зидари нису безбожници. Шта би Слоб. Зидарство са својим хуманим начелима могло учинити без вере у једнога Бога – *Неимара Свих Светова*? У њему је оличена најјача и најузвишенија моћ васионска која по сталним и вечном законима природним влада целом бескрајном васионом, па и човеком на земљи. Он је истина, доброта, лепота, правда, слобода, милосрђе, љубав. Он је и највиши заштитник слоб. зидара у раду на врлинама – на човечанском храму.

Још код старих слоб. зидара постојала је заповест: *«Љуби Бога више свега, а ближњег као себе самога»*. Код њих је и Свето Писмо имало врло важну улогу: оно им беше светлост која их је упућивала на љубав према Богу и ближњему. И данас Свето Писмо у многим ложама, па и нашим, стоји на старешинском столу као символ светлости у раду. Један од највећих слоб. зидара, прослављени немачки песник и филозоф *Лесинг*, означио је Свето Писмо као *«најбољи уџбеник за васпитавање људског порода, најподеснији за дечју моћ схватања прошлости»*.

Слоб.-зидарска ложа није храм у коме би се држало какво богослужење. Али се може рећи да је символ *духовнога храма*, подигнутог за службу *истини* и *човечности*, за службу *разуму*, *врлинама* и *човекољубљу*. Његов дух није религија већ хуманост. У њему се спремају ученици не за овај свет већ за онај свет; не за молитве и исповести, већ за живот и рад; не за свеце, већ за људе. Ложа је храм у који слоб. зидари улазе задахнути једном мишљу – човечношћу. У њ улази отресајући на прагу уличну прашину с ногу

својих, заборављајући на непријатности и борбе профаног живота, презирући себичност и страсти људске. У њ улазе са страхопоштовањем, али не из страха према Свевипшњему, јер је он праведан и милостив, већ из бојазни на помисао: да ли су у профаном животу сав свој рад руководили узвишеним начелима слоб.-зидарским; да ли је у том раду све светло и исправно; да ли се у њему нису огрешили о своје породичне, грађанске и човечанске дужности; и, да ли у њ улазе мирне савести и чиста срца ?

И ако храм слободних зидара није подигнут за службу Богу, у њему се човек навикава на страхопоштовање према Богу. У том правцу утицај Слоб. Зидарства чине више него многе богословске предике. Многи, који као безбожници уђоше у Савез, постадоше поштоваоци једнога моћног Бога. *Волтер* и *Прудон* изменише своје назоре уласком у Слоб. Зидарство. Први је саградио леп храм, посвећен *«Богу једином и истинитом»* (Deo uni et vero); а други је престао да води војну против Божје Свемоћности.

Све су то разлози који би и црквени служитељима ма које вероисповести требали да диктирају толерирање (ако не и помагање) установа која има тако човечна и узвишена начела и задатке. Али, Слоб. Зидарство још од постанке свога проповеда *слободу савести и веровања*, поштује свачије религијско *убеђење* и осуђује *гоњење* због разлике у вери, што чини да у њему има места за честите људе ма коју веру веровали. То је понајвише бунило католичке прелате и језуите против Слоб. Зидарства. Њихова тесногрудост није могла подносити слободно мишљење и широкогрудост слободних зидара о вери.

Објашњење за ту нетолерантност находи се у оној историјској, познатој ти тежњи средњевековног католичког свештенства да има пресудну реч не само у религијским и црквеним питањима, већ и у питањима политичке, етичке и научне области. Оно је одређивало прописе за живот, решавало филозофске и научне проблеме, дириговало политиком појединих држава и издавало о моралу често неморалне заповести, а све у циљу да своју апсолутну власт над народима и државама што јаче утврди. Отуда је установа и подмукли рад Језуитског Реда који је човечанству нанео страховита зла. Отуда су и оне грозне осуде и мучења злогласне

Инквизиције која је прогутала многобројне невине жртве. Отуда је и упропаштавање људи заузетих истинском науком и спаљивање једнога Ђордана Бруна, осуђивање Галилеја, страдање једнога Коперника, и мучења и сатирања толиких других честитих и слободоумних људи!

Отуда су дошли и најогорченији напади на Слоб. Зидарство.

Још у првој половини 18. века, наскоро после препорођаја Слоб. Зидарства, отпочела је против њега бездушна борба, у којој су предњачили нарочито језуити. Није се могло равнодушно гледати како се по католичким земљама шире слоб. зидари који проповедају слободу савести, верску толерантност и једнакост у човечанским правима. Назирући у Слоб. Зидарству опасност за своју апсолутистички власт, окомише се на њ свом силом својом, анатемама, гоњењем, галерама, па и вешањем.

Али сва та непријатељства остадоше узалудна ! Слоб. Зидарство се брзо распростирало по европским државама и добивало све већи број интелегентних чланова из свију редова друштвених, па и из круга самога клеруса. Шта више, Савезу приступаху и многи бискупи бенедиктинског и доминиканског реда.

Данас, пак, и ако је нетолерантност према Слоб. Зидарству још у јеку, борба против њега много је изгубила од своје јачине; захваљујући културном напретку и обавештености о његовим задацима, напади на њ све се више стишавају. Увидело се да негдашње несмислене оптужбе, срачунате на заваривање лаковерних измишљотинама и мистериозности, о скривеним и опасним циљевима, о заверама против престола и олтара, немају више ни смисла ни ефекта у просвећенијим друштвима. Увидело се да се таквим неразложним нападима не стварају приврженици за своју цркву.

Чувени швајцарски правник Блунчли вели: «Кад једна црквена партија прогони толеранцију, кад угушује слободу мишљења и веровања, кад спречава слободно испитивање и истраживање истине, кад савест баца под ноге и празноверици уступа место духовнога господарства, - тада су слоб. зидари њени јавни противници.»

Шта вреде напади свих непријатеља Слоб. Зидарства, кад њих не руководе мудрост, истина и човечност, кад су без добрите и племенитости срца, кад их покрећу себичност, нетолерантност или жудња за превлашћу. То је борба мрака са светлошћу, борба предрасуда с истином, борба назапак с културним напретком !...

Питао си ме за односе између нас и наше Православне Цркве, као и – зашто су у нас слоб. зидари, под именом «фармазона,» били раније на рђавом гласу ?

Објаснићу ти најпре друго питање.

Доиста, још у пређашња времена, кад слободних зидара у нас није ни било, постојало је о њима неповољно мишљење. Реч «фармазон» (уместо Franc-maçon) означавала је човека који се не држи верских прописа, не иде у цркву, не пости посте и, уопште, човека неисправна и сумњива карактера.

Односетка за овакво мишљење наоходи се у држању католичког свештенства према Слоб. Зидарству. Још ранијих векова аустријски су католици нарочито језуити, имали задатак да они Србе, који се испред турских зулума склонише у Аустро-Угарску, преведу у католицизам, чему се успешно одупирала јака национална свест и верност својој православној цркви. Када се Слоб. Зидарство после свог преображаја (1717. г.) почело набрзо ширити по католичким земљама, тада је, као што ти је познато, Аустрија у рату с Турском (под командом принца Евђенија) завладала била и нашом Шумадијом и држала је под собом 22 год. те се по њој распртише језуити, отварајући и католичке цркве. Тада су се уопште водили и најогорченији напади њихови против слободних зидара.

Сад ће ти бити јасно, откуда је међу Србима и у Аустрији и у Шумадији остало неповољно мишљење о «фармазонима».

Ево ти одговора и на прво питање:

Откако се Слоб. Зидарство у Србији почело јаче развијати седамдесетих година прошлога века, није имало никаквих сукоба с нашом црквом. Тек почетком деведесетих година, када је једна од двеју тадашњих ложа објавила у новинама принципе слоб. зидара,

један је од црквених служитеља, знајући ваљда само за језуитске аргументе против Слоб. Зидарсрва, испао у часопису Свештеничког Удружења с нападом на њ као на «космополитску» и «непатриотску» установу, наперену против хришћанске цркве, сажаљевајући што она и код нас хвата корена. Као вредан бранилац Православља, он је обећао да ће свој напад оправдати док «прикупи више доказа», али није испунио обаћање – уверио се да је био необавештен и на погрешном путу.

Од тог доба наша црква није имала никаква повода да буде нетолерантна и да се, попут језуитизма, упушта у размирице с нашим Слоб. Зидарством. Њени су се представници могли довољно уверити да су наши слоб. зидари вазда били и добре патриоте и добри хришћани. Наше Слоб. Зидарство има да буде нарочито захвално поглаварству наше цркве које је, зацело, довољно уверено да Слоб. Зидарство и Хришћанство не само не сметају једно другоме, већ да се и помажу, радећи на истим моралним и човечанским начелима и врлинама које су онако божанствено заступљене у Христовој науци.

Доцније ћу ти показати да су и гдекоји представници православља, архимандрити и владике, припадали Савезу Слободних Зидара.

ШЕСТО ПИСМО ПРИЈАТЕЉУ

Приступ:

Прошлост Слоб. Зидарства: Његови принципи као истине које су вајкада постојале. Тајна друштва и зидарство Средњег Века. Слоб. Зидарство до преображаја (1717).

Драги пријатељу !

Нисам нимало двоумио, био сам уверен да ће твоју племениту душу запленити Слоб. Зидарство, његов циљ и принципи.

Из твојих редака већ провирује жеља да што пре уђеш у његово коло, или, као што ти сам велиш: да у нашим принципима «ниси нашао што би те могло уздржати» да реч «пријатељ», која ти је досад била тако драга, замениш још милијом речи «брат». Твоја је жеља и моја.

Но о томе ћемо доцније нарочито разговарати.

Ти би хтео да сазнаш што више о *прошлости* Слоб. Зидарства. Надаш се, ваљда, да ћеш у њој наћи момента који би, можда, оправдали гоњење и «крсташку» војну против чланова његових, којима су били излагани тако дуго и немилостиво.

Па добро ! Обећао сам да ћу ти бити на услузи с објашњењима, па ћу ти и у томе изаћи на сусрет.

Причаћу ти **Историју Слоб. Зидарства.**

Оно, што чини суштину Слоб. Зидарства, може се рећи, старо је толико колико и свет.

Откако је човек у разитку своме дошао до свести и до сазнања о себи и своме положају у природи и својој надмоћности над животињским светом; откако на земљи има јачих и слабијих, мудријих и ограниченијих, богаташа и сиромаша, господара и слугу; откако су истина и наука почеле расипати луче светлости да обасјавају тмине, да буде успаване, да разбистравају помућене; и, откако постоје државна уређења, закони и њихови самовољни тумачи, те законска казна не сустиже навек кривце и не крунише правду и поштење; - ето, од тог доба морало је бити људи племенитијих осећања, који су увиђали да и свету не иде све онако, како би могло и требало да иде, да има много што шта међу људима, народима и у човечанству што би требало поправљати; и, да су те поправке могућне, остварљиве, човечне.

Таквих је људи навек бивало. То беху слободни зидари и без организованог Слоб. Зидарства.

Лесинг је рекао: «Слоб. Зидарство није произвољна ни излишна, већ потребна појава која има своју основу у самом човеку и грађанском друштву. **Оно је навек постојало и, по суштини својој, старо је толико, колико и грађанско друштво.**»

Братска љубав међу људима, једно од првих начела Слоб. Зидарства, била је главни принцип и многих филозофија и религија старог доба. У њој се огледало врло моћно средство за поправку рода људског. Она је била основа и Будизма и Хришћанства. **Буда**, тај народни учитељ из 6. века пре Христа, говорио је: «Сви су људи **браћа** спојена болом који сви осећају. Бол притискује подједнако слабе као и моћне, а струји у човеку још од првог плача у колевци. С тога и не можемо према ближњему имати друго осећање, до осећања **милосрђа** и **братске љубави**». И Буда је, као и Христос, објављивао **равноправност** свих људи без разлике по кастама и имућности, и проповедао науку о **човечанским врлинама и моралу**.

Основна начела слободних зидара: штитити правду и истину, помоћи невољноме, подићи оборенога, прихватити напуштенога, ослободити угњетенога, потхрањује у њима осећање сопственога поноса са племените тежње: да се као свесни људи уздигну изнад наслеђеног егоизма и животињске страсности, да се уздигне на висину достојну човека. И та начела и те тежње несумњиво су прастари. Али, кад су доспели први пут до прелома, до удружене појаве у облику заједничког, промишљеног протеста и рада на напретку друштва и човечанства ? и, кад су се једномишљеници почели збратимљавати и ступати у такве савезе ? – то је непознато.

Најпре од случаја до случаја, кад су наступали важнији политички догађаји или већа социјална зла, такве су прилике нагониле људе да у удруживању потраже заклон од обести и невоље, да размишљају о средствима за поправку друштвеног стања. Па и религије, којима је задатак да морално утичу на усавршавање људи, имају своје почетке у ужим круговима, у тајним скуповима и поукама, у подношењу гоњења и жртава, докле ниду придобивањем већег броја поборника постале јавним и општим добром. Познато ти је кроз какве је невоље пролазило Хришћанство од првих

апостола и Голготе до победе божанске и човечанске науке Христове.

И код најстаријих таквих удружења, са угрожена опстанка од стране нетолерантних представника власти или религија, или са предрасуда маса, њихови састанци, саветовања и обреди одржаваху се у *тајности*. Чланови се под тешким заклетвама обавезиваху да неће одавати тајне друштвене и да ће један другоме остати верни, бити од помоћи и живети у братским односима. Стога је и избор чланова и пријем у братство вршен врло обазриво, после дужег испитивања и кушања. А имаћаху и своје нарочите знаке за споразумевање и симболе моралног и филозофског значаја.

У свим тим удружењима, и старим и новијим, јако се истицао *религиозни* моменат. Мада се у њима осећа неко слободније кретање у том погледу, ипак се одржавало на основама савременог схватања. Најпре беху од утицаја обожавања природних сила и појава, сунца и месеца; затим божанства незнабожачких религија; док доцније њих замењује поштовање једнога бога и морал хришћанске науке. Али је скоро код свих њих био задатак: морално чишћење и спас душе, приближавање божанству и старање за живот душе после смрти.

Али ни сва та удружења, ни стара ни нова, па ни религије, не беху моћни да својим начелима и моралом постану опште људско добро, да створе *асоцијацију која би обухватала цео род људски*, без обзира на расе, народности и религије. То што беше раније само сан филозофа и тежња проповедника појединих религија, узело је на себе Слоб. Зидарство да тај сан и оствари својим принципима и својим моралом.

Историја Слоб. Зидарства била је дуже времена обавијена мистериозном тамом, испуњена скаскама, па и тенденциозним обманама. Али је у новије доба, брижљивим испитивањем масонских историчара, добила поуздану, научну основу, нарочито у погледу на *постанак* слоб.-зидарства. [1]

Несумњиво је да се је данашње Слоб. Зидарство развило пре двеста година непосредно из оних зидарских братстава, која су у Средњем Веку била распрострајена по западној и средњој Европу, од којих је у главноме и задржало сличан облик урађења, гдекоје

обреле и зидарске симболе. Али је поставило знатно промењен циљ: уместо зидања материјалних храмова и грађевина, дошао је рад на подизању *духовног* храма човечанског.

О постанку првих масонских ложа постојала су дуже времена разна мишљења. Покушавало се да се у етичким и тајним удружењима Старог и Средњег Века потражи веза са Слоб. Зидарством; да се покаже, како је оно постојало још много раније, у најстарија историјска времена, и како се кроз тисуће година тајно предавало без прекида, при чему су чињене најчудније претпоставке. Томе је доприносила колико сујета и жеља за великом старином, толико и заваравање сличним уређењима гдекојих старих мистичних удружења, а нарочито и то, што су се у средњевековним зидарским братствима одржавале скаске о вези с њима. Људи воле скаске и легенде. Али су ти покушаји остали без стварног успеха.

У том истраживању обраћала се нарочита пажња на доба зидања Вавилонске Куле и Соломонова Храма, на египатске и грчке мистерије, на Савез Питагоровоца, на Есејце и прве Хришћане, па и на храмовнике из Крстапких Похода. Несумњиво је да је југозападна култура европска стајала у тесној вези са старом источњачком, из које су пресађена многа знања, религије, филозофије и вештине; преко Феничана, Грка и Римљана попримано је много што-шта из старих египатских и азијских култура. Према томе било би разумљиво да су у средњевековна зидарска братства могла отуда наследити њима слично уређење, па и гдекоје обреде и симболе. А жудња за слободним и мирним животом, хуманитарне принципе и осећање братске љубави међу удруженим једномишљеницима налазимо већ и код таквих најстаријих заједница.

Све то објашњава, откуда се и код данашњег Слоб. Зидарства налазе њима сличне уредбе и слични обреди и симболи, те нема потребе за претпоставке о наслеђу у продужењу Слоб. Зидарства из тих давних времена историских. Но да би јасније било колико и каквих сличности има између Слоб. Зидарства и тих старих братских заједница и организација, прегледаћемо их у краћим потезима.

Не би се могла поклонити озбиљна пажња причама, по којима је слоб.-зидарских удружења било још у време грађења *Вавилонске Куле* и *Соломоновог Храма*, чији су се неимари растурили по свету, склапајући и даље такве заједнице. Тако је и с тврђењем да је цар Соломон био слоб. зидар и оснивач неколико ложа у Јерусалиму, ма да су из доба зидања његова храма неке успомене на њ унесене и у данашње Слоб. Зидарство. Према ономе, што нам Библија казује о главном мајстору тога храма, Хираму Абифу и његовим помоћницима, изгледа да је међу њима постојала организација, слична оној код средњевековних неимара.

Ни нагађања, по којима се Слоб. Зидарство има сматрати као продужење *египатских* и *грчких мистерија*, не би могла имати више смисла. Неке сличности у скрупулозном избору и обредима пријема нових чланова могле су доћи са сличних прилика у којима су такве заједнице постајале, као и са природе и озбиљности оних задатака који су их удруживали.

Египатским мистеријама руководила је свештеничка каста. Оне бежу тајни, езотеријски култ, посвећен богу светлости *Озирису* и богињи *Изиди*, а главна ин сврха; да посвећене ставе под заштиту божанства и да им тиме остигурају добру судбину у оном свету. Озирис је судија људске душе, па се с тога треба побринути за њено усавршавање и оплемењивање, постижући *божанску чистоту*. Приступ у ове мистерије није био лак; чланом је могао постати онај, чије су и дорадање квалификације биле поваљне; а затим је требало издржати дуготрајни чишћење душе којим би се доказала подобност за свету заједницу и заслужио поверење. Тога ради пролазило се кроз трострука искушења: новак је имао да издржи три симболичка путовања: преко провалије, кроз ватру у воду, чиме се наглашавало да: «провалија није тако дубока као недокучива *истина*; ватра је мање убитачна него *страсти* људске; а вода није толико студена и црна колико *сумња* која дух гуши.» Затим је долазило одрицање себе – симболички пролаз кроз мрачни гробни саркофаг у Озирисову светлост. Свечаним обредом завршавао се пријем у мистерије пред кипом Изиде и збором мага полагањем завета о послушности и одржавања тајне. А тада настају дуге године студија – природних наука, антропологије, медицине, астрономије, архитектуре и музике. Мистерије су одржаване у подземним

катакомбама египатских храмова. Оне су привлачиле у странце у тежњи да се поуче вишој науци о богу и човеку. Од Грка беху у њима посвећени: *Солон*, *Орфеј* и *Питагора*. [2]

Грчке мистерије пресадио је из Египта Орфеј и удесио за грчке прилике. Оне беху двојаке: делфиске, посвећене богу *Дионису* (грчком Озирису) и елеузиске, посвећене *Персефони* (грчкој Изиди). И код њих је новак имао да прође кроз извесне припреме и искушења, а пријем се завршавао свечаним процесијама и песмом. Ове су мистерије држане делом у храмовима а делом у природи, у гајевима и долинама око храмова.

Питагора, чувени грчки филозоф и математичар из 6. века пре Христа, родом са јонскога острва Самоса, провео је дуго година у Египту где је, посвећен у мистерије ушао и у ред свештеника. По повратку у Грчку тежио је за религиском, моралном и политичком реформацијом; не настав ту погодне прилике за остварење својих идеја, оде у јужну Италију, насељену грчким елементом («Велика Грчка»), па у Кротону заснова своју *школу* и удружење, познато под именом *Савеза Питагороваца*, а у облици тадањих мистерија. Религија му је била монотеистичка, допуњена науком о бесмртности душе; а руководна идеја састојала се у признању: да је «човек рођењем несавршен и од природе склон изгредима, и да се непрекидним васпитавањем кроз цео живот мора ослобађати урођених мана и уздизати до *чистоте срца и душе*.»

Питагора је отпочео свој рад са *школом*, гимназијом, у коју је примао младиће по избору. Школа је имала интернатско уређење, а ученици су уплаћивали школарину за њено издржавање. Рад је у школи био посвећен не само строгој научној обуци, већ и васпитавању по његовим принципима. Основна мисао те школе била је: идеја о *мери* и *хармонији* као принципу практичног живота и највишем закону универзума, са чега су математика, музика и гимнастика били главни предмети њени. Школа је била подељена у два дела: млађи део ученика имао је само да слуша и учи, а у старијем делу ученици су могли стављати питања и обавештавати се. Обука је остала тајна, езотерична.

Поред школе Питагора је засновао у Кротону и вечерња предавања за грађане, каква су отварана и по другим градовима. Из њих је организован савез, који се убрзи ширио по Италији и Сицилији, но у који је пријем био отежан избором. У савезу се живело као у једној великој породици; строго се придржавало начела о чистоти и умерености, о телесном и духовном усавршавању, о покоравану властима и законима, о љубави према отаџбини. За пријем у савез разликована су три ступња. Пријем се завршавао свечаном заједничком вечером. Чланове савеза делила је од профаних употреба симбола и знакова. Њихов *пентаграм* је фигура. Састављена из дијагонала у петоуглу, или из продужења његових страна до пресека.

Код Питагоре је не само догматички већ и етички део његове науке био предмет езотеричке обуке, из које су искључивани млађи, незрели чланови његове школе. Своје моралне поуке предавао је церемонијално, у великој дворани, испуњеној посвећеним члановима и затвореној за профане. Ево једног одломка из његових моралних поука: «Поштуј богове који су обичајни; одржавај дату заклетву; поштуј родитеље своје; за пријатеља бирај само честитог човека; не замерај пријатељу мале погрешке; савлађуј трбух, сан, пожуду и гнев. Неморална дела не чини ни пред другима ни сам, јер ти најбоље доликује ако се стидиш сам пред собом. Буди умерен и чувај здравље. Разум нека ти буде врховни вођ», и.т.д. А завршавао је поуку речима: «Кад након таквог живота оставиш тело и винеш се у слободни етар, бићеш бесмртан, бићеш блажени бог, а не више човек.» [3]

Између Савеза Питагороваца и мистерија египатских и грчких постоји, доиста, узрочна веза идеја, подржавања и пресађивања уредаба и обреда. Но те тајне заједнице немају никакве везе с поменутиим неимарским удружењима око Вавилонске Куле и Соломоновог Храма. Сем тога, Савез Питагороваца, који је с политичким назорима својим био у супротности с демократским појмовима грчке масе, убрзо се распао; а између њега и доцнијих Есејаца и првих Хришћана, као и средњевековних тајних брастава европских (као што ћемо видети), не би могло бити говора о континуитету који би се продужавао из најстаријих историјских времена до појаве данашњег Слоб. Зидарства. Могло би се говорити

само о сличности идеја и потреба које су их изазивале, или и о угледању једних на друге, али не и о продужењу или наслеђивању њихову.

Између *Есејаца* и *првих Хришћана*, као и између њих и данашњих слоб. зидара могло би се поставити више додирних тачака са сличних етичких и човечанских идеја које су их удруживале и збратимљавале; па ипак је њихов постанак независан, самосталан. Оба су та удружења религијског карактера и циља, којих Слоб. Зидарство нема.

У 2. веку пре Христа била је заснована еврејска секта под именом *Есејаца*. То беше братско удружење «*чистих*» којег су доктрине сличне доктринама првих хришћана. Вероватно је да је то братство постало утицајем будистичких мисионара и насељеника којих је било у знатном броју на обалама Мртвог Мора у Палестини. Њихов је смер био да чистим и побожним животом остварују начела Мојсија и пророка, супрот клерикалним странкама фарисеја и садукееја који су се такмичили о првенство и политичку власт. Есејци одбациваху приношење крвне жртве Богу, а права им се служба састојала у *чишћењу срца*. У чланство се примало после трогодишњег припремања и искушавања, а про пријему је члан добивао *брадву* као символ рада, *кецељу* као символ чистоте и *белу одећу* прописану за братство, што подсећа на симболе неимара Соломоновог Храма; пријем се завршавао свечаном заједничком вечером на којој је ломљен *хлеб* и кушано *вино*. Они су били противници ратовања; живљаху мириљубиво, испоснички и у братској имовинској заједници (комуни), а беху гоњени од фарисеја.

Није извесно трвђење да је Јован Крститељ био с Есејцима у вези, као што се не може поуздано говорити ни о њихову утицају на постанак Хришћанства, мада се мисли да је Христос био члан њихова братства. Но доцније, после Христа, изгледа да су елементи Есејава продрли у хришћанске општине у Палестини. Њих је тада било око 4 хиљаде.

Хришћанство и Слоб. Зидарство стоје у много ближим односима. Мада се ни у првом удруживању хришћана не може наћи генеалогска веза са Слоб. Зидарством, ипак су заједничке идеје о

моралу и братској љубави међу људима заступљене у њима толико, да се за слоб. зидаре може рећи да су врло марљиви поборници Христове науке.

Христове проповеди беху благе, нежне, примамљиве, «пуне природен мириса цветног», каквим дише и Слоб. Зидарство. Сва његова човечанска наука, сав морал и врлине које је проповедао, заступљени су у Слоб. Зидарству. Његове човечанске врлине: смотреност, чистота срца, правдољубивост, самопрегоревање, праштање и милосрђе, јесу и слоб.-зидарске врлине.

*Благо **кроткима**, јер ће наслиједити земљу;*

*Благо гладнима и жеднима **правде ради**, јер ће се наситити;*

*Благо **милостивима**, јер ће бити помиловани;*

*Благо онима који су **чиста срца**, јер ће Бога видјети;*

*Благо онима **који мир граде**, јер ће се синови Божји назвати;*

*Благо **прогнанима правде ради**, јер је њихово царство небеско.*

Христос је позивао к себи све «уморне и натоварене» радом, невољом, бригом, говорећи им:

*Ходите к мени сви ви, ја ћу вас **одморити**;*

Узмите јарам мој на себе и научите се од мене,

*Јер сам ја **кротак** и **смјеран** у срцу, и наћи ћете покој душама*

*својијем, јер је јарам мој **благ**, и бреме је моје **лако**.*

Збратимљавање људи и његове моралне последице, које је Христос развио до крајње финоће осећања, чије основу и Слоб. Зидарства. Његове речи ученицима о братској љубави и слози према ближњему, о љубави према човеку ма он и непријатељ био, наша су одзива и међу слоб. зидарима.

*Ово је заповијест моја: да имате **љубав међу собом**,*

као што је имадох љубав к вама;

Од ове љубави нико **веће нема**, да ко душу

своју положи за **пријатеље** своје;

Љубите **непријатеље** своје, благосиљајте оне који вас

куну, чините добро онима који вас **мрзе** и молитe

се Богу за оне који вас **гоне**;

Јер ако љубите оне који вас љубе и ако Бога називате

само **браћи** својој, шта одвише чините ?

Не чине ли тако и цариници и незнабошци ?

Будите **савршени** као што је савршен отац ваш небески.

Христос је старе поуке о моралним законим и дужностима обухватио вишим духом и издигао их до савршенства. И у томе је толико велики да се од свију, и старијих и новијих филозофа и проповедника, с њиме не може нико поредити.

Зашто видиш **трун** у оку брата својега, а **брвна** у оку

својему не осећаш ? Лицемере ! излијечи се најпре **сам**.

Све што хоћете да чине вама људи, чините и ви **њима**.

Свако **добро дрво** добре родове рађа, а **зло дрво** рађа

зле родове.

Нека се свијетли ваше **видјело** пред људима да виде

ваша **добра дјела**.

Ако те око саблажњава, **ископај га ...** и ако те

десна рука саблажњава, **одсеци је**; јер је боље да

погине један од удова твојијех него ли све **тијело**.

Кад дајеш милостињу, не труби пред собом као што

чине лицемјери по зборницама и по улицама ...

НЕК НЕЗНА ДЕВАКА ШТО ЧИНИ ДЕСНИЦА ТВОЈА ...

.....

Ја те, драги пријатељу, претрпах наводима из Христове науке, мада их ти, уверен сам, све добро знаш. Али, зар је могућно говорити о њој, а не дотаћи је се ? Зар се може помињати духовни бисер врлина и морала њених, а да се у загрејаности лепотом њиховом не додирне које драгоценост зрно ? ... Смер ми је био само : да се јесније види, колико је дух њихов заступљен у начелима и задацима Слоб. Зидарства.

Христова је религија *човечанска религија*, без свештеника и спољних церемонија. Његов Бог није страшан, ђудљив и осветољубив, као што су богови у другим религијама. Он је милостиви «Отац» небески, благ и болећив према људима – деци својој. Он је *Бог човечанства*. Њему се можеш молити и у «затвореној клијети својој» и он ће те саслушати. А врло су значајне речи Христове:

Иде вријеме кад се нећете молити Оцу ни на овој гори ни

у Јерусалиму, и кад ће се прави богомољци молити

Оцу ДУХОМ и ИСТИНОМ, јер Отац хоће таквијех

богомољаца.

Како су пуне слоб.-зидарског значаја те речи његове! О њима *Ренан*, тај *abbé* и члан Француске Академије Наука, за кога знаш да је одрицао Христово божанство, вели: «Оног дана, када је Христос изговорио те речи, био је у истини *Син Божји*. На њима ће почивати вечна и апсолутна религија – религија Човечанства. А његов јеванђелски морал јесте *највиша творевина*, каква је из човечјег сазнања произишла».

Своје дело о «Животу Христову» завршује Ренан овако:

«Човечанство у својој целини показује мешавину ниских егоистичких бића која су над животињама само у томе надмоћнија, што им је егоизам смишљенији. Ипак, из средине те једнолике

простоте, непросвећености, избијају к небу стубови (просвећених, филозофа, проповедника) и објављују *племениту сврху човекову*, показују му откуда је и куда ваља да тежи. А од свију тих стубова *Христов је највиши*. У њему је оличено све што у природи има доброга и великога... Нико се још у животу своме није толико одао интересу човечанства над сићушним самољубљем. Он је херојском снагом воље своје освојио небо... И ма какве појаве у будућности наступиле, неће га моћи нико премашити. *Сви ће векови објављивати да међу синовима наше земље није нико рођен већи од Христа.»*

Слоб. Зидарство је скроз напојено духом Христове науке, као што се то из његових *етичких* принципа јасно види. У слоб.-зидарским радионицама на старешинском столу стоји *Св. Писмо* као символ *светлости* у раду. Па опет, као што сам већ рекао, његов се постанак не може везивати за прва хришћанска братства.

Веза са Слоб. Зидарством тражена је и код многих *религиозних* и *научних* удружења Средњег Века, код којих се налазила нека сличност по спољњем облику или унутрашњој организацији.

У том погледу обраћана је већа пажња на крсташке *Храмовнике* (Tempelherren и Tempelbrüder). Они сачињаваху духовно-ритерски ред («Orden»), заснован у време првог Крсташког Похода (1118. г.), а добише име по својој згради у Јерусалиму, подигнутој на месту порушеног Соломоновог храма (Temple). Циљ им је био да, под каноничном дисциплином и калуђерским испосништвом, посвете живот *заштити Светих Места*, а заветоваху се на *моралну чистоту, смерност* и *сиромаштво*. Опхођење им је било *братско*, а у борбама се одликоваху великом *храброшћу* и *неустрашивошћу*. Чланови тога реда ношаху преко ритерског оклопа *бели огртач* да црвеним *осмокраким крстом* с леве стране. Поглавар реда називао се *Велики Мајстор* (владачког ранга), а највишу власт имао је *Генерални Капител*, састављен из чланских првака. Но кад крсташка војска (у другом походу) изгуби Јерусалим, храмовници се расејаше по европским земљама. Њихово је браство убрзо напредовало и јако се обогатило многим даровима и завештањима; многи угледни људи и властела ступаху у њ као «афилована» браћа, тако да је овај ритерски ред у почетку 14. века

бројио око 20 хиљада чланова. Његова моћ беше нарасла толико, да постаде опасна и за папе и за владаре. Та моћ и богатство ослабише код храмовника дисциплину и начела о моралној чистоти, а папе их окривљаху и за јеретичке склоности. Папа Клеменс V и француски краљ Филип IV споразумеше се о насилном укидању овог реда. Многи храмовници беху осуђени на тамновање или на смрт, а њихов Велики Мајстор **Јаков Молај** буде спаљен на ломачи у Паризу 1313. г., ред растурен и његова добра конфискована.

О даљем, тајном опстанку храмовничког реда не може се поуздано говорити. А о његову васкрсавању у 18. веку и о вези са Слоб. Зидарством биће помена доцније.

На доцнији развитак Слоб. Зидарства утицала су унеколико и удружења, позната под именом **Розенкрајцера** (Roze Croix). Као оснивач тога реда помиње се **Христијан Розенкрајц** који је још 14. веку живео и велики део живота провео међу браманима, египатским пирамидама и на Истоку, а по чијем су имену та удружења и названа. Али се за њих зна поузданије тек од почетка 17. века, после појаве **Јована Валентина Андреје**, дворског проповедника у Штутгарту, доцнијег епископа Аделбершког, «једног од најобразованијих и најплеменитијих» људи свога доба. Његова дела, међу којима је најзнатније «**Fama Fraternitatis R. C.**» (1614), поред дубоких религиозних осећања, дисаху чистом хуманошћу и љубављу према слободи. Он је исмевао продуцирање незначајних тајних друштава и алхиичара, и обраћао пажњу савременика на злоупотребе црквеног карактера у тежњи за поправком. У својој «**Општој и генералној реформацији целог пространог света**» исказао је жељу: да се из људи свих положаја и стања склопи једно удружење које би у тишини радило за добро својих ближњих и за добро човечанства, а поред тога неговало и истинску филозофију. Сам Андерја није ишао на заснивање тајног верског ордена, али у то доба беше развијена воља за тајним удружењима, па се после његових списа појавише многа тајна друштва верског и научног карактера под именом розенкрајцера, а у циљу опште **поправке цркве** и заснивању трајног **благостања државе** и **појединаца**. Њихова девиза беше Андрејин Крст преко руже окружене трњем, с натписом: **Cruх Christi Corona Christianorum**. Таквом једном

удружењу, које се нарочито бавило испитивањем природе, припадао је и прослављени филозоф и математичар *Лајбниц*.

Почетком 17. века почињу у већој мери и заснивања нарочитих тајних *научних друштава*. Зарад новчаних средстава у прибирању научних факата, а нарочито у изучавању природе, научници беху принуђени да се удружују. Али је потребу њихових *тајних* друштава изазивала знатна опасност која им је претила с једне стране од тадашње цркве, којој сметаху научне истине о природи и васиони, а с друге стране од непросвећених народних маса, одгајених у празноверицама, религиозној страсности и жудњи за мађијама.

Прво такво природњачко тајно друштво познато је од 1603. год., а основао га је богати римљанин *Франц Чези* под именом «Accademia de Lincei». Његови се чланови називаху «*fratelli gjurati*» (заклета браћа). Један од те браће беше прослављени талијански физичар и астроном *Галилеј*.

Бакон Веруламски (Францис), славни филозоф енглески, творац експерименталне методе у науци, у своме делу *Nova Atlantis* (1626.) насликао је идеалну заједницу, у којој би уметност, наука, трговина и производња биле у најбољем цветању, и људи, живећи по поукама прости природне религије *братске љубави*, достигли ступањ *праве среће* и *блаженства*. Писац помиње да је имао циљ, да изнесе узор удружења за поправку морала и уређења своје отаџбине. Он је свом енергијом радио и на напретку у наукама, упуштајући се у најтачнија посматрања и испитивања природних појава и тела, и стварајући нов правац за њихов даљи развитак.

Познато је да се у другој половини 17. века у Енглеској, а по идеји Баконовој, тежило основању таквих друштава и у *научном* циљу у за поправку *религиозног* и *моралног* стања. Р. Валден означава «Невидљиви Колегијум» као основу на којој се развило Слоб. Зидарство. То беше тајно друштво, којег чланови беху *независни од политике и религије*, а удружаваху се *без обзира на стање и положај* и сматраху се као *браћа*. Друштво је радило уопште *на пољу науке* у правцу који је Бакон обележио. У колико је истинито Валденово тврђење о развоју Слоб. Зидарства на тој основи, не

може се поуздано оценити; али, да су принципи таквих удружења утицали на његов развитак, не може се спорити.

На развитак Слоб. Зидарства беху од утицаја и она верска удружења и братства, која су тежила за повратком ка правој, *чистој науци Христовој* и *његову моралу*. Таква друштва беху распрострајена по Италији и Француској. У Чешкој су позната под именом *«Чешка Браћа»*.

Као најважнији представник таквог братства био је знаменити чешки педагог *Јан Амос Коменски*, као проповедник чешке браће у Фулнеку, где је руководио и братском школом.

Коменски се, поред многобројних радова педагошких и филолошких, целога свога живота борио и страдао за идеју *религијске слободе* и *толеранције*, и мислио на *поправку друштва* и *човечанства*. Он се јако интересовао радовима познатог нам Валентина Андреје и његове га идеје задобише. У своме чувеном делу *«Pansophia»* (1653.) изнео је мисли и поуке које би имале да створе на земљи царство небеско, у коме би владао вечни мир и у коме би мач био замењен плугом а копље српом. Те идеје разрадио је у спису *«Pangersia»* (у његову «Општем Покличу») у посматрањима, намењеним поправци Човечанства. Његове идеје беху подобне да у то доба послуже као програм рада свега човечанства. Ево неколико његових мисли:

«Светлости треба пружити свим људима... Ми се морамо вратити од растројене мношине ка јединству, од заблуде ка простоти, од насиља ка урођеној слободи. Сви ми живимо на једном огњишту, на земљи, све нас загрева један животни дах, сви смо суграђани истог света. Ко нам може спречити да се удружимо у једну заједницу, под истим законима? Да бисмо то постигли, морамо се вратити на прави краљевски, управо, божански пут светлости, мира у сигурности, на пут јединства, простоте и слободе. Пут јединства састоји се у тесниј и општој вези свега човечанства; пут простоте (simplicitas) у томе је да будемо истинити и праведљиви, да добро подржавамо и зло прогонимо; а пут слободе изискује да људи истражују, уважавају и чине добро, али не из наде и страх, већ по својој слободној вољи. Слобода је карактер божанствености коју је сам Бог удахнуо својој слици и прилици – човеку...»

«Има да се заснује **друштво за ближи договор у раду**, од којег не сме бити искључен **ни један човек**. Саветовање треба да буде без борбе и свађе, у споразуму пријатељском и братском.»

«Такав пут неће донети рушење ни данашње филозофије, ни религиозних појмова, ни државних уређења. Њиме се не иде на уништавање, већ на **поправљање и усавршавање**, на **уједињење** свега што је истинито и добро. Ми хоћемо само да на основи појмова, нагона и моћи општих свим људима, створимо једну целину онога што треба да се зна, за чим треба да се жуди и што треба да се извршује.»

«Сви ви, којима је на срцу спас ваш и вашег народа, који се бојите Бога, па ма којем народу, језику и секти припадали, сви којима су људске заблуде догрдиле – **хајте**, да удружимо наше мисли и тежње да уклонимо све што над раздваја од светлости духа, што нас дели од Бога и што над гони у непријатељске таборе! Хејте да у главимо међу собом **свети уговор**: даће нам свима бити пред очима један циљ – **спас човечанства**, и, да ће нам лични обзири, одзири на језик, народност и секте, бити сасвим споредни !...»

«Дошло је доба да се подиже **храм разуму** који би био сличан Соломоновом храму. Бог хоће да ми људи будемо сложни у нашем добру и у поштовању према њему !...»

Знам, драги пријатељу, да ћеш се сложити са мном у нахођењу, да се ове срдачне, просте и разумљиве мисли тог славног педагога чешког, исказане још пре три стотина година, и дивне и силне! Како загревају срце човеково и оживљавају племениту му душу! Како се ум уздиже изнад земаљске, материјалистичке и животињске средине, уздиже у висине, са којих се наш егоистички живот оцртава као бедно ништавило намамљивих заблуда и страсти; са којих нам се казује да треба у братској заједници поћи путем истине и човечности, путем врлина и морала који је једино достојан човека!...

Ове Коменскове идеје примила су зидарска удружења као своја начела и унела их у организацију и обичаје. А када се почетком 18. века изврши преображај Слоб. Зидарства, Коменскове су мисли верно примењене и у његовој Конституцији.

Може се рећи да је Коменски формуловао идеје и нацртао пут данашњем Слоб. Зидарству.

Данас је несумњиво за историке да *постанак* Слоб. Зидарства треба тражити у *зидарским радионицама* Средњег Века. [4]

Код сваке велике грађевине био је обичај зидара (као и данас) да на месту зидања саграде дрвену или озидану *кућицу* или *колибу* (Bauhütte) у којој је чуван зидарски алат и израђивани планови и украси за грађевину. У њима су држали и своје састанке чланови средњевекових еснафа грађевинских и каменарских. Ту су држане и молитве пре почетка и на завршетку рада; а ту је заседавао и старешински суд који је пресуђивао спорове између зидара независно од месних власти, са чега су називани и *слободним* зидарима: *francs masons*.

Таква кућица или радионица називана је још и у најстарија времена *ложом* (енгл. lodge). У њој су примани новаци, *ученици*, који су поучавани у тајнама зидарске вештине и који су, после довољне извежваности, произвођени у *помоћнике*, а ови опет за *мајсторе*. Примање је вршено по извесним обредима, а зидарска вештина поучавана је у симболима, при чему је нарочито значење придавано појединим бројевима, бојама, цвећу, лишћу, зидарским алатима и архитектонским украсима. Међу собом се називаху *браћом*, а удружење се звало *Браство*. Употребљавали су знаке за распознавање да би сачували своју уметност од придошлица који не припадаху њиховом браству. У тим зидарским удружењима беху заступљена ова три принципа: *љубав, верност и узајамна помоћ*.

Зидарска удружења јављају се још у најстарија времена Средњег Века. Архитектонској вештини одаваху се најпре калуђери, нарочито из реда *Бенедиктанаца*, [5] пошто људима из грађанства недостајаше зато свако више потребно знање. Њихова зидарска браства раширише се најпре по Италији, где су подизали многе цркве и грађевине, а једна група подиже и ону чудновату кулу у Пизи. Одатле се кретаху и по другим земљама, водећи собом по 100 до 200 радника који су у 10. веку називани *лаицима* (*Laiebrüder*) т.ј. нестручном браћом, те по разним државама осниваху своје зидарске радионице, које су, почев од 12. века, јако напредовале, нарочито у 15. и 16. веку по Француској, Немачкој и Енглеској.

Из Италије, у којој се развила **романска** архитектура, прешла су немарска браства у **Француску**, где романски стил почиње у 12. веку прелазити поступно у нов, **готски стил**, или, како га Французи називају, **ogival** (шиљастог, сломљеног лука.^[6]) Потреба тога стила изазивана је увећавањем храмова и висином сводова која је повукла и употребу сломљених лукова. Готска црква у своме пуном савршенству представља генијално смишљен и уметнички конструисан склоп, код кога је терет целе зграде, нарочито високих, шиљастолучних укрштених сводова, концентрован на систем подупирачких стубова. Тај је стил прво примењен на парохијској цркви у **St. Denis**-у (1140.). Од многобројних храмова, дизаних у том стилу, поменућемо нарочито катедрале у **Chartres**-у, **Rheims**-у, **Amiens**-у, и једне од највећих и највеличанственијих, **Notre-Dame у Паризу**, којој је темељ ударен 1163. а довршена је 1699. Сем црквава, готски је стил примењиван и на замкове, општинске домове, палате, варошка утврђења (капије и куле) и др.

И у **Немачкој** се помињу монашки грађевинари још у 11. веку. И одве, као и у Француској, владала је у 12. и 13. веку готово грозничава радљивост у области архитектурне уметности. Готски стил прешао је и у Немачку, где је најпре примењен на цркве у **Тријеру** (1227) и **Марбургу** (1235), а затим се самостално развијао, те га налазимо на монументалним храмовима у **Регенсбургу**, Магдебургу, Фрајбургу, Прагу, Бечу (Стефанова црква) и другим већим местима; но међу њима су највеличанственији: министер у **Штрасбургу** и дом у **Келну**. Келнски дом представља најсавршенији облик готског стила; темељ му је ударен 1248., а довршен 1509. Као усавршилац готског стила у Немачкој сматра се Алберт из Штрасбурга.

Поред монашких брастава поступно се и световни људи упознаваху с архитектонском уметношћу, и већ у 13. веку постојаху такве радионице у Магдебургу, Келну и Бремену. Оне се организоваше у еснафе с нарочитим привилегијама, а чланови се називаху: **Freie Maurer**. Тада је било распрострањено зидарско друштво **Јовановог Реда (Johannesorder)**, засновано на хришћанском човекољубљу и моралу, те га неки писци узимају као претечу Слоб. Зидарства. У Регенсбургу је (1459) израђен општи **Устав** за зидарске и друге еснафе, потврђен царем Максимилијаном као **«Братска**

Књига». И по њој су чланови зидарских брaства дељени на мајсторе, помоћнике и ученике; у радионицама је прописана дисциплина, морална чистота, ритуални пријем и др. а задржани су и знаци за распознавање и симболички обреди пријема, мада се о њима у уставу не помиње.

Из Немачке је зидарство прешло у Енглеску, а с њиме и оснивање енглеских брaстава у 14. веку. Организација им је била иста, а стараху се да се и уметнички и морално образују, придржавајући се строго религиозних и негујући братску љубав међу собом. Код њих се разликоваху два ступња зидарска: мајстори, који су радили на тесању и вештачкој изради камена, називаху се слоб. зидари, *free-masons*, за разлику од обичних зидара, *rough-masons*. Своје радионице назваше *lodge*, а међу собом се распознаваху тајним знацима. У 15. до 17. века било је зидарских ложа у великом броју у Енглеској, Скотској и Ирској.

Реформација 16. века, покренута у Немачкој са незадовољства против неограничене папске власти и злоупотреба католичке цркве, а предвођена Мартином Лутером, тражила је реформе у цркви. Развијајући заставу **слободе савести**, она захвати и већи део Европе и покрете човечанство из средњевековне учмалости, стварајући нове правце мишљења и рада. Али се тим већма осећала грозота оних дуготрајних **религиозних ратова** који пређаху да све опустоше и униште, да у клици угуше сваки културни напредак и слободу. Народи беху исцрпени и изнурени, и жуђаху за миром; али власници се користиле да што јаче притегну ланце у које беху спутали народе.

И у Енглеској је реформација захватила дубока корена и довела до победе националне англиканске цркве, али је отпочела успостављањем краљевог ауторитета. Насташе непрекидне борбе религиозне и политичке, које се продужише све до краја 17. века. Оне су знатно утицале на опадање зидарских ложа. После великог пожара у Лондону (1666) ложе поново оживеше за време подизања нових грађевина и довршења Павлове Цркве, но после тога утонуше опет у нерад.

Ови религиозни и политички преврати беху уопште неповољни за неимарство у Европи. Подизање великих грађевина и катедрала бивало је све ређе, са чега је опадао и број зидарских радионица. Томе допринеше и власничка гоњења која не трпљаху тајности зидарских бростава. У Немачкој беху забрањене зидарске ложе, па законом буде забрањено зидарима и полагање заклетве на чување зидарске тајни. Али су ложе и даље тајно одржаване, и у њима слоб. зидари налажаху заклон од власничког гоњења.

Но ланци власничке тираније не беху моћни да окују дух човечји. Варница жуђене слободе тињала је у пепелу и лагано захватала око себе: шапатом исказивана истина ширила се тихо и нечујно, и налазила одзива у тисућама срдаца. Народи су почели размишљати о погодбама за морално и материјално благостање, о цркви и религији, о држави и њеној организацији, о гарантијама за слободни развитак и културни напредак – и, у пркос притиска и гоњења, то пробуђивање добиваше све већи полет.

Тежња за систематизовањем тих слободних и напредних идеја које су имале да олакшају живот и рад и да поправе свет, а којима је основа била *истина, правда и слобода*, привела је у живот Слоб. Зидарство у оном облику, у коме се јавља почетком 18. века. Дотадање зидарске радионице уступише место новим радионицама друкчијег облика и циља: уместо суровог каменог материјала овладао је *слободни дух човечји*, а уместо ручнога грађевинског рада – *духовне тежње*.

У Енглеској је још у 16. веку постојао обичај да се у зидарска броства примају и такве личности, којима неимарство не беше занимање. Њих су називали *усвојена браћа* (accepted-masons). То беху већином људи важнога положаја, научници, виши чиновници, па и из редова племства и цркве, који осећаху љубав према архитектонској уметности и њеном напредовању. Та усвојена браћа, чији је број, са политичких трзавица у другој половини 17. века, постајао све већи, добише у зидарским ложама претежнији утицај. Осећала се јака потреба *да се створи једно мирно и неутрално место, где ће приврженици слободе савести и културног напретка, без разлике вере и партије, наћи уточиште и удруживати се за рад користан и спасоносан за човечанство*. За постизање тога циља нађоше да је

најподесније, да дотадашње зидарске ложе, које беху на умору, оживе новим духом.

У почетку 18. века постојале су у Енглеској још само *четири* ложе у Лондону и Вестминстеру. Њихови чланови одлучише да старој установи зидарској даду нов облик и нов живот. Тога ради те се ложе удружише у једну *Велику Ложу* која се одрече дотадањег зидарства и постави циљ:

Зидање духовне грађевине

Истине и Човечности.

Тај је преображај извршен 24. јуна 1717. год. на дан Св. Јована (Ивандан).

Тако је постало данашње Слоб. Зидарство.

[1] *H. Boos*: Geschichte der Freimaurerei, II изд. Aarau 1906. *G. Findel*: Geschichte der Freimaurerei, Leipzig. *Lenning*: Allgemeines Handbuch der Freimaurerei, Leipzig.

[2] По *Schurè*-у, v Šestar III: «Misteria Egipta i Grčke», 1924.

[3] Šestar III, стр. 84.

[4] *Findel*; Bauhütte, Leipzig; *Brockhaus* Convers.-Lezikon: Freimaurerei, Bauhütte und Baustile.

[5] *Бенедиктански Ред* засновао је још у 6. веку неки калуђер по имену *Бенедикт*, у Азији, одакле га пренесе у Европу. Поред духовног старања о вери и цркви, његова се браћа посветише и корисним задацима. Они се стараху да ненасељене, баровите и шумовите крајеве удесе за становање, па се одадоше и немарству, поучавајући се у аритметици и геометрији. Зарад бољег успеха у послу распоређиваху се у групе по 7 чланова, с једним мајстором који је руководио пословима. Његов успешни рад заинтересова и друге, изван њихова реда, који беху примани као браћа «искупшеници», те се њихово браство намножи и распростре.

[6] «*Готска уметност* неприлично је названа «готском», пошто нема ничег заједничког с Готима». Ну би правилније било звати *француском*, јер је пореклом из *l'Île-de-France*» - (*Larousse*, Nouveau Dictionnaire Encyclopédique, 1919.

«Нови франачки стил зидарски прешао је у Немачку из оних области с леве стране Рајне... Тек поступно, у развоју сводовског строја, односи победу готски стил који је *постао у северној Француској*.. Немачке зидарске ложе нити су готски стил пронашле и распрострле у друге земље, нити су биле школа у којима се поучавала тајна готике, а најмање беху хранилице неке дубоке тајне науке и симбола». (*H. Boos*)

Ове су напомене потребне нарочито с тога, што су према тврђењу многих немачких писаца, као и према самом називу тога стил, често погрешно мисли да је он германског порекла.

СЕДМО ПИСМО ПРИЈАТЕЉУ

Приступ:

Савремено Слоб. Зидарство: Преображај и Андерсенова Конституција. Развој у Енглеској и Француској. Успеси и знатне личности.

Драги пријатељу!

Задовољан сам што су те у јачој мери занимала стара тајна удружења о истраживање везе између њих и Слоб. Зидарства. Могао си се уверити да су слоб.-зидарске идеје о човекољубљу, моралу, истини, правди и слободи прастаре, и да су се људи од вајкада удруживали да их остварују. Па како је тежња за њиховим остваревањем наилазила вазда на препреке са нетрпељивости и притиска политичких и црквених власника, таква су се удружења морала одржавати у тајности. Тако је и Слоб. Зидарство скоро до последњих дана имало да се бори и да савлађује такве препреке.

Разумљиво ти је сад зашто су у многим државама слоб.-зидарске ложе и имена њихових чланова одржавани у тајности.

Теби је неправдо што сам последње писмо прекинуо, како велиш, «на пола пута». Хтео би да знаш *савремени* развој Слоб. Зидарства. То сам учинио из два разлога: прво, да избегнем сувишну дужину писма која би те заморила; а друго, што овај део чини засебну целину која, управо и јесте права *Историја данашњег Слоб. Зидарства*.

Изнећу ти у краћем обиму његов развој у културним земљама, почињући с Енглеском, где му је порекло.^[1]

Већ су ти познати узроци и разлози који су довели до постанка Слоб. Зидарства у *Енглеској*.

Преображај Слоб. Зидарства извршен је у Лондону 1717. утицајем великог броја «усвојене» браће (accepted-masons). Преображајем су руководили: *Desaguliers*, научник правних и природних наука, *Anderson*, чувени теолог и проповедник, и *Georg Payne*, археолог. Четири дотадашње зидарске ложе удружиле се у једну *Велику Ложу* која истаче нова, човечанска начела и нов, симболички задатак: *подизање духовног храма Истине и Човечности*. Њен први велики мајстор био је *Anton Sayer*. Израда Конституције поверена је Андерсону с нарочитим налогом да при том има на уму «*Старе дужности слободних зидара*».

Андерсонова Конституција примљена је 1723. Њен је наслов: «*Дужности слободних зидара, изведене из старих архива како оних ложа преко мора, тако и ложа енглеских, шкотских и ирских, за употребу ложа у Лондону, зарад читања приликом пријема нове браће или кад то буде мајстор наредио*».

Том Конституцијом негдашње зидарске радионице уступили су место новим радионицама, у којима је радом руководио *слободан дух* човечји, а задатак раду беше остваривање *духовних тежња* човечанских. Слоб. Зидарство је схваћено као вештина живљења и вежбања у њој у циљу *моралног и духовног оплемењивања човека и унапређивања његове среће и благостања*.

У колико је Андерсон при изради Конституције имао на уму стара и средњовековна братска удружења – организацију Питагороваца и Храмовника, идеалну заједницу Баконову и Валденову «Невидљиву Колегију» - не може се поуздано рећи. Али је вероватно да је при том послу био јако задахнут идејама Валентина Андреје и Јана Коменскога које му беху водиле у обележавању начела и дужности слободних зидара.

Навешћу из Андерсонове Конституције најкарактеристичније дужности:

Слоб. зидар је дужан да се покоравља законима моралности и, ако свој задатак добро схвата, неће бити ни отпадник од Бога ни безверни разузданик... Сваком је члану слободно да остане при свом сопственом религиозном мишљењу...

Од слоб. зидара се тражи да је добар и ваљан, да је честит и поштован, и да савесно испуњава признате законе моралне...

Никаква мржња, никакве личне размирице не смеју ући на ложинска врата, а још мање препирке око религије или народности и државног уређења, које никад нису биле корисне за добро ложе нити ће икад бити...

Слоб. зидар је мирољубив поданик ма где живео и радио, и не треба никад да се уплеће у тајне политичке скупове у завери против мира и благостања народног, нити да је непокоран дужностима према државним властима...

Као обавезан закон за све чланове важи узајамна братска љубав, помоћ и верност; сви треба да се сматрају као једнаки, а цело удружење да буде збратимљење хуманости, љубави према ближњем, сношљивости у дружељубља...

У Конституцији су задржани стари неимарски обичаји и симболика с обавезом да остану тајни, а циљ, принципи и историја Слоб. Зидарства одмах су општампани и објављени.

Од тога доба важи ова Конституција као основни, главни устав свега Савеза Слоб. Зидара. Тачно испуњавање њених, тако званих «Старих Дужности» сматра се и данас у ложамакао обавезно за њихове чланове. А кад се те дужности упореде с «Принципима», наведеним у писму III, види се да су оне задржате као основа и нашег Слоб. Зидарства.

У ложама, које припадаху Великој Ложи у Лондону, био је најпре само један ступањ чланова – сви беху подједнако браћа *мајстори*, који из своје средине бираху старешину и часништво. Код појединих ложа разликована су *два* ступња, од којих је један називан «виши». Но наскоро је Велика Ложа поред мајстора увела још два нижа ступња: *помоћнички* и *ученички*. Унапређење њихово вршено је с извесним церемонијама по угледу на старе зидарске обичаје који су у главноме и до данас задржани.

После организовања Вел. Ложе и усвајања Конституције брзо су ницале нове ложе у Лондону и по осталим местима у Енглеској. А наскоро су и зидарске ложе у Скотској и Ирској примиле Андерсонову Конституцију. У Ирској је Вел. Ложа отворена у

Дублину 1731., а у Скотској у Единбургу 1736. Из Енглеске се ширило Слоб. Зидарство и по осталој Европи, као и по Америци и колонијама.

По дану извршеног преображаја енглеске су ложе назване *Јовановске*, а скотске се прозваше *Андрејевске* – по дану Св. Андреје, кад је извршен избор првог Великог Мајстора.

Сем ове разлике по називу доцније је између њих настала и разлика по ступњевима чланова. Јовановске ложе задржаше до данас *три* симболичка ступња, али с додатком још једног вишег, *четвртог*, названог «*Royal Arch*» (Краљевски Свод или Одаја), којим Вел. Ложа одликује заслужне мајсторе. А Андрејевске ложе, које су данас познате као «*Шотски Ред*», удвојиле су доцније већи број *виших* ступњева. Да ли је порекло виших ступњева у Скотској, или су пренесени из Француске, где су се јаче развили, није довољно објашњено; али су, свакако, постали утицајем средњовековних удружења храмовника и розенкрајцера који се почеше јављати у Француској и Енглеској око средине 18. века.

Код Јовановских ложа вишу слоб.-зидарску власт представља *Велика Ложа* или *Велики Оријент*, с Великим Мајстором на челу, а часнике за њу бира Скупштина, састављена из представника (мајстора) свих савезних ложа у земљи. У ложама шотског реда највишу власт представља *Врховни Савет* (Suprême Conseil) коме председава Вел. Мајстор (Commandeur), а у њ улазе чланови највишег ступња.

Енглеска браћа сматрају рад на *милосрђу* као главни смер Слоб. Зидарства, па су се и одала оснивању разних хуманих и добротворних установа: завода за изнемогле слоб. зидаре и удовице, разних школа за синове и кћери умрлих и сиромашних слоб. зидара, и многобројних завода за хумане и опште сврхе. И скоро свим тим установама патронаткиња је краљица, а старешина престолонаследник (принц од Велса).

У Енглеској је Слоб. Зидарство названо *Краљевском Уметношћу*, па је тај назив остао и до данас. О подстицају за тај назив постоје разна мишљења.^[2] *Маскеу* (Lexikon of Freemasonry) налази разлог у томе, што је у Слоб. Зидарству «олично

достојанство и величанство узвишених принципа који га уздижу изнад свих других уметности онако високо, као што стоји краљ над поданицима својим.» А *Ленинг* (Handbuch der Freimaurerei) вели: «Слов. Зидарство као уметност живљења може се назвати *краљевском*, јер као највишу заповест сматра *љубав*, из које проистичу све моралне врлине».

Дух који је оживљавао прве енглеске ложе препорођеног Слоб. Зидарства, био је довољно моћан да подстиче браћу на заједнички рад у правцу моралног и културног напретка. Он је давао подобности свима реформованим партијама да осећање и поштовање моралних тежња у народу одрже у животу и да их негују и унапређују. Ложе беху неутрално земљиште на коме пружаху руке измирења и збратимљења људи без предрасуда, људи разних верских и политичких назора. Мада се у њима строго придржавало основних начела верских, не даваху места завадама верским, као ни политичким. У њима се тражило поштовање закона и реда у држави, љубав према отаџбини и узајамна братска љубав и искреност, без обзира на разноликост друштвеног положаја и стања – што је много значило у оно доба сталешког уређења и живота. Доиста, примамљиво је било удружење у коме се лорд братимио с грађанином и радником, и у коме се сви називаху «џентлменима». Стога је Слоб. Зидарство у Енглеској поуздано захватило земљиште у свим слојевима друштвеним и користило моралном напретку свога народа; а стога је било вазда и врло многобројно.

Све слоб.-зидарске ложе у Енглеској биле су најпре груписане око две велике ложе «Старих» и «Нових». Но оне се доцније спојише у једну *Уједињену Вел. Ложу Енглеске* (Lodge of Reconciliation),^[3] којој је први Вел. Мајстор био *Дука од Сусекса*, а часништво састављено из девет спремних и достојних мајстора из оба браства. Она даде братском савезу нов снажан полет и створи братске везе с другим великим ложама светским. Тада јој припадаху 648 ложа, од којих у самом Лондону 139, а ван земље 104.

Отада је број ложа нагло растао тако, да је данас (по Бернском Годишњаку за 1923.) под великим ложама:

У Енглеској: 3.350 ложа са 245.000 чланова.

У Скотској: 1.107 ложа са 23.211 чланова.

У Ирској: 540 ложа са 43.000 чланова.

У самом Лондону има данас 865 ложа, од којих су две *официрске*. Прошле године заснована је у Ирској (у Белфасту) *новинарска* ложа са 80 активних чланова. А има и *инструктивних* ложа за спремност ложинских часника и чиновника. У Енглеској, па и у Скотској и Ирској, поред великих ложа постоји и по један *Врховни Савет* (Suprême Conseil).

Брзом и огромном напретку енглеског Слоб. Зидарства помогло је нарочито то, што се оно могло мирно развијати, неометено никаквом борбом ни гоњењем, нити политичким и религијским трзавицама, каквих је било у другим државама 18. и 19. века. Затим, утицала је и та околност, што је Слоб. Зидарство било руковођено људима више интелигенције и вишег положаја. У његовим редовима било је вазда у већем броју чувених научника, филозофа, књижевника, лордова, а на челу његову стајаху и принчеви владајућег дома, па и сами краљеви. Слоб. Зидарство у Енглеској фаворизовано је подједнако и од Двора и од Владе.

Од знатнијих личности које раније припадаху енглеском Слоб. Зидарству, поменућу познатија ти имена: чувеног романијера *Валтера Скота*, прослављеног песника *лорда Бајрона*, одличног глумца Шекспирових драма *Едварда Кина*, познатог књижевника *Елиота*, народног писца *лорда Станхота*, драмског уметника *Ирвинга*, знаменитог адмирала *виконта Нелсона*, фелдмаршала *Волслеја*, грофа *Хамилтона*, и још многих других личности, знатних на пољу науке, уметности или политике, као и из реда лордова, грофова и осталог племства.

Сли је Слоб. Зидарство у Енглеској чувено нарочито са својих чланова из дворских кругова. Већ првих година, после *Sayer-a* и *Desagukiers-a* стајаху на чели Велике Ложе по реду дуче (херцези): од *Montagu*, од *Warton-a*, Норфолка, Глочестра и Кумберланда. Први од престолонаследника, *Фридрих Лудвик* (принц од Велса), син краља Ђорџа II, примљен је 1737. Од тог доба сви су престолонаследници и синови енглеских краљева били на чели Слоб. Зидарства, а као краљеви постајаху његови заштитници.

Енглески слоб. зидари имађаху то задовољство, што је први од владарских личности које уђоше у њихов савез, био херцег од Лотрингије, потоњи немачки *цар Франц I*. Он је примљен у Енглеској Ложи у Хагу (Холандија) у присуству Вел. Мајстора *Desagulier-a* 1731.

Интересантно је да се помене, како су свих шест синова енглеског краља Ђорђа III ушли у Слоб. Зидарство од 1786. Први је *Виљем Хајнрих* (херцег од Кларенса) старешина једне ложе, а као краљ Виљем IV постао је Велики Патрон свега Слоб. Зидарства у Енглеској. Други је *Ђорђе* (принц од Велса), Велики Мајстор и енглеских и скотских ложа, а као краљ Ђорђе IV њихов велики Патрон. Трећи је *Фридрих* (херцег од Јорка), до смрти старешина једне ложе. Четврти *Едвард Август* (херцег од Кента), Велики Мајстор, под којим је извршено уједињење великих ложа. Пети је *Ернст Август* (херцег од Кумберланда) који је као ханOVERански краљ био Велики Мајстор тамошњег Слоб. Зидарства. Шести је *Август Фридрих* (херцег од Сусекса), примљен у Берлину, а затим Велики Мајстор Уједињене Велике Ложе Енглеске.

Отац данашњег енглеског краља, *Едвард VII*, као принц велски бавио се на двору шведскога краља Карла XV који га је увео у Слоб. Зидарство 1863. У Лондону је изабран за почасног Вел. Мајстора и тада је изговорио ове знатне речи: *«Допустите ми, браћо, да вам се најтоплије захвалим на овој великој части коју ми данас указасте. Одавно сам ја прижељкивао да будем слоб. зидар и да postanем члан достојног Браства. Мада сам угледао слоб.-зидарску светлост у једној страниј земљи, ја сам ипак још тада био тврдо уверен да је Слоб. Зидарство у свима земљама једно и исто. Вас као моју нову и љубљену Браћу уверавам, да сматрам за велику част што сам међу вама и што сам могао бити примљен за члана Велике Ложе Енглеске.»* И краљ Едвард је до смрти своје остао велики поборних Слоб. Зидарства. А после његове смрти (1910) заступао га је у чину Великог Протектора његов брат *Дука од Конаутта* све до ове године (1925). Недавно си могао прочитати у једним овдашњим новинама ове редове:

«Пре недељу дан произведен је, уз све прописне церемоније, данашњи енглески престолонаследник принц од Велса за Великог Мајстора слоб.-зидарске ложе у Суреју. Произвео га је његов стриц Дука од Конаутта, Велики Мајстор

свих енглеских слоб. зидара. Енглеска штампа пише надугачко о том догађају и напомиње да ће Велики Мајстор произвести још два члана краљевске породице: идуће недеље његовог брата Дуку од Јорка, за Великог Мајстора у Мидлсексу, а кроз три месеца свог сина, принца Артура од Конаутга, за Великог Мајстора у Јоркширу».

Као што видиш, драги пријатељу, поред таквог уважавања и заузимања за Слоб. Зидарство, није чудо што је оно у Енглеској имало тако огроман успех.

Убрзо после препорођаја, Слоб. Зидарство је из Енглеске пренесено у **Француску**. У њој је оно пролазило кроз разне мене и буре, што чини његову историју интересантнијом.

Прва ложа с енглеском конституцијом заснована је у Паризу 1725. г. Њу засноваше Енглези који се тада бавише у Паризу, а затим се организоваше и друге ложе у њему и изван њега.

Број слоб. зидара (francs maçons) и ложа (loges) брзо се намножавао како члановима из племства, тако и из грађанског сталежа. Прва **Велика Ложа** (Grande Loge de Paris) заснована је 1736., а њен први Велики Мајстор био је Енглец, лорд **Charles Radcliffe** (Derwentwater) који беше засновао и прву ложу. Као трећи Велики Мајстор помиње се **Duc d'Antin**.

Заснивање и напредовање Слоб. Зидарства (Franc-Maçonnerie) у католичкој Француској није могло бити по вољи црквених прелатима, језуитизму, и власничкој тиранији. У организовању удружења честитих људи, слободних мисли и тежња, гледаху своје противнике и опасност за своју превласт. Већ 1738. појављује се прва папска була Клеманса XII којом се Слоб. Зидарство анатемише; а после десетак година понови анатему и Бенедикт XIV. Али забрана са власничке стране не беше још изречена, мада се већ отпочело с полициским сметњама. Слободни зидари беху изложени многим поругама и нападима у позоришту и на улицама, где се тражила забрана њихових ложа. А поред свију тих сметња добише они противнике и у женама, које тада у Француској беху у истини велика сила, а којима приступ у Слоб. Зидарство беше забрањен. Париске даме, под утицајем свештенства, не могаше равнодушно

подносити ту забрану, па се дигоше против Слободног Зидарства, сумњичећи га и сметајући својим мужевима одлазак у ложе.

У то доба, када су у Француској владали с једне стране себични рачуни виших сталежа, власничка обест, верска нетрпељивост, раскош и најраскаланије чулно уживање, а с друге потчињеност и најстрашнија материјална невоља; у времену неправде, гоњења и затварања слободоумних људи у зидине страховите Бастиље, - пробудила се у појединим племенитијим душама жудња за моралним узвишењем, за правдом и слободом.

Тој жудњи изишло је у сусрет Слоб. Зидарство.

Све што је постојало у тадањем француском друштву, било је неприродно, извештачено, неистинито, лажно. У ужим, разборитијим круговима тежило се да се та неприродност и лаж саломе; да се пође к природи и истини, ка сношљивијем животу и слободнијем развоју; да се уништи превласт племства и свештенства над грађанским сталежем; да се уздигну једнакост, правда и слобода. Тим круговима беху добро дошле слоб.-зидарске ложе, у којима се предусретало братски, искрено, без задњих смерова и извештачених осећања, и, у којима се могао човек човеку приближити без обзира на форме, сталеже, положаје и имућност. Појамно је што је Слоб. Зидарство имало нарочитог значаја и примамљивости за трећи, грађански сталеж, који је жудео за ослобођењем из потчињености и потиштености, и који је у њему осетио благодети братске једнакости и помоћи.

Поред свих поменутих сметња и анатема којима је Слоб. Зидарство било изложено, оно је брзо захватило дубока корена у Паризу, па се раширило и по целој Француској. Али је наскоро само собом пошло страпутицама. Лакост, галантерија и сујета, те карактерне црте тадањег париског друштва, допринеше Слоб. Зидарству многе погрешке и неправилности. Лабаво и површно одржавање конституције, оскудица у поукама о суштини и циљу Савеза, недовољна пажња при пријемима нових чланова, жеља за узвишењима и задовољствима у браству, - све то вођаше збрци појмова, изопачености, па и неслози.

За Великог Мајстора би изабран *гроф од Клермонта* – потоњи принц Луји Бурбонски – и уведен с великом свечаношћу и сјајем (1743). Но неправилности по ложама не беху уклоњене, а језуити се стараху да се увуку у Слоб. Зидарство зарад својих смерова. Озбиљни и мислени чланови тражаху реформе. На Скупштини буде усвојена нова конституција, у којој је задржат већи број наређења из енглеске конституције, прилагођених француским приликама, и задржата три симболичка ступња. Као што је у Енглеској сваки члан називан «gentleman», тако је и овде сваки био «chevalier», што се нарочито допадало члановима грађанског реда који у томе гледаху своје изједначење с племићима. С таквом конституцијом не беху задовољни чланови из реда племства. Размирице доведоше до расцепа који француску масонерију учини зависном од римокатоличке вероисповести. Она дивна начела о слободи савести и мишљења, о верској толеранцији, о збратавању људи без обзира на језик, расу и религију – беху погажена! Језуитизам је ликовео !

Неслога учини да се Слоб. Зидарство у Француској подели на две велике ложе, што даде повод влади да забрани опстанак старе Велике Ложе (1766). Нова ложа основа *Врховни Савет* (Supreme Conseil) виших, т. зв. «шотских» ступњева (rite écossaise). Но после пет година поново оживе стара ложа под именом *Велика Национална Ложа*. Она изабра за Вел. Мајстора *херцега од Шартра* – потоњег принца Орлеанског Луја Филипа – под којим је извршено измирење обе ложе. Он стаде на чело свега Слоб. Зидарства у Француској, а Национална ложа узме назив *Велики Оријент* (Grande Orient de France). Врховни Савет дефинитивно се конституиса 1786.

У то доба (па и раније) почеше ницати разна удружења под именом слободних зидара, с разним ритуалима и разним системима виших ступњева, као: «Академија Правод Слоб. Зидарства», «Филозофска Академија» (по поукама Баконовим), «Изабраници Истине», «Систем Храмовника», женске «Адоптивне Ложе» и др. Но све те ложе наносиле су само штете правом Слоб. Зидарству.

Утицај *Језуита* на Слоб. Зидарство потврђују и слоб.-зидарски писци. Изгледа да је он вршен с извесном тенденцијом самог Реда Језуитског. Појединим члановима његовим испадало је за руком да

се увуку у слоб.-зидарске ложе ради сазнавања њихових тајни; а засниваху и своје ложе, да би под именом Слоб. Зидарства протурали своје принципе и религиозне назоре. Но њихов је утицај био незнатан, а непријатељство остало велико. Они посташе најогорченији противници слободних зидара. Принципи једних и других беху у основи непомирљиве противности.

Знатан утицај на Слоб. Зидарство имаћаху *Розенкрајцери* који довоћаху своје порекло из Средњег Века, истичући се као поборници идеја помињаног Валентина Андреје. Својим системом виших ступњева утицаху на систем шотскога реда.

Исто је тако био знатан утицај и нових *Храмовника* (Chevaliers de l'Ordre du Temple). У смеру продужења Храмовничког Реда из доба крсташких ратова, многи чланови племства засноваше ложу с циљем одржавања *ритерског духа* и исповедања *просвећеног деизма* с ослонцем на тадању филозофију. Но за време револуције они се одвојише од Слоб. Зидарства и претворише у религијски ред, али оставише у Слоб. Зидарству трагове витешког обележја.

Од таквих друштава која су ницала независно од великих ложа, поменућу и *Женска Удружења*. Упорни отпор париским жена према Слоб. Зидарству учинио је, да су им неке ложе отвориле врата, примајући их у чланство. Такве су ложе назване *мешовите*; а поред њих се развише и засебне женске ложе (Maçonnerie d'Adoption), којима на челу стајаше најпре Херцегинја Бурвонска, а затим принцеза од Ламбале. Оне усвојише шотски ритул, прилагођен за женски пол, а одржаваху ложе у раскоши и сјају. У њима се држаху уметничка предавања, концерти, па и балови. Велики Оријент би принуђен да њихово уређење и рад огласи као неправилне и настране. Њихове се ложе угасише почетком 19. века.

Ове разноструке појаве ометаху развој правога Слоб. Зидарства и ствараху пометњу о суштини и циљу његову код недовољно обавештених. А да би пометња била још већа, искрсаваху авантуристичке личности типа варалачког грофа талијанског *Каљиостра*, које својим мистериозним, кабалистичким и спиритистичким обнама, а под маском Слоб. Зидарства, умедоше

неко време заваравати радознале, лаковерне и женски свет, а све из себичних рачуна.

Но све те неприличне појаве беху пролазног карактера. Оне не могоше задобити већи број присталица, а још мање скренути с правога пута озбиљне и мислене људе у Слоб. Зидарству. Језгро слоб. зидара остајало је изван утицаја њихова. Под вођством Великог Мајстора, популарног принца Орлеанског, Слоб. Зидарство је нагло напредовало. Велике Ложе уђоше у везе с осталим Слоб. Зидарством европским, и већ је 1785. одржан у Паризу први *Интернационални Конгрес* слоб. зидара.

Велика Револуција стаде на пут том напредовању.

Прве побуне избише 1789. Оне беху неповољне за Слоб. Зидарство. Политичка и економска питања обузеше све мислене духове. Слоб.-зидарски живот брзо се поче гасити. Уместо мирног развоја и рада на човечанским начелима и поправкама у друштву и држави, њихово је остваривање започето мачем и крвљу.

Револуцију изазваше с једне стране невоља и глад сиромашног становништва париског, а с друге неумољиви притисак власнички. Њу прихватише и поведоше радикални елементи демократски, незадовољни с друштвеним стањем и државним уређењем. Но Слоб. Зидарство не имађеше удела у револуцији, мада се непомирљиви чланови појединих ложа ставише на чело тога покрета. Али би се с правом могло рећи да је рад француског Слоб. Зидарства *припремио* духове за државни преображај.

Ламартин, историописац Жиронде, вели да су «из крила Слоб. Зидарства произишле оне велике идеје које су биле основа народним покретима у годинама 1789., 1830. и 1848».

Слоб. Зидарство је својим слободоумним и човечанским начелима привлачило људе, незадовољне с ненормалним стањем у насилним одржавањем средњевековног уређења. Велики филозофи у научници, који у својим списима указиваху на зла што дављаху тадашње друштво, ступаху у редове Слоб. Зидарства да у њему потраже начин за поправку и спас отаџбине и човечанства. И сам велики *Волтер* уђе у њ, уведен *Венијамином Франклином* (1778.).

На застави Слоб. Зидарства беху крупним словима исписане речи: **Слобода, Једнакост, Браство**. У њима беху идеје које прожимаше француско друштво. Оне беху девиза слободних покрета народних. Оне и до последњих дан осташе кула светиља просвећеног либерализма европског.

Први покретач великог народног покрета у Француској, гроф *Мирабо*, беше слоб. зидар. Том се покрету придружише и слоб. зидари: ђенерал и маркиз *Лафајет* и сам Велики Мајстор, *принц Орлеански*.

Зло политичко и економско стање у земљи скренуло је већи број слоб. зидара у *политички* вртлог. Узалуд се Слоб. Зидарство, верно својим принципима, борило у почетку покрета да стиша екстремне духове, да спречи буру која се припремала, да започети покрет изведе на чистину мирнога развоја, да прве победе у сталешком питању и демократској уставности, задобивене у Народној Скупштини, обезбеди путем законитости, - отиснута кола јурила су стрмом стрампутицом, заливаном крвљу. Тај политички вртлог изнео је на површину страшило које носаше име: *Јакобинци*. С непомирљивим Ровеспијером и Дантоном на челу они су слали на гилотину противнике својих превратних идеја; они су рушили државу и цркву, да би на њиховим развалинама подигли нову зграду, о којој ни сами не беху довољно начисто, и која је у њиховој памети лебдела тек у неразговорној, магловитој слици.

Такав начин превратног и насилног напредовања политичког и културног није Слоб. Зидарство могло одобрити. Оно је вазда осуђивало и из своје средине прогонило екстремне елементе који се упуштаху у завере против престола и државе. Стога влада Јаковинаца учини крај Великој Ложи, а слободни зидари беху гоњени у великој мери. Велики Мајстор, назван у револуцији *«Грађанин Филип Егалите»*, беше принуђен да се јавно одрече Слободног Зидарства; но то му није спасло живот који се заврши на ешафоту, као што је иста судбина снашла пре њега и крунисаног слоб. зидара, краља Луја XVI – члана ложе «Les Trois Frères» (1793.). Сав слоб.-зидарски живот беше угашен. Завитлано коло силне борбе, мрзости и освете помамно је јурило да све прегази и уништи. Из темеља заљуљане зграде државног, црквеног и друштвеног

уређења беху оборене, а преко њихових развалина проливано је много крви.

Али вихар револуције однео је собом и главе крвавог покрета. После страховитих бура, после очајних борби с унутрашњим и спољним непријатељима, настаде жудан одмор. Бонапартина звезда заблиста на небу изнурене Француске.

Наполеона је популарисало срећно ратовање са спољним непријатељима и тактичко држење према француској интелигенцији. То га је уздигло и на чело Француске. Он беше слоб. зидар – примљен у ложи на Малти приликом похода његова у Египат. Под њиме се Слоб. Зидарство пробудило и отпочело нов живот.

У Паризу беху заостале само три ложе које, после завршене револуције, послужиле као основа за брзи развој Слоб. Зидарства. Велики Оријент и Врховни Савет поново уђоше у посао. Но између њих дође опет до несугласица, које се завршише на дан Наполеонова крунисања за цара, када се обе сјединише. На чело Врховнога Савета дође брат Наполеонов, принц **Луји Бонапарта** – потоњи краљ Холандије, - а за Великог Мајстора у Великом Оријенту буде изабран други брат, **Јосиф Бонапарта** – потоњи краљ Шпаније. И остала браћа Наполеонова беху слоб. зидари: **Луцијан Бонапарта**, кнез од Канине, и **Жером Бонапарта**, краљ од Вестфала, као што је био слоб. зидар и Наполеонов шурак, **Јоаким Мира**, Краљ Неапољски, и многи Наполеонови генерали и државници.

Од 1804. Слоб. Зидарство је у Француској бујно напредовало и доспело до великог сјаја. До 1814. бројило је у земљу и колонијама 886 ложа и 337 шотских Шапитра. Али француско Слоб. Зидарство не беше више слободно. Могло би се рећи да је оно тада служило као оруђе себичне и славољубиве политике Наполеонове, који се, преко свога повереника, Великог Мајстора **Камбасере**, учини поглаваром свега Слоб. Зидарства у земљи.

Поменућу само да су после Наполеонове пропасти 1814. а с повратком Бурбона на француски престо, сви краљеви припадали слоб.-зидарском савезу: најпре **Луји XVIII**, затим његов брат **Карло X**, а потом и **Луји Филип**, син Филипа Орлеанског.

Размирице између Великог Ориента и Великога Савета поново су избијале на штету Слоб. Зидарства, а њима се користише само непријатељи његови, нарочито језуити. Уз то је долазила и та околност, што је у Савету било заступљено племство и личности из дворских и официрских кругова, док су у Оријенту биле највише личности из грађанског реда, те је први имао тип аристократски а други демократски.

Нове политичке буре 1830. и 1845. које захватише и друге државе европске, произведеше нове трзавице у Слоб. Зидарству.

Но ја ти, драги пријатељу, нећу причати о догађајима тих значајних година. Они су ти, бесумње, познати из историје. Поменућу само оно што ти је, мислим, непознато: да су вође *Јулске Револуције* (1830.) били, скоро сви, слободни зидари, као што су они и 1848. имали знатна удела и у политичким покретима других држава. Нећу ти досађивати ни оним политичким и религиозним пометњама које су после тога настајале у француском Слоб. Зидарству; нити избором принца *Луја Наполеона* – потоњег цара Наполеона III – Великог Мајстора, којег се звања он одрече из политичких разлога, а под чијим се царовањем могао десити јединствени случај у анализима слоб.-зидарским: да се Велики Мајстор (Маршал Мањан) постави царским указом !

Тек од 1871. после рата с Немачком, почео је у француском Слоб. Зидарству јаче овлађивати дух филозофско-радикални. Изменама у конституцији Великог Оријента религиозно је питање сасвим уклоњено, а добри односи између великих ложа успостављени.

Од то добе француско је Слоб. Зидарство донело својој земљи велике користи: њеном брзом опорављању после тешког рата, њеном унутрашњем консолидовању државном и економском, стишавању политичких страсти и мирном развоју демократског уређења државног. А у своме унутрашњем раду Слоб. Зидарство је обратило већу пажњу на спрему својих чланова за морални и културни напредак у профаном свету.

Од постанка свога па до данас француско је Слоб. Зидарство имало у својим редовима велики број знатних људи. Поред већ

поменутих имена *Волтера, Франклина, Мирабоа* и *Лафајета*, биће ти, бесумње, позната имена и ових филозофа, научника и књижевника: *Хелвеција, Diderot-а, Bailly-а, Лаланда, Мезмера, Волнеја, Евжен Си-а, Виктор Хига, Луји Блана, Ренана, Литреа, Рекли-а, Пол Бера...*; а затим и имена политичара, државника и председника републике: *Брисона, Жил Фери-а, Флоке-а, Гамбете, Феликс Фора, Жил Фавра, Жил Симона* и т.д.

Пре кратког времена један је овдашњи лист донео (по франц. «Journal de Débats») од септ. 1924. под насловом «*Слободни зидари у француском парламенту*» ове редове:

«Госп. Дањ, посланик Сената (који је и члан Врховног Савета Великог Оријента Француске) упутио је, заједно са послаником г. Потвеном, својим посланичким колегама Слободиним Зидарима писмо, којим их позива да образују своју групу. Ова нова парламентарна група установљена је ових дана и броји 242 члана, из свих, партија, сем комуниста и клерикалаца. Према томе је скоро сваки други посланик Коморе масон, као год и у Сенату. Ова нова група, састављена из људи разних политичких уверења, неће се бавити унутарњом политиком, већ само крупним државним и националним притањима, и одржаће што тешњи контакт међу собом»...

Ови редови јасно казују, до ког се ступња развило Слоб. Зидарство код интелегентних људи францускога народа.

Поред Великог Оријента и Врховног Савета постоје данас и *Вел. Ложа* (Grande Loge de France) па и мешовите под управом Велике Ложе (Grande Loge Ecossaise “*Le Droit Humain*”) као представницом адоптивног Слоб. Зидарства у Француској.

По статистичким подацима шти их је донео Годишњак Бернски за 1923. год. Бројно стање француског Слоб. Зидарства било је овако:

Број ложа око 570, у самом Паризу 102.

Број Шапитра 77, Врхов. Савета 31

А број активних чланова преко 50.000.

Кад сам, драги пријатељу, отпочео ово писмо, мислио сам да ти у кратком обиму изнесем главне моменте из историје свега савременог Слоб. Зидарства до данас. Али ми његов развој у Енглеској и Француској испаде дужи него што сам желео. Стога ћу овде и завршити ово писмо.

Мислим да са те дужине нећеш бити незадовољан. Развој Слоб. Зидарства у тим земљама и чини најважнији и најинтересантнији део историје његове: у Енглеској – са срећног и успешног преображаја старог средњовековног зидарства, као и са утицаја на заснивање новог Слоб. Зидарства у другим земљама; а у Француској – са многих интересантних мена политичких, као и са примања разних ритуалних система који су утицали на развој Слоб. Зидарства и у земаљама европским и америчким.

Развитак Слоб. Зидарства у осталим културним државама остаје, дакле, за наредно писмо.

Баш кад сам завршио горње редове, донесе ми поштар твоје писмо коме се још нисам надао.

Не чекајући на моје извештаје о савременом Слоб. Зидарству, нестрпљиво си похитао с писмом. Молиш ме да саопштим својој браћи твоју *жељу за улаз у Слоб. Зидарство* и молбу *за пријем у чланство*.

Колико ме је твој корак обрадовао !

Много ме је задовољио и разлог који те је на тај корак одлучио: *очекујеш да ћеш у Слоб. Зидарству научити како треба културни човек да живи и ради, па да одговори својим човечанским дужностима*; и, надаш се да ћеш у њему *постати бољим човеком него што си досад био*.

Твоја те нада, драги мој, неће изневерити. У нашем браству ти ћеш, доиста, имати доста поуке за прави морални и духовни живот. А у њему ћеш наћи све само оно, што човека узвишава и што утиче на њ да буде *бољи*. Твоја реч подсетила ме је на *Хардинга*, недавног

председника Сјед. Држ. Амер. који је једном приликом рекао да «од ступања у братско коло осећа како постаје све бољи».

Одмах сам твоје писмо послао коме треба, радостан што ћемо, надам се, ускоро постати *браћа*.

[1] *Lennings* “Encyklopadie der Freimaurerei”, Leipzig. *Lennings* “Algemeines Handbuch der Freimaurerei”, Leipzig. *Findel*: Geschichte der Freimaurerei, Leipzig. *Findel*: Geist und Form der Freimaurerei, Leipzig.

[2] Једни веле да је Краљ *Карло II* из захвалности што су му чланови тадањих зидарских радионица помогли при уздицању на престо, подарио ту титулу масонерији. Други опет приписују тај назив примању краља *Виљема III* у братски савез, што и Андерсон помиње у Контитуционој Књизи.

[3] Данашњи је њен назив: *United Grand Lodge of England*.

ОСМО ПИСМО ПРИЈАТЕЉУ

Приступ:

Развитак Слоб. Зидарства у Немачкој, Италији, Русији, Америци и другим земљама; успеси и знатне личности у њему.

Драги пријатељу!

Као у Енглеској, тако се и у **Немачкој** Слоб. Зидарство развијало мирно, без сметње и гоњења захваљујући тој околности, што су на чело његово убрзо стале владалачке личности немачких држава.

Утицајем енглеских слоб. зидара прва је ложа заснована у **Хамбургу** («Absalom») 1737, а из ње су организоване и ложе у **Брауншвајгу**, **ХанOVERу**, **Бајрајту**, **Бреслави**, **Берлину**, **Лајпцигу** и другим местима.

Од великог утицаја по развитак Слоб. Зидарства у Немачкој било је ступање у савез пруског **кронпринца Фридриха** – потоњег

краља Фридриха II Великог – у Брауншвајгу 1738. који се не само слободно и јавно показивао као слоб. зидар, већ је и као краљ на своме пољском добру у Рајнсбергу основао дворску ложу, доцније названу «*Loge aux Trois Globe*», којој је сам био старешина. При свом ступању на престо држао је свечани ложински рад у замку Шарлотенбургу (1740.). Из те ложе развила се доцније **Велика Национална Ложа** пруских држава, названа «*Zu den Drei Weltkugeln*» у Берлину.

Његовом примеру следовали су и други владајући кнежеви немачки.

Под утицајем из Француске који је у то време владао у вишим круговима немачким, не само што су први називи ложа били француски, већ су на том језику вршени и ложински радови. С немачким језиком учињен је почетак тек у **Берлину** и **Франкфурту** (1744).

Слоб. Зидарство је у Немачкој било постављено на солидној основи. Број ложа и слободних зидара нагло је растао. Ускоро буду организоване и Велике Ложе по провинцијама. Може се рећи да у другој половини 18. века не беше ниједног знатнијег човека који не би припадао Савезу.

Ложе, засноване до 1742. држаху се енглеске конституције Јовановог ритуса да **три** симболична ступња. Али се већ те године, утицајем Француске, почиње увођење виших, **шотских ступњева** у Берлину. У време Седмогодишњег Рата заробљени француски официри основаше у том месту први «**Клермонт Шапир**». А наскоро почеше ницати разна таква удружења с разним системима виших ступњева.

Француски систем нових **Храмовника** беше најближи извор из кога се на немачком земљишту створи и распростре храмовничка **Strikte Observanz** (1764) – ред, који је својом организацијом и ритусом тежио да овлада светом. У то доба поникао је и Шрарков духовни ред **Клериката**, а наскоро дође до сједињења та два реда (1772). Но њихову распростирању беше на сметњи енергични **Др. Цинендорф** који се одвоји од Стриктне Опсервације и отпоче

заснивање ложа «Правог Слоб. Зидарства» - по *шведском систему* виших ступњева.

Као у Француској, тако и овде настаде у другој половини 18. века права збрка разних система шотских, храмовничких, језуитских и других, који уносише забуну у правилно започети рад првих ложа.

У Баварској се заснова ново тајно браство (1776) под именом: *Илимунати* (Erleuchtete, просветљени) за које је изгледало да ће имати већа успеха. Задатак му беше: да се бори против *празноверица* и *незнања*, а да респростире *просвећење* и *врлине*: а крајњи му циљ: замена хришћанске религије *деизмом* и замена монархиског уређења *републиком* – што је саопштавано само малом броју посвећених. Ради централизовања врховне власти и веће послушности чланова, беше усвојена организација језуитског реда. Слоб. Зидарство се морало борити против таквог реда. А кад баварски курфиршт забрани сва тајна удружења, распаде се и браство Илумината.

Многа се таква друштва стараху да овладају у Слоб. Зидарству и да се њиме користе за своје властољубиве или религиске сврхе, чинећи га поприштем средњевековно-ритерске романтике и спиритистичко-опсенарске вештине. У тој збрци и размирицама које са њих настадоше, однела је победу здрава свест мислених чланова Слоб. Зидарства. Године 1783. јављају се *Еклектичари* (пробирачи) који у Франкфурту задобише ложе за «Еклектички Савез». Циљ је био да Слоб. Зидарство спасу од секташког духа, сањарија, нездравих израштаја, неслоге и распада. Они образоваше своју *Велику Ложу* (Die Grose Loge des Eklektischen Freimaurerbundes). Нови дух који еклектичари унесе у Слоб. Зидарство, утицао је и на реформе у многим другим ложама, као и на покушаје да се Слоб. Зидарство научно, како историски, тако и филозофски схвати и представи.

О тог доба почело је Слоб. Зидарство у Немачкој поузданије напредовати. Његов напредак био је нарочито знатан у другој половини прошлога века. Уз спољашње јачање угледа немачких држава и уз њихово културно напредовање, јачао је и унутрашњи дух у ложама, а с њиме и обилнији рад на човечанском задатку њихову. Питања о реформама и јединству Слоб. Зидарства у

Немачкој претресана су нарочито на Скупштини представника великих ложа (1872.), када се дошло до *Савеза Великих Ложа* (Deutscher Grosslogenbund) који представља целину Слоб. Зидарства у Немачкој.

Од знатних људи у Немачкој припадаху Слоб. Зидарству ове познатије ти личности: од филозофа и научника *Хердер, Кант, Фихте, Хегел, Блунчли, Шлиман, Шредер, Ведекинд, ...*; од песника и књижевника *Лесинг, Гете, Клопшток, Виланд, Клајст, Кернер, Шамисо, Линднер, Ауербах, Марбах,...* од музичара *Хајдн, Бетовен, Мајербер,...* Од војних личности поменућу само чувеног ђенерала *Блихера*. Остављам без помена многе државнике, политичаре, грофове и бароне немачке.

Угледу Слоб. Зидарства у његову слободном и мирном развоју у Немачкој много је допринело то, што не његову челу стајаху принчеви па и сами владоци појединих држава немачких. Поред *Фридриха Великог* који је својим уласком у Савез подстакао његов напредак у самом почетку развоја, поред свих других краљева, курфиршта, херцега и принчева који припадаху Савезу и беху његови заштитници, задржаћу се само још на цару *Виљему I* и његову сину *цару Фридриху*. Први је још као престонаследник Принц Виљем Пруски стао на чело Слоб. Зидарства (1840). Интересантне су речи с којима је он уводио у Слоб. Зидарство свога наследника Фридриха, из којих наводим ове:

«Само је једна полазна и једна завршна тачка за живот оног човека, који је Вишњег истински познао; и, ка правом разумевању те истине Савез ће *упутити мога сина*, ако се буде стално старао да прима те *свете* поруке и да их, једном, приведе у дело и истину. Има гласова ван Савеза који би хтели да га помрче, да га доведу у сумњу; али, пошто *не признајем ником право да о Савезу говори који га не познаје*, нећу таквим гласовима ни поклањати пажње»... Опомињући сина да све око себе посматра бистрим и непомућеним погледом, изјавио је наду да ће он Савез умети бранити, па је завршио: *«Буди Савезу снажна заштита, и тада можеш имати поуздано уверење да ће се око тебе ширити све оно, што је добро и истинито»*.

С коликом преданошћу и с каквим осећањима беху одушевљени за Слоб. Зидарство ови велики владоци немачки, најбоље се види из Фридрихових речи које је као престолонаследник у Штрасбургу изговорио у ложи «Zum treuen Herzen» (1886:

*«Камо среће, кад би се вечне истине Слоб. Зидарства на свима местима, као овде, све боље разумевале и више цениле! Да наша Краљевска Уметност доспе до тога, да остане верна своме задатку, то могу учинити само браћа, кад сваки по своме положају и својим силама уложи у то довољно труда. Такав рад биће нам оружје против оних, који нас нападају; њима ћемо показати колико вредимо; и, тада ћемо моћи слободно довикнути свакоме противнику; **Дођи и види !** Стога могу с овога места само препоручити браћи да се старају, **да марљивим настојањем остварују чисте и праве поуке Слоб. Зидарства, а да се не плаше ни борбе ни разлике у мишљењима, јер ће се тек тада постићи прави пут који води к племенитим и истинским начелима наше Краљевске Уметности.** Два су принципа која, пре свију других, обележавају наше тежње: **слобода савести и толеранција.** Ослонимо се на њих свом снагом својом! А да би били савршенији, **морамо се узајамно помагати.** Није довољно само да хвалимо те врлине, већ је потребно и да их марљиво вршимо. Ако будемо тако радили, биће добро и за нас и за Слоб. Зидарство» [\[1\]](#)*

Поред овакве заузимљивости и моћне заштите разумљиво је што је немачко Слоб. Зидарство могло безбрижно, одано и успешно вршити своје човечанске и патриотске дужности. О хуманом и културном раду његову сведоче многобројне **добротворне установе** које је остварило, а којих је у Немачкој 912. А о патриотском раду његову говори **уједињење** свих држава и државица у једну моћну царевину, за које су слоб. зидари кроз дуго година припремали духове у немачком народу.

Последњих година било је у Немачкој 9 Великих Ложа (3 у Берлину, а остале у Хамбургу, Дрезди, Франкфурту, Дармштату и Бајрајту) и 1 Врховни Савет. А под њиме раде:

753 ложе са преко 66.250 чланова.

За време великог Светског Рата немачке су Велике Ложе прекинуле везу са Слоб. Зидарством југозападних европских и америчких држава. Та веза није још ни до данас обновљена утицајем нарочито берлинских ложа, занесених непомирљивом мишљењу о реваншу, мада остале Велике Ложе, верне узвишеним принципима масонским, настојаваху да се превуче завеса преко непријатељске прошлости и пружи братска рука свима организацијама масонским. Француске ложе раде живо на томе и на измирењу између немачког и француског народа; о томе се води реч и на великим зборовима масонским. Тако су у Луксенбургу (22. дец. 1924.) на збору браће из Француске, Немачке, Холандије и Швајцарске, истраживана најугоднија средства за зближење и измирење.

У Италији је Слоб. Зидарство отпочело 1735., када је у Риму заснована прва ложа на енглеском језику, а затим су отварање ложе и по другим местима.

Слоб. Зидарство је у Италији било врло променљиве судбине – није се могло мирно развијати ни задуго захватити земљишта. Томе су доприносиле забране и гоњења како од стране нетолерантне католичке цркве, тако и од стране туђинских владавина у појединим државицама њеним. Још од прве појаве Слоб. Зидарства, Римска Курија није остала равнодушна тим пре, што му колевка беше протестантска Енглеска. А кад се оно поче распростирати и у непосредној близини њеној, тада була папе Клеменса XII објави непомирљиви рат против Слоб. Зидарства. Насташе проклетства и гоњења која језуити проносише по свим католичким земљама. Наскоро и Бенедикт XIV понови анатему на њ. У папској држави одржавала се најстрожа забрана и вршене су најсвирепије инквизиторске тортуре и казни против слоб. зидара.

Под заштитом Велике Ложе Енглеске отворене су прве ложе у Неапољу и Ливорну. За владе ерцхерцега Франца *Стефана* у Тоскани (потоњег цара немачког Франца I који је и сам био слоб. зидар) отворене су и ложе у Милану, Верони, Падују, Виченци и Венецији, а под заштитом енглеске, француске и холандске Велике Ложе. Поред тога беше у Неапољу организована и *Велика Национална Ложа* (1764.). Али нови регент аустриски у Тоскани,

ерцхерцог Фердинанд IV, утицајем папским забрани Слоб. Зидарство, те све ложе буду затворене (1775). После неколико година оживе Вел. Нац. Ложа, отвори нове ложе, и уведе ритус Стриктне Опсерванце. Но и те ложе буду наскоро затворене. Под владом цара Јосифа II основана је у Ломбардији **Велика Ложе**, а поред ње и «**Директоријум**» за шотски ред. И те ложе не беху дуга века.

Уласком **француске владавине** у Италију почетком прошлога века разви се Слоб. Зидарство до већега ступња и угледа. Кроз Италију је јаче подухнуо дух слободе савест и мишљења, са кога остајаху без утицаја папске забране и анатеме. Већ 1801. беху отворене прве француске ложе у Милану и Мантуји, а затим и друге у многим местима; у Милану се наскоро организова и **Врховни Савет Италије**. Принц Евген Бонапарта постаде Велики Мајстор новог **Великог Оријента Италије**, а образова се и **Велики Оријент Неапоља** коме је Вел. Мајстор био неапољски краљ Јоаким Мира (1809.). Но падом француске владавине угаси се и ова сјајна периода талијанског Слоб. Зидарства.

Рестаурација која настаде у државама западне и средње Европе после Наполеонова прогонства, неповољно је утицала на Слоб. Зидарство. Реакција доби превагу; она је беснела против принципа заснованих на слободи, једнакости и братству, као против опасних и револуционарних тенденција; ложе су означене као легло завере против вере и престола, па их немилице прогонише. Та реакција, која не поштеди ни остале земље европске, најпре је задесила Слоб. Зидарство у Италији. Општром забраном буле Пија VII (1814) беху позатваране све ложе. Непрекидна гоњења и инквизиторске осуде беху у јеку.

Кроз дуго низ година оста Италија без Слоб. Зидарства. Али се уместо њега јавља ново тајно удружење: **Карбонарија**.

Ово је удружење засновано за време француске владавине, а појављује се у Неапољу тек 1820. То беше политичка, републиканско-револуционарна партија, организована за борбу против тираније и за ослобођење од туђинске власти. Она је позајмила неке форме од Слоб. Зидарства, мада, није из њега

постала. Њени чланови **Карбонари** («угљари») образоваше тајни савез у непроходним клисурама врлетне Абруце с девизом: «**Освета јагњета пригњевљена курјаком**», а ритуал се састојао у симболима сагоревања угља. Међу собом се зваху **добри рођаци**. Место састанака називано је **колиба** (baracca), околина **шума**, а унутрашњост колибе **vendita** (продавница угља). Задатак им је био: чишћење шуме од курјакова – тирана. Удружење се распростре по целој Италији. Све колибе једне провинције представљаху њену **републику** а све републике беху у савезу. У време **Неапољске Револуције**, када су водили огорчену четвородневну борбу с аустриском војском (1721.), број је карбонара износио 300 хиљада. И жене ступаху у савез као «баштованке». Слична друштва беху образована и у Француској, и она се с Карбонаријом збратимише.

Метерникова реакција означи карбонаре као издајнике и одреди за њих смртну казну. Владе у Риму, Неапољу и Турину, поред језуита и инквизиције, организоваше тајну полицију. Притисак беше јачи него икад. Та зла ствараху у народу само већу жудњу за ослобођењем и независношћу. Па када у Француској изби **Јулска Револуција** (1730.), одлучише се и талијански револуционари на борбу, те дигоше устанке у Модени, Болоњи, Парми и Ферари. У њима суделоваху и два наполеонска принца, од којих је један био потоњи француску цар, Наполеон III. Но револуција би савладана, а погоњени се револуционари разбегоше. Што допаде у власничке руке, пропадало је у тамницама и на инквизиторским мукама.

Наместо карбонара ствараху се нова удружења под именом **Млада Италија**, такође с републиканском тенденцијом. Њих организоваше **Мацини** и **Гарибалди** у циљу ослобођења. Читав низ неуспелих завера доносаше само кржаве осуде. Но глас о **Фебруарској Револуцији** париској (1848.) подстаче нове побуне и у Италији. Али ни оне, ни рат између краљевине Сардиније и Аустрије не доведоше до жуђеног ослобођења.

Те године поново се јавља Слоб. Зидарство у Палерму, но с непостојаним успехом. Тек 1856. оно почиње хватати дубља корена, те се организоваше ложе у Турину, Ђенови, Милану, Флоренцији, Риму и другим местима, и образоваше **Велики Оријент** (Grande Oriente d'Italia), под којим убрзо нарасте број ложа на 68. Но тај

Ориент не доби признање од осталих великих ложа европских (сем франц. и белг.), због «увлачења политике у Слоб. Зидарство». Но та политика беше патриотска, национална, а без ње у Италији није могло бити још задуго, јер сваки је Талијан тада био пре свега патриота и имао само једну политику: жудњу за ослобођењем Отаџбине.

Талијански родољуби очекиваху помоћ од Француске. Но цар Наполеон III, који као садруг ранијих револуционара талијанских беше обећао да ће указати ту помоћ када дође на престо, сад је оклевао са својих рачуна. Али после атентата који на њ изврши талијански револуционар *гроф Орсини*, Наполеон се одлучи да помогне ослобођење Италије. До рата између Сардиније и Аустрије дође 1859. Сардинију, око које беху искупљени револуционари и добровољци из целе Италије, поможе Француске, и, Аустрија беше изагнана из Италије.

Од тог доба настаје у Италији правилнији развој и стални напредак Слоб. Зидарства. У Палерму је организован *Велики Оријент* под Гарибалдијем, а у Неапољу *Врховни Савет* (Gran Consiglio). Са размирице између њих би сазвата Скупштина у Флоренцији (1864.), на којој је изабран Велики Савет за целокупно Слоб. Зидарство талијанско с Гарибалдијем на челу; но он због неких несугласица одступи. Поред тога образоваше се још два Врховна Савета у Палерму.

Но размирице између тих великих ложа ритуалнога карактера продужише се и даље, док на чело Слоб. Зидарства не стаде енергични пуковник *Лудовико Фраполи*, под којим би постигнуто измирење и споразум. Да би сузбио из ложа несугласице, политику и религиска питања, он истаче задатке: неговање добротинства и толеранције, слободан избор ритуала, уздржавање од политичких и религиских дискусија, суделовање у духовном напретку и националном животу, упрошћавање формалних страна, поправку конституције, оснивање школа и азила и т.д. Конгрес у Флоренцији (1869.), на коме беше заступљено 150 ложа, усвоји Фраполино мишљење.

Када папски Рим 1870. беше сједињен с краљевином, премести се у њ Велики Оријент. Генерална Скупштина у Риму (1872.) прими нову Конституцију, и отада **Велики Оријент** у Риму (Grand Orient d'Italia) представља једну врховну власт слоб.-зидарску у Италији; њему прићоше и Врховни Савети неапољски и палермски.

Од знатнијих слоб. зидара талијанских, поред **Мацинија** и **Гарибалдија**, поменућу још и имена познатих државника: **Деспретиса**, **Криспија** и **Фортиса**.

Данас је број талијанских ложа 499 са преко 25.000 активних чланова.

Политичка питања у талијанском Слоб. Зидарству била су и раније третирана на штету правог масонског рада. Још је већега маха узела политика у ложама после светскога рата, а нарочито од појаве **фашизма** који је повео отворену и жучну борбу против слоб. зидара, што је изазвало велике размирице и међу самим ложама. Фашистички бесомучни напади на Слоб. Зидарство изазвали су и велико негодовање и протесте у масонском свету.

О распрострањању Слоб. Зидарства по осталим државама европским бићу много краћи.

У доба грубог апсолутизма, средњевековног уређења државног и несносне верске нетолеранције, човечанске идеје Слоб. Зидарства била су примамљиве за мислене људе и потлачене грађане свих тадашњих држава, па је објашњиво како су оне брзо продирале по свој Европи тако, да већ у првој половини 18. века није било формално ниједне државе њене, у којој Слоб. Зидарство није захватило корена.

У **Аустрију** ушло је Слоб. Зидарство из Енглеске врло рано, још 1721. г., и то најпре у њен тадањи Нидерланд. А када херцег од Лотрингије – потоњи **цар Франц I** и муж Марије Терезије – би примљен у Савез у Хагу (1731.), оно се поче нагло ширити по земљама њеним. Упркос папске забране, утицаја језуита и незадовољства царице Марије Терезије, Слоб. Зидарство је ушло и у Аустрију 1742. и, заузимањем царевим, одржавало се и

распростирало по Чешкој, Угарској, Галицији, Ердељу и Хрватској. За оснивање једне од првих ложа бечких везано је име нашег брата, грофа **Сигисмунда Гондоле-Гундулића** (потомка славне породице дубровачке) који јој беше и старешина, а називала се «Zu den Drei Kapopen». Прва Велика Ложа организована је 1784. са **грофом Дитрихштајном** на челу.

Под владом слободоумног **Јосифа II**, Слоб. Зидарство се и даље одржавало. Мада он не беше слоб. зидар, вазда му је указивао своју наклоност и био заштитник до смрти своје. Но брат му, **Леополд II**, иако је био слоб. зидар, уведе круту владавину, те су под њим само неколике ложе вегетирале. А под апсолутизмом **Франца II** буду све ложе затворене.

Последњих деценија одржавали су се тајно слоб. зидарски **клубови** (Kränzchen), и бечки слоб. зидари иђаху у Пожун на ложинске радове. Но данас, после Светског Рата, почеле су опет ницати ложе у Бечу и по другим местима. Год. 1918. заснована је **Велика Ложа** (Grossloge von Wien) под којом данас раде 14 ложа са 1280 чланова.

Од знатнијих личности у аустриском Слоб. Зидарству поменућу само имена прослављених музичара **Моцарта** и **Листа**, затим хрватског грофа **Казимира Драшковића од Тракошћана**, прослављеног команданта (Feldzeugmeister-a) у Седмогодишњем Рату, и – изненадићеш се – митрополита карловачког **Стратимировића** и **Јосифа Шакабенду**, епископа новосадскога. Но о овим Србима биће доцније нарочита помена.^[2]

У **Чешкој** је Слоб. Зидарство такође рано отпочело с енглеском ложом у Прагу (1743), а доцније се отворене ложе под немачком заштитом и у другим местима. Под грофом **Киниглом** и грофом **Туном** била је организована и велика **Провинциска Ложа**, но њу убрзо замени **Велика Ложа Чешка** (1784.). Судбина Слоб. Зидарства у Аустрији захватила је и Чешку. Тек последњих година почеле су оживљавати ложе у Прагу и другим местима. У слободној републици Чехо-Словачкој буде, уз помоћ швајцарског Врх. Савета, установљен **Врховни Савет** у Прагу; а пре две године (1922.), на позив браће Чеха, наша је Велика Ложа «Југославија» успоставила и

Велику Ложу Чешке. Од знатнијих Чеха у Савезу поменућу ти имена: чувеног слависте **Добровског** и недавно погинулог министра **Dr. Рашина**. При оснивању Вел. Ложе био је број чешких ложа 14 са 700 чланова.

У **Угарској** се Слоб. Зидарство почело јаче кретати од 1763., те се основа већи број ложа у Пожуну, Пешти, Темишвару, Кашави, Мишколцу и другим местима. Но са забраном ложа у Аустрији, нестало их је и у Угарској. За време револуције 1848. основана је ложа с **Кошутом** и **Клапком** на челу, али она беше краткога века. Јачи развој настаје од 1868., када је Савезу припадао и велики државних угарски, гроф **Андраши** (примљен у Паризу). На челу угарског Слоб. Зидарства буде организована **Симболичка Велика Ложа**, којој је Велики Мајстор бивао и познати угарски државник, Србин **Ђ. Јовановић**. Под њеном заштитом угледала је светлост и једна наша ложа (1891.). После Светскога Рата угарско Слоб. Зидарство бројило је 82 ложе са 6120 чланова. Но под комунистичком владом узурпатора Беле Куна, коме су слоб.-зидарске ложе биле «реакционарне», обустављен је рад. Али и нетолерантна Хортијева влада учини крај Слоб. Зидарству, јер му је изгледало «револуционарно» те забрани рад по ложама, а све имање и архива буду конфисковани. Угарски слоб. зидари принуђени су да држе своје ритуалне радове у Бечу, као што су раније бечки слоб. зидари налазили прибежиште у Угарског.

О распрострањању Слоб. Зидарства по **Хрватској** причаћу ти другом приликом.

У **Шпанији** је прва ложа заснована у Мадриду 1728. под заштитом Велике Ложе Енглеске, а затим су отворане и друге ложе, па би организована и провинциска Вел. Ложа за Андалузију. Али утицајем из Рима краља Филип II прогна слоб. зидаре, а многи буду затворени и осуђени.

Нигде није Слоб. Зидарство толико гоњено, колико у овој земљи религиозног мучилишта. Језуити и Инквизиција беху против њега приредили формални рат за истребљење. Вешала и галере ! гласиле су пресуде не само за слоб. зидаре, већ и за оне, на које се посумњало да су с њима у вези. Па ипак се ложе и даље тајно

одржаваху. А кад се папска забрана понови, Свети Официјум Инквизиције осуђиваше слоб. зидаре као велеиздајнике – на вешала и ломаче !

Под краљем *Карлом III* оживе Слоб. Зидарство у Шпанији (1780.), као што се и за време француске владавине распростре по свим варошима, када је образован и *Врх. Савет* (1811.). Али по повратку Федеринанда VII насташе опет бесомучна гоњења. Тек после револуције 1868., када на престо дође *краљ Амадео* који и сам беше слоб. зидар, доби Слоб. Зидарство јачи полет. Буде образован *Велики Оријент Шпаније* (1888. Grand Orient Espagnol) у Мадриду, коме Велики Мајстор беше председник министарства *Зорила*. Од њега се одвоји већи број ложа под *Сагастом*. Но до измирења дође 1898. те образоваше *Вел. Ложу* у Барцелони. Од знатнијих личности припадао је Савезу и чувени беседник *Емил Кастелар*.

У Шпанији постоје 72 ложе са 4.900 чланова.

У *Португалији* је Слоб. Зидарство било врло променљиве судбине и излагано гоњењима и осудама полиције и инквизиције као и у Шпанији. Почев од 1727. засноване ложе у Лисабону и Опорту од стране француских и енглеских великих ложа, наскоро су морале бити затворене, а нарочито после прве папске забране, када се Клерус и инквизиција окомише на слоб. зидаре свом жестином, те многи знатни људи који не избегоше ван земље, страдаше у тамницама и под тортуром. Више пута наступале су за Слоб. Зидарство повољније прилике, али су оне бивале обично краткога века, а после њих поново су предузимана гоњења, па и смртне казне. Тек у другој половини прошлога века настаје слободније кретање слоб. зидара; али се сад почеше између њих развијати спорови око разних система који се продужише до последњег доба. Данас постоје у Португалији две велике ложе: *Grande Oriente Lusitana Unido* (од 1870.) и *Grande Oriente Portugal* (од 1897.), а поред њих и *Врх. Савет*. Њихов је број ложа 80 са 4.500 чланова.

У *Шведској* су биле много повољније прилике за Слоб. Зидарство нарочито стога, што је оно већ из ранијега доба налазило заштите у самим краљевима који га ни до данас не напустише.

Прву ложу засновао је у Штокхолму 1735. *граф Аскел Ериксон*, а затим су убрзо засниване и друге под заштитом Велике Ложе Француске. И *краљ Фридрих Адолф* основа 1753. ложу којом је сам и руководио; а затим заснова и *Велику Ложу*, и беше заштитник новог *шведског система* који би образован из *седам* ступњева. [3] Број ложа и браће брзо се намножавао, а буде уведен и шотски систем, и организова се и *Велики Капител* који се наскоро уједини с Великом Ложом (Grande Loge National du Suede).

Слоб. Зидарство у Шведској још је јаче напредовало под краљем *Густавом III* који огласи себе «Високим Заштитником» и његовим (Höge Beskyddare), а своју браћу уведе у њ као Велике Мајсторе. Од тог доба сви су шведски краљеви редом припадали Савезу и били његови Високи Заштитници: *Густав IV, Карло XIII, Карло XIV* (Бернадот), *Оскар I, Карло XV* и *Оскар II*; њихови престолонаследници беху вазда Велики Мајстори, али сви остали принчеви припадаху Савезу.

У Шведској има данас 46 ложа са 20.118 чланова.

У *Норвешкој* је отворена прва енглеска ложа 1749. у Христијанији, но и она и друге засноване ложе беху кратког века: овде се Слоб. Зидарство теже развијало. Али од времена персоналне уније са Шведском поче боље напредовати, ступивши у саваз са шведском Великом Ложом (1818). Тек 1891. основана је самостална *Велика Ложа* (Norske Store Landsloge) с краљем Оскаром II на челу.

Број норвешких ложа је 21 са 6.616 чланова.

У *Данској* је прва ложа основана 1743. у Копенхагену под заштитом енглеске Велике Ложе, а затим су отваране и немачке ложе. Прва ложа на данском језику отворена је тек 1778, а затим је заснована и велика *Mutterloge Nordtern* Јовановског ритула. Тада је на челу данског Слоб. Зидарства стајао немачки херцег *Фердинанд Брауншвајски* који уведе Стриктну Опсерванцу; а за њим је Велики Мајстор био принц *Карл Хесенски*. По смрти Карловој буде изабран за Генералног Великог Мајстора дански престолонаследник, потоњи краљ *Христијан VIII*, под којим је Слоб. Зидарство знатно напредовало. Његов син, краљ *Фридрих VII* ревно се заузимао за Слоб. Зидарство; под њиме је уведен шведски систем и основана

Велика Ложа (Danske Store Landsloge). Данас је на челу Савеза краљ **Христијан IX** као заштитник, а његов син **Фридрих** старешина Вел. Ложе.

Под Великом Ложом данском стоје данас: 18 ложа са 5.927 чланова.

У **Белгији** и **Холандији**, када беху саставни делови **Нидерландске Краљевине** под аустриском владавином, Слоб. Зидарство је рано отпочело. Још 1721. отворена је прва енглеска ложа у Монсу, а затим у Хагу, Гану, Бриселу и другим местима. У њима је Слоб. Зидарство пролазило кроз разне мене и утицаје енглеске, аустриске и француске – према политичким приликама које су се у тим земљама често мењале. Тек под владом краља **Виљема II** који и сам беше слоб. зидар, заснована је у Холандији самостална **Велика Ложа Холандска** (1817.) која је узалуд покушавала да уједини све ложе нидерландске. А кад се Белгија одвоји у засебну краљевинум организован је и **Велики Оријент Белгијски**. Обе имају и **Врховне Савете**. Белгиски први краљ **Леополд I** припадао је Савезу и био његов Протектор.

Белгија има 25 ложа са 4.000 чланова.

Холандија има 106 ложа са 6.682 члана.

Луксенбург има само Врх. Савет са 110 чланова.

Швајцарско Слоб. Зидарство такође је енглеског порекла. Прву је ложу засновао у Женеву шкотски племић Ђ. Хамилтон, провинциски Вел. Мајстор. Отада се број ложа множио у Лозани, Базелу, Цириху, Берну ... Год. 1778. основан је **Directoire "Ecoissais Helévetique"**. Развој је ометан свештенством и аристократским властима, а доцније и размирицама појединих ложа око ритуала разних система. У доба Наполеоново напредак је био већи, али се ложе потчинише француском Вел. Оријенту. Јулска Револуција унесе у ложе политику и јаче спорове. Тек се 1879. успело да се донесе општа Конституција и образује **Вел. Ложа** (Grande Lode Suisse "Alpina") у Женеву, поред које постоји и **Врх. Савет** у Лозани. Од знатних личности припадали су Савезу: **Dr. Лаватер**, филозоф и проналазач физиогномије, **К. Јунг**, генијални

професор медицине и чувени правник **Блунчли** који је и у Немачкој имао у Слободном Зидарству знатну улогу.

Број швајцарских ложа је 36 са 4.500 чланова.

Знам да ће те **Русија** јаче занимати, али – Слоб. Зидарство у њој није доспело до већег развоја, јер је било више у рукама раскалашних петроградских и московских «дворјана» него ли праве руске интелигенције.

Прву ложу засноваше у Петрограду Енглези 1731., а доцније се отварање ложе и у Москви, Ревалу, Ниж. Новогороду, Одеси и другим местима. Прве ложе беху под заштитом енглеском, доцније се засноваше и **Вел. Национ. Ложа** (1779); а поред ње и шотски **Капител**. У ложе су улазили понајвише људи из племства а мање из трговачког и грађанског реда, па се у њима развише раскош, сјај и банкети.

Царица **Катарина II** била је толерантна према Слоб. Зидарству и није се обазирала на противнике који га бедише револуционарним тежњама, али се вазда старала преко својих повереника да сазна ште се у ложама ради.^[4] Под владом цара **Павла I** који, као престолонаследник, беше ушао у Савез, ложе су се множиле и напредовале, али доцније, утицајем католика, буду све затворене. Доласком цара **Александра I** који је и сам био слоб. зидар,^[5] као и његов брат, Велики Кнез Константин, поново су отворене ложе, па су засниване и нове по свој царевини. Тада се заснова и **Велика Ложа «Астреја»** 1815. Но утицајем реакције која у то доба беше овладава Европом, буде Слоб. Зидарство у Русији забрањено царским указом 1822. Забрана је обновљена и под царем Николом I, и од тада се Слоб. Зидарство не могаде дићи ни до данас.^[6]

Од знатнијих људи који припадаху Слоб. Зидарству, поменућу ти прослављеног песника **Пушкина**, кнеза и ђенерала **Суварова** и Наполеонова такмаца, ђенерала **Кутузова**. А из реда племства помињу се као слоб. зидари и кнезови: **Трубецкој, Чербатов, Долгоруки, Гагарин, Гаљичин, Волконски** и **Ипсиланти**, и грофови: **Мусин Пушкин, Воронцов, Салтиков** и др.

У Краљевини *Пољској* отпочело је Слоб. Зидарство такође с енглеском ложом 1736. Доцније, заузимањем људи из племства, засниване су ложе разних система, понајвише шотског, што је одговарало витешком духу пољске шљахте. Под краљем *Станиславом Поњатовским* који је и сам био слоб. зидар, напредовало је Слоб. Зидарство многобројније, те је најпре образован шотски *Капител* а затим и *Вел. Ложа Пољске и Литваније* (1769.), поред којих је, старањем дама из племства, било и *адоптивних* ложа. Отада је напредак бивао све већи до краја 18. века, када је извршена несрећна деоба Пољске, и када се краљ Станислав одрече престола, а Вел. Ложа у Варшави обустави рад. У Позену и Галицији отворане су немачке ложе, а доцније и у Пољској. Вел. Ложа продужи рад. Али се по ложама разви национална политика у јакој мери, огорчени патриоти тежили су освети и ослобођењу. Но забрана цара Александра учини крај пољском Слоб. Зидарству. Оно се поче дизати тек у ослобођеној и уједињеној Републици Пољској, када је (1920.) обновљена *Вел. Ложа* (Grande Loge de Pologne) с *Врх. Саветом*. Она данас броји 13 ложа, а број њихових чланова непознат ми је.

У *Грчкој* је отварање ложа отпочело почетком прошлога века, па је организована и *Велика Ложа*. Циљ грчких слоб. зидара био је патриотски: ублажавање робовања под Турцима и тежња за ослобођењем. После ослобођења основан је у Атини (1869.) самостални *Вел. Оријент* (Grand Orient de Grece), а доцније и *Врх. Савет*. У Савез уђоше знатне личности: министри *Маврокордатос* и *Антопулос*, проф. универзитета *Пападокис*, два *епископа* и више *свештеника* и *калуђера*. На челу Вел. Оријента беша тада принц *Родаканакис*. Данас је број ложа 18 са 950 чланова. Под Вел. Ложом раде и по једна ложа у Цариграду, Александрији и Каиру.

У *Румунији* је Слоб. Зидарство почело тек 1859. под француском заштитом, а затим су отворане и ложе под талијанском и угарском заштитом, па је организована и *Вел. Ложа* (1880.), а затим и *Врх. Савет*. За време Светског Рата буду све ложе затворене; а после рата, 1921., успостављена је Вел. Ложа с Врх. Саветом и броји: 8 ложа са 300 чланова интелектуалаца.

У *Бугарској* основане су прво румунске ложе у Рупчуку и Варни (1882.) а затим и у Софији под талијанском заштитом. Но оне беху кратка века: народна предрасуда није трпела «фармазоне» као «опасне револуционаре и безбожнике». За време рата основана је у Софији *Вел. Ложа* (1917.). Њен Вел. Мајстор А. Протогеров, познат својим шовинистичким радом као организатор комита, баца неповољну сенку на бугарско Слоб. Зидарство. Колико ложа под њом раде и са колико чланова, подаци су непознати. Најпре се, после рата, јављало да има 11 ложа са 1000 чланова, а доцније, 1922. да је број ложа 5 са 294 члана. Шта је од тога исправно ?

У *Турској* је Слоб. Зидарство играничено понајвише на Цариград. Прва ложа је заснована још 1769. под заштитом женевске велике ложе, а затим су основане и друге под разним зашпитама, но све оне беху краткога века. Главна сметња развоју беху владајући кругови који га нису радо гледали, а слабо образовани Турци не могаху схватити његове принципе. Тек после Кримског Рата који доведе Турке у ближе односе с Европом, почело се Слоб. Зидарство брже кретати, па се заснова и енглеска *провинц. Вел. Ложа* којој Вел. Мајстор беше енгл. Посланик *Сир Хенри Булвер* (1861.), а затим су француски и турински Велики Оријенти, па и Хамбуршка Вел. Ложа, отварале ложе у Цариграду, Солуну и Смирни. Наскоро је основан и *Врховни Савет Турске* коме је старешина био *Халим-паша*. Савезу је припадао и чувени јунак са Плевне, *Осман-паша*. Год. 1906. основан је *Вел. Оријент*, затим и нови Врх. Савет. Под Вел. Оријентом има данас 10 ложа са 2.600 чланова.

Као што видиш, драги пријатељу, у целој Европи, у свима њеним државама (изузимајући Русију) Слоб. Зидарство се развија и напредује слободно, без сметње, ометано само погдегде предрасудама, необразованошћу и верском нетолеранцијом.

Но Слоб. Зидарство је данас распрострањено и по осталим деловима светским, а нарочито у Америци, и оно представља, управо, један огроман и моћан ланац који обавија целу Земљу. Докле је год продрла данашња култура европска и америчка, Слоб. Зидарство је заузело поуздано земљиште, распростирући свуда своја добротворна начела човечанска. Оно је плод просвећености и

вишег културног живота, па стога његово ширење иде узастопце с распростирањем културе и човечанске хуманости.

Задржаћу се још само на *Америци*.

Нигде Слоб. Зидарство није толико распрострањено, нити му се стављају на расположење толика средства, колико у Америци. Бројем ложа и чланова она је далеко за собом оставила Европу, а њихови фондови за хумане и добротворне циљеве рачунају с великим бројем милиона. Могло би се рећи да све што је у њој просвећеније, почев од председника њених република па до обичних грађана и радника, припада слоб.-зидарском Савезу. Његову развоју нису стајале на путу никакве политичке ни верске сметње, а од самог почетка заузимаху се за њ озбиљни и културни људи.

После оснивања Велике Ложе у Лондону, убрзо су отворане и ложе у тадањим енглеским колонијама у Америци. Већ 1730. Вел. Мајстор дука од Норфолка поставља провинциског Вел. Мајстора за области Њујорка, Њу-Џерсија и Пенсилваније; а затим се отварају ложе и по већим местима других области – и енглеске и шотске. Прва *провинц. Вел. Ложа* организована је у Бостону.

Појавом непријатељства између Велике Британије и америчких колонија (1775.) беху скоро све ложе затворене. Но после извојеваног ослобођења и образовања Уније у Сев. Америци којој, као први председник републике, стаје на чело храбри ђенерал и слоб. зидар *Џорџе Вашингтон* (сети се његове карактеристике из писма I), беху отворене све старе ложе, а нагло се почеше оснивати и нове. Тада се бостонска Вел. Ложа (The Massachusetts Grand Lodge) огласи независном. Том примеру следоваху и ложе по другим областима Сев. Америке. Тада је примљен у браство и чувени француски ђенерал *Лафајет* у присуству Вашингтонову.

Вашингтон је једна од најсветлијих појава у Слоб. Зидарству. Био је старешина ложе *«Александрија»* (у Александрији код града Вашингтона). «Но Вашингтон не припада само овој једној ложи, његово је име уско везано са целим Слоб. Зидарством Сједињених Држава, шта више, једнако славан као војсковођ, као грађанин и председник

републике, он спада међу најзнатније људе Америке и иде међу прваке светске повеснице»... Значајне су његове речи: *«Ја држим да је за јавне послове, баш као и за приватне, поштење најбоља политика»*. З свим приликама «вазда је био масон, вазда се владао по узвишеним начелима нашега брства. Никад није за њега било прече дужности, никад га нису обзирали војске или политике одвраћали од тачног и верног испуњавања масонских врлина»... Амерички слоб. зидари дигли су му огроман, величанствени споменик који је стао три милиона долара, а коме је камен темељац положио председник републике Coolidge у присуству изасланика 17.000 ложа из целе Америке и многобројног другог света (Šestar III).

Слоб. Зидарство доби снажан полет не само у Сев. Америци, већ и у Средњој и Јужној, па и по колонијама. Може се рећи да у целој Америци нема ниједне државе која не би била заступљена једном или више великих ложа, врховних савете и капитета. Америчко је Слоб. Зидарство заступљено најразноврснијим системима ритуалним. Но и поред те разноврсности братски се Савез одржава врло марљиво ступањем великих ложа у братске везе и споразумевања о општим питањима на разним Конференцијама и Конгресима.

Наш свет из приморских крајева, одсељен у Америку, улазио је у тамошње ложе у приличном броју, а у последње доба почео је заснивати и своје ложе, нарочито у Јужној Америци. У републици Чиле постоји ложа «Покрет» под заштитом тамошње шпанске Вел. Ложе. И у Северној Америци већи је број Срба и Хрвата ушао у Слоб. Зидарство. У Сан Франциску имају своју ложу. Обе се се ложе пријавиле нашој Вел. Ложи.

И амерички црнци, Индијанци, имају својих засебних ложа.

Поред Вашингтона скоро сви председници северних и јужних република америчких припадали су слоб.-зидарском Савезу, а од њих ћу нарочито поменути познатија имена: Абрахама Линколна, Гарфилда, Хардинга, затим гласовитог америчког писца Марк Твена

и бразилијанског цара Дон Педра. Незнам поуздано да ли је и скорашњи председник републике Сједињених Држава, славни Вилсон, припадао Савезу; али по његовом хуманом раду пре и за време великог Светског Рата, по његовом ревносном заузимању у Вел. Антанти за мале народе и државе (а нарочито за нас), по 14 познатих тачаке његових, диктованих човечним, праведљивим и истински демократским осећањима и начелима, под којима је требало закључити светски мир (но која спекулативне и себичне Велике Сила не примише), - све је то показивало да је Вилсон по своме срцу и души био велики слободни зидар.

Према статистичким подацима Њу-Јоршке Велике Ложе бројно је стање америчког Слоб. Зидарства овако:

У Север. Америци 17.008 ложа са 2.790.000 чланова

У Средњој Америци 287 ложа са 27.180 чланова

У Јужној Америци 875 ложа са 38.000 чланова

У самој Канади има 1227 ложа са 166.268 чланова

А целокупан Савез Слоб. Зидара на свету броји данас:

Европа 7.701 ложа са 565.000 чланова

Америка 18.170 ложа са 2.805.187 чланова

Азија 489 ложа са 20.000 чланова [7]

Африка 93 ложе са 3.450 чланова [8]

Аустралија 1.225 ложа са 103.482 члана

Свега 27.508 ложа са 3.497.119 чланова

[1] Последњи цар *Виљем II* не припада Савезу. Прича се да га, као престолонаследника, отац Фридрих нарочито није хтео увести и да је препоручио великим ложама да га ни доцније никако не приме у Браство, јер би, по темпераменту своме, нанео Слоб. Зидарству више штете него користи».

Тај бивши цар у својим ратним успоменама оптужује *француске масоне* као приређиваче драме 1914. доказујући да су они у њеној предигри играли најглавнију улогу. Стога је *Вел. Оријент Француске* изишао

јавно с протестом и аргументима против те оптужбе, доказујући: 1. да Француска Масонерија није никада престајала проповедати своју мирољубиву човечанску науку; и 2. да је она вазда радила на зближењу између Француза и Немаца, и да је баш 1914. г. у тежњи да се рат отклони, сазивала и масонске зборове у Базелу, Паризу, Луксенбургу и Хагу. Од свих немачких великих ложа том су хуманом покрету биле противне једино оне пруске ложе, у чијим су се редовима находили чланови царске породице! Тиме је Виљмова оптужба потпуно обеснажена.

[2] **Моцарт** је за време Марије Терезије примљен у Слоб. Зидарство у ложи «Zur gekrönten Hoffnung». Био је одушевљен слоб. зидар. Поред разних ложинских попевака, кантата и оркестралних комада, написао је и познату оперу «**Чаробна фрула**» (Zauberflöte) која је под његовим дириговањем први пут приказана пред смрт његову (1791), а изазвала је силно одушевљење нарочито међу слоб. зидарима. Њоме је створено музичко дело трајне вредности; «она је класични израз озбиљности, достојанства и идеалног хуманитета – значајних одлика слоб. зидара, с јасном тенденцијом масонском: с љубављу к ближњему, ка човечанству».

[3] Прва 3 Јовановска, 2 Андрејевска и 2 виша. Тај шведски систем пренесен је био и у друге земље – у Норвешку, Данску, Немачку и Русију.

[4] Прича се да је она једном била наредила да се све петроградске ложе затворе, кад јој један од њених љубимаца није дошао у обичајено време због пријемног банкета у ложи.

[5] За њега веле да је у Слоб. Зидарство примљен у Ерфурту у присуству Наполеонову.

[6] Необавештени људи причају, како су и руски слоб. зидари, у споразуму с бољшевицима, допринели руској катастрофи. Ко је познат с тадашњим развојем прилика у Русији, знаће да је такво тврђење бесмислица тим пре, што Слоб. Зидарство већ давно и не постоји у Русији. Да је било каквих тајних ложа (што ничим није потврђено), не би слоб. зидари по својим принципима улазили у превратне, нихилистичке и комунистичке завере бољшевичке. А најбољи је доказ у томе, што се и сам бољшевички Совјет у Москви два-три маха јавно изјаснио против Слоб. Зидарства као «буржоаске» установе.

[7] Ови бројеви за **Азију** и **Африку**, узети по Бернском Годишњаку за 1923. нису

[8] тачни. За Азију они представљају само ложе које раде под **Вел. Ложом Филипинских Острва** (у Манили), а за Африку ложе под **Вел. Ложом Египатском** (у Каиру). Међутим тај Годишњак не казује бројеве оних многих ложа у Азији (у Индији, Индо-Кини, Кини, Јапану, Кореји и др.), нити у Африци (у Тунису, Алгиру, Мароку, Трансвалу, Капу и др.) које раде под заштитом европских великих ложа. Стога тачни бројеви ложа и њихових чланова морају бити много већи тако, да би целокупан број светских ложа износио преко **30 хиљада**, а број чланова преко **4 милиона**.